

Ministarstvo za ljudska
i manjinska prava

CEDEM
CENTAR ZA DEMOKRATIJO I LJUDSKA PRAVA

META-ANALIZA SADRŽAJA DOKUMENATA KOJI SE TIČU NACIONALNIH MANJINA I DISKRIMINACIJE

PËRMBAJTJA META-ANALIZË E DOKUMENTAVE TË CILAT
I PËRKASIN PAKICAVE KOMBËTARE DHE DISKRIMINIMIT

META-ANALIZA SAINÇARIPAKO E LILENGO
PHANDLE KE NACIONALNO MINORITETO THAJ DISKRIMINACIA

Podgorica, april 2020.

Izdavač:

Centar za demokratiju i ljudska prava – CEDEM
(www.cedem.me)

Za izdavača:

Milena Bešić

Autor:

prof. dr Miloš Bešić

Grafički dizajn i prelom teksta

Marko Mihailović, M Studio doo, Podgorica

Tiraž:

50 primjeraka

Ministarstvo za ljudska
i manjinska prava

Analiza je pripremljena u okviru projekta „**Osnažimo sistem za društvo jednakih prava**“ koji Centar za demokratiju i ljudska prava - CEDEM realizuje uz podršku **Ministarstva za ljudska i manjinska prava**. Analiza odražava stavove i mišljenja Centra za demokratiju i ljudska prava i autora Analize, a ne nužno stavove donatora.

Sadržaj

Uvod	1
Riječ o metodi	2
Romi i Egipćani	3
Prava manjina.....	6
Obrazovanje.....	7
Zapošljavanje.....	8
Diskriminacija	9
Ciljevi	10
Djeca	11
Nacionalne manjine	12
Mjere.....	13
Jezik	14
Legislativa	15
Zaštita manjina.....	16
Aktivnosti	17
Ministarstva.....	18
Usmjerenost u borbi PROTIV	19
Program	20
Projekat.....	21
Strategije.....	22
Javne politike.....	23
Manjinski savjeti	24
Analiza povezanosti između komunikacijskih kodova	25
ZAKLJUČAK	28

Uvod

Moderno, demokratsko i prosperitetno multikulturalno društvo podrazumijeva suživot svih etničkih zajednica koje ga sačinjavaju, kulturu dijaloga i tolerancije na različitosti, kao i duboko (međusobno) povjerenje i optimizam u zajedničku budućnost. Neophodno je da sloboda jednih ne ukida slobodu drugih i drugačijih.

Prema Ustavu, Crna Gora predstavlja građansku, ekološku državu socijalne pravde čije je društvo satkano od mnogo različitih etničkih grupa, koje karakteriše različita kultura kao i različite svakodnevne navike, umjetničko nasljeđe i naučno-obrazovna dostignuća; društvo, u kojem ni jedna etnička grupa ne čini većinu stanovništva; društvo koje, i pored svoje burne prošlosti i svih faktora koji su se dešavali u novijem periodu, kao i pored svih razlika koje postoje između etničkih grupa, ipak karakteriše opšta klima međuetničke tolerancije. U normativno-političkom smislu, Crna Gora se ubraja u one zemlje koje ulažu napore za stvaranje kvalitetnog normativno-pravnog okvira za provođenje politike multikulturalizma.

Cilj ovog Izvještaja jeste da predstavi ključne narative u dokumentima koji su objavljeni u Crnoj Gori, a koji tretiraju pitanja nacionalnih manjina i diskriminacije

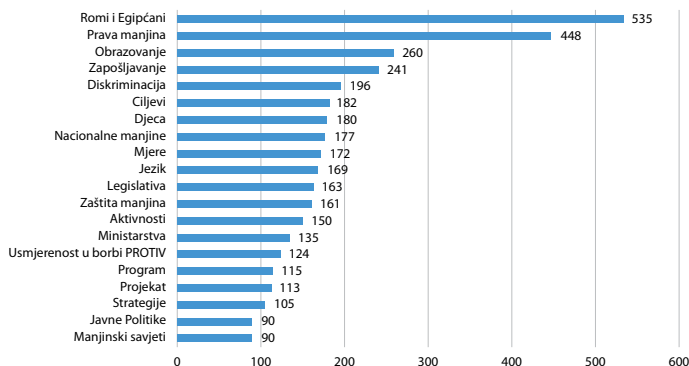
Izvještaj je pripremljen u okviru projekta „**Osnažimo sistem za društvo jednakih prava**“ koji Centar za demokratiju i ljudska prava - CEDEM realizuje uz podršku **Ministarstva za ljudska i manjinska prava**. Analiza odražava stavove i mišljenja Centra za demokratiju i ljudska prava i autora Analize, a ne nužno stavove donatora.

Riječ o metodi

Cilj ovog Izvještaja jeste da predstavi ključne narative u dokumentima koji su objavljeni u Crnoj Gori, a koji tretiraju pitanja nacionalnih manjina i diskriminacije. Metodološki, operisali smo **kvalitativnom analizom sadržaja dokumenata**. Izbor dokumenata je napravljen iscrpno metodom “**grudva snijega**” **uzorkovanje**. Naprosto, identifikovali smo, i kao empirijski materijal koristili, sva relevantna dokumenta objavljena u posljednjih pet godina a koja tematski odgovaraju našem zadatku. Posljedično, kao empirijski materijal koristili smo **54 objavljena dokumenta** koje su za temu imali nacionalne manjine i pitanja diskriminacije.¹ Ukupna ekstenzija ovog materijala je preko 1200 stranica, različitog formata.

Analiza narativa o pitanjima manjinske politike i posebno diskriminacije urađena je procedurom otvorenog i fokusiranog kodiranja na osnovama **teorije utemeljene na činjenicama** (Grounded Theory Approach). Analize su rađene u **softveru Nvivo**. Kao pristup koristili smo postupke **otvorenog i fokusiranog kodiranja**. Ovaj pristup počiva na naglašeno **induktivističkom pristupu**, što znači da smo inicijalne (otvorene) kodove identifikovali na osnovu samog sadržaja dokumenata. Potom smo spajanjem i redukcijom velikog broja inicijalnih kodova identifikovali ključne fokusirane kodove, a koje smo posljedično analizirali. Nakon procedure otvorenog kodiranja identifikovali smo **20 dinamičnih fokusiranih kodova** prikazanih po hijerarhiji učestalosti u grafikonu 1.

Grafikon 1: Učestalost ključnih kodova

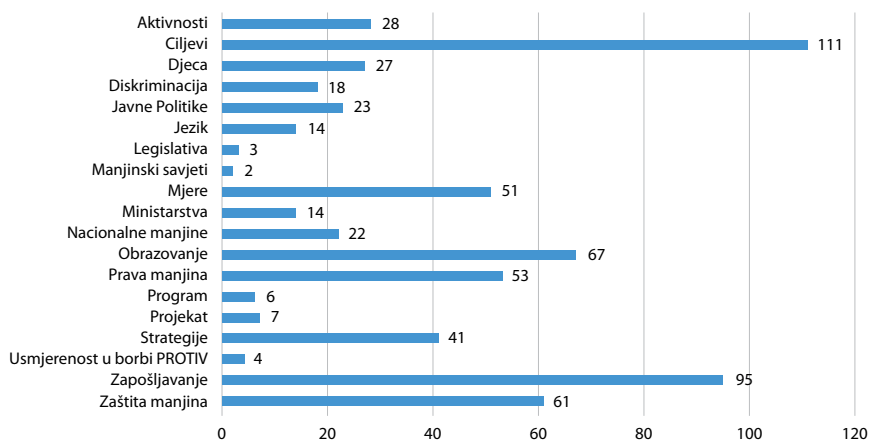
Na narednim stranicama analiziraćemo svaki od ključnih kodova pojedinačno. A potom slijedi analiza kumulativnih značenja.

¹ Pogledati spisak dokumenata u prilogu

Romi i Egipćani

Ovo je kod koji je najfrekventniji. Drugim riječima, u analiziranim dokumentima najviše se govori o Romima i Egipćanima. U grafikonu 2 dat je prikaz povezanosti ovog koda sa ostalim referentnim fokusiranim kodovima.

Grafikon 2: Distribucija učestalosti svih kodova za kod "Romi i Egipćani"

Kada je o ciljevima riječ, u okviru ovog koda, najprije se govori o opštim ciljevima inkluzije Roma i Egipćana. Potom, kada je riječ o specifikaciji ciljeva, najfrekventniji narativi se tiču obrazovanja i zapošljavanja, a za njima slijede ciljevi koji se odnose na zdravstvenu zaštitu, borbu protiv porodičnog nasilja, rešavanju stambenih pitanja te sprečavanja prisilnih brakova, kao i ciljevima koji su usmjereni na borbu protiv diskriminacije Roma i Egipćana, te na kraju, ciljevima koji su usmjereni na rodnu ravnopravnost.

Kada je riječ o zapošljavanju u okviru ovog koda, najčešće se u dokumentima predstavljaju podaci o nezaposlenosti pripadnika ove etničke zajednice. Potom se u dokumentima govori o mjerama aktivne politike sa ciljem zapošljavanja Roma i Egipćana, kao i različitim mjerama nadležnih državnih institucija usmjerenih na zapošljavanje. Kada je o konkretnim mjerama riječ, najčešće se govori o stručnom osposobljavanju i edukaciji Roma i Egipćana, kako bi oni mogli da nađu svoje mjesto na tržištu rada.

Treći po učestalosti narativ u okviru koda Romi i Egipćani, tiče se obrazovanja pripadnika ove etničke zajednice. Najčešće se u okviru ovog koda govori o uključivanju što većeg broja romske djece u proces obrazovanja, kao i mjerama i aktivnostima koje se moraju preduzeti, ili se preduzimaju, kako bi se spriječilo napuštanje školovanja romske djece. Takođe, u okviru ovih narativa uglavnom se insistira na značaju obrazovanja Roma i Egipćana za njihovu ukupnu inkluziju, kao i činjenice da se s pospješivanjem obrazovanja povećavaju i mogućnosti njihovog zapošljavanja. Veoma često se govori i o podacima koji ukazuju na stepen uključenosti/isključenosti romske djece iz procesa obrazovanja, kao i kvantitativnim podacima koji ukazuju na nizak stepen obrazovanja Roma i Egipćana u poređenju sa većinskom populacijom. Nadalje, govori se o tome da se među Romima i Egipćanima mora podići svijest i pospješiti motivacija kada je riječ o značaju obrazovanja.

Veliki dio narativa u okviru koda koji smo nazvali Romi i Egipćani tiče se generalno njihove zaštite. Najveći dio ovih narativa insistira na njihovoj deprivaciji i potrebi da se preduzmu mjere kako bi se oni zaštitili. Kada je o samim aspektima zaštite riječ, najčešće se govori o zaštiti od ekstremnog siromaštva, zaštiti od socijalnog isključivanja, te zdravstvenoj zaštiti. Takođe, govori se o njihovoj zaštiti od diskriminacije od strane većinske populacije, kao i zaštiti od nasilja koje se na različitim nivoima sprovodi nad Romima i Egipćanima. Konačno, kao najefektivnije mjere koje su dale rezultate ističu se romski asistenti u obrazovanju i zdravstvu.

Sledeći po frekventnosti i značaju narativ koji se tiče Roma i Egipćana jeste onaj koji se bavi pitanjima njihovih manjinskih prava. Opet, ključna je teza u okviru ovog narativa da se mora pospješiti inkluzija Roma na svim nivoima. Takođe, govori se o legislativi i naporima svih nadležnih institucija kako bi se pospješilo poštovanje prava manjina. Međutim, ističe se da institucionalni okviri ne rešavaju problem, te da se mora u realnom životu uraditi više kako bi se poštovala prava Roma i Egipćana.

Veoma frekventan i značajan narativ o Romima i Egipćanima tiče se isticanja posebnih mjera koje se sprovode, ili treba da se sprovode sa ciljem poboljšanja njihovog položaja. Kada je o samim mjerama riječ, osim što se postavlja zahtjev da one moraju biti aktivne, najčešće se govori o mjerama u oblasti obrazovanja i zapošljavanja. Posebno se naglašava da se mjere moraju sistematski sprovoditi, i koja finansijska sredstva se moraju odvojiti kako bi mjere bile uspješne.

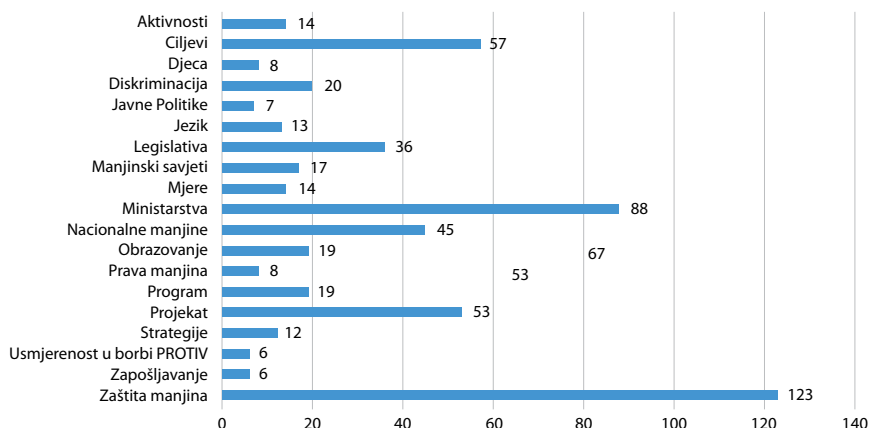
Kod koji smo notifikovali kao Romi i Egipćani značajno je obogaćen sadržajima koji se tiču Strategije i strateških pristupa usmjerenih na poboljšanje položaja pripadnika ove etničke zajednice. Pozitivna je strana što se u narativima o ovom pitanju veoma često govori o akcionim planovima i realizaciji strateških ciljeva, a ne samo o mjerama koje Strategija predviđa.

Preostali sadržaji koda Romi i Egipćani su ili manje frekventni, ili se gotovo u potpunosti poklapaju sa nalazima koje smo iznijeli u dosadašnjoj analizi.

Prava manjina

Drugi kod po učestalosti koji smo identifikovali nazvali smo “prava manjina”. Ovaj kod obuhvata sve narative koji tretiraju upravo pitanja zaštite manjina. Distribucija svih ostalih relevantnih kodova u okviru ovog koda prikazana je u grafikonu 3.

Grafikon 3: Distribucija učestalosti svih kodova za kod “Prava manjina”

Najveći dio narativa koji se tiču prava manjina tiče se zapravo, zaštite manjina. U samom narativu o zaštiti prava manjina, najčešće se govori generalno o pravima koje manjine imaju, te o konvencijama na kojima treba insistirati kako bi se ta prava poštovala. Takođe, govori se o institucionalnoj i finansijskoj podršci koja se preduzima u cilju zaštite prava manjina.

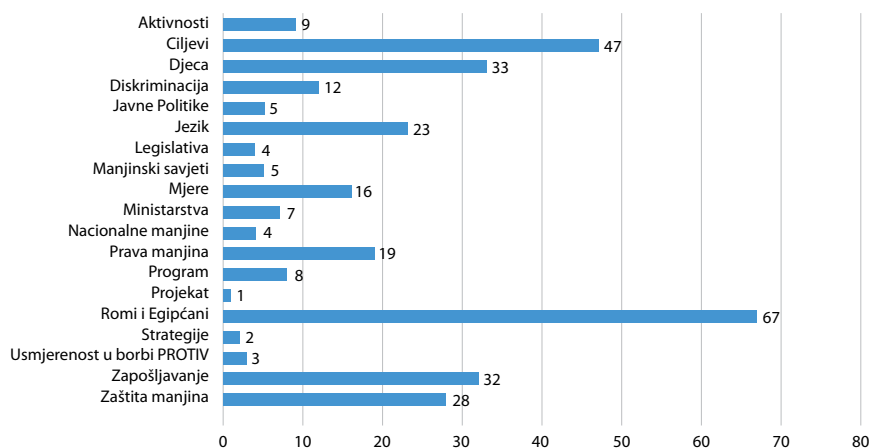
Drugi po frekventnosti narativ koji se tiče prava manjina obuhvata izvode iz dokumenata koji ukazuju na mjesto, ulogu i djelovanje ministarstva, a koje su usmjerene na prava manjina. Pozitivan je nalaz da kada je riječ o ulozi ministarstva, u narativima se ne govori samo uopšteno o zaštiti prava manjina, već se navode mjere, strategije i rezultati koje je ministarstvo postiglo u cilju zaštite prava manjina.

Nadalje, veoma značajan narativ u okviru koda “prava manjina” tiče se ciljeva koji se postavljaju u ovom pogledu. Nabranje ciljeva je po uobičajenoj hijerarhiji, a uglavnom je usmjereno na ostvarivanju prava manjina u svim područjima društvenog života. Takođe se često govori o mjerama i institucijama koje su usmjerene na prava manjina.

Obrazovanje

Naredni kod po frekventnosti i značaju nazvali smo “obrazovanje” i ovim kodom su obuhvaćeni oni sadržaji koji se tiču različitih aspekata obrazovanja manjina. Distribucija svih ostalih kodova u okviru ovog koda prikazana je u grafikonu 4.

Grafikon 4: Distribucija učestalosti svih kodova za kod “Obrazovanje”

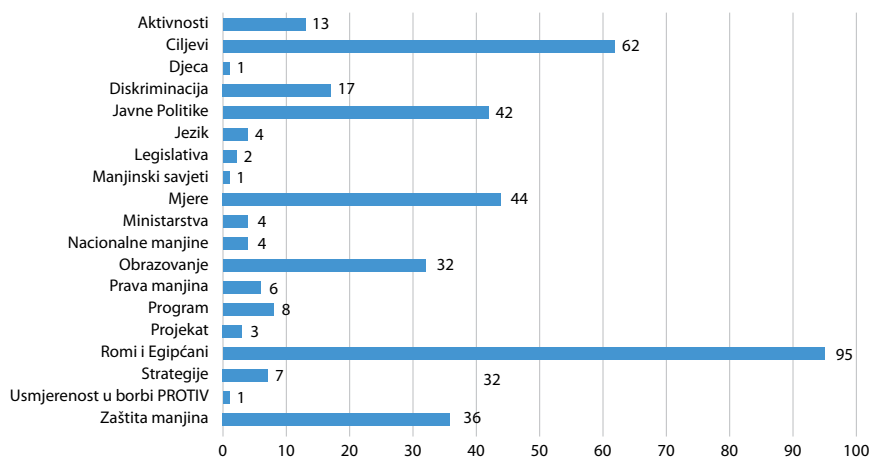

Najveći dio narativa usmjeren je na unaprjeđenje obrazovanja Roma i Egipćana, i o ovom aspektu smo već govorili u okviru koda koji je posvećen pripadnicima ove entičke zajednice. Potom, kada je riječ o obrazovanju, veoma često se govori o ciljevima koji se imaju ostvariti, a potom, što je intuitivno, riječ je o djeci koja su uključena ili koje treba uključiti u proces obrazovanja. Takođe, u okviru koda obrazovanje, ističe se značaj koji ono ima za zapošljavanje manjina, naročito onih manjina koje su diskriminisane ili socijalno isključene. Obrazovanje kao tema veoma je povezano sa svim pitanjima koje se tiču zaštite prava manjina, i tu se zapravo insistira na značaju koji obrazovanje ima, i kako ovo pravo ostvariti. Konačno, kada je riječ o značaju obrazovanja, u ovim narativima se naročito govori o pravima manjina kada je riječ o upotrebi maternjeg jezika.

Zapošljavanje

U okviru analize dokumenata koji tretiraju pitanja manjina i diskriminacije, veoma značajan i frekventan kod jeste “zapošljavanje”. Drugim riječima, kada je riječ o diskriminaciji i pravima manjina veoma se često govori o zapošljavanju i problemima nezaposlenosti. U grafikonu 5 prilažemo prikaz ključnih interferentnih kodova u okviru koda “zapošljavanje”.

Grafikon 5: Distribucija učestalosti svih kodova za kod “Zapošljavanje”

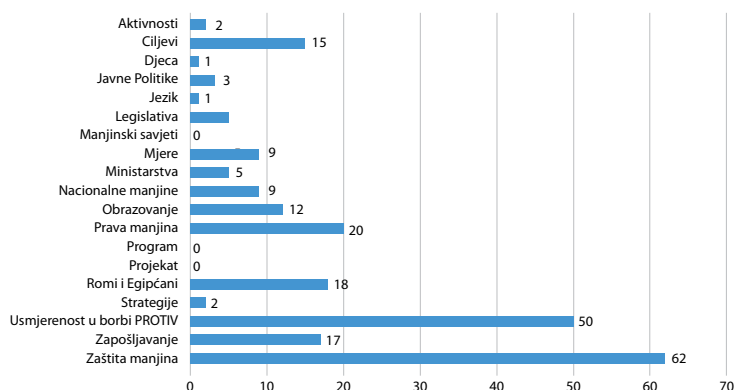

Kada je o zapošljavanju riječ, u dokumentima je najviše pažnje posvećeno zapošljavanju Roma i Egipćana. U ovom pogledu se prezentira velika količina podataka koja ukazuje na deprivaciju ove etničke skupine, ali i niz instrumenata i mjera, te aktivnosti institucija koje su usmjerene na smanjenje nezaposlenosti Roma i Egipćana. Stoga je važno da se u okviru problema zapošljavanja veoma često govori o ciljevima, bilo da je riječ o samom zapošljavanju kao cilju, bilo da je riječ o drugim ciljevima koji se ostvaruju posredstvom većeg stepena zaposlenosti Roma i drugih etničkih manjina, kao što je npr. borba protiv siromaštva i socijalne deprivacije. Takođe, važno je što su narativi u dokumentima veoma obogaćeni konkretnim mjerama koje se sprovode ili planiraju da se sprovode u cilju smanjenja stope nezaposlenosti manjina. Sasvim intuitivno, zapošljavanje je postavljeno kao važna dimenzija javnih politika, a koje su povećavanjem zaposlenosti usmjerene na zaštitu manjina i njihovih prava. Još dva koda u okviru zapošljavanja su veoma značajna, i to je ukazivanje na značaj koji ima obrazovanje manjina, posebno Roma, u cilju pospješivanja zaposlenosti, i problem diskriminacije manjina kada je riječ o politici i praksi zapošljavanja.

Diskriminacija

Veoma važan i frekventan kod u okviru analiziranog sadržaja dokumenata jeste kod koji smo jednostavno označili kao “diskriminacija”. Prikaz distribucije ostalih referentnih kodova u okviru ovog koda dat je u grafikonu 6.

Grafikon 6: Distribucija učestalosti svih kodova za kod “Diskriminacija”

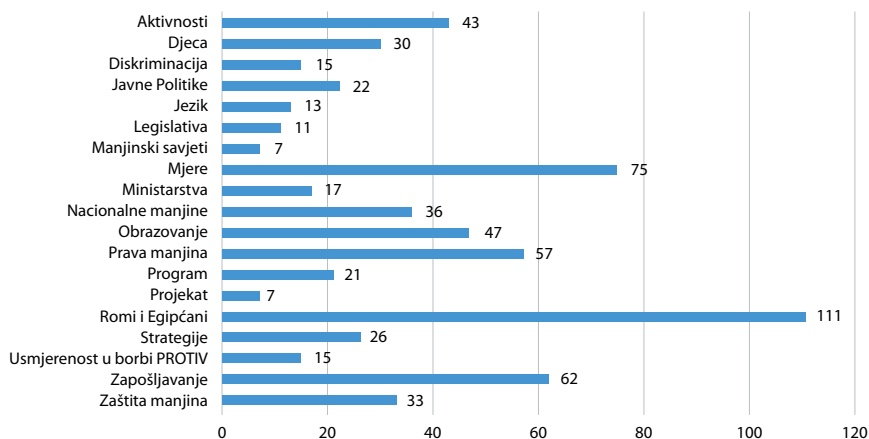

Kada je o diskriminaciji riječ, u analiziranim sadržajima se najučestalije govori o ovom problemu u kontekstu zaštite manjina. Veoma čest narativ u ovom pogledu jeste onaj koji je praćen u borbi protiv diskriminacije, naročito borbi protiv marginalizacije. Kada je o diskriminaciji riječ, ističu se aspekti koji su naglašeni, a osim etničke i vjerske, veoma često se u narativima govori o političkoj diskriminaciji, koja se nerijetko preklapa sa etničkom diskriminacijom. Kada je o etničkim grupama koje su pogođene diskriminacijom riječ, najčešće se govori o Romima i Egipćanima. Na kraju, ono što je značajno za ovaj kod, veoma često se govori o borbi protiv diskriminacije kao cilju koji treba ostvariti, te se navode projekti, programi i institucije koje treba da se angažuju u pravcu smanjenja stepena diskriminacije.

Ciljevi

Kod “ciljevi” je veoma indikativan iako je specifičan usljed činjenice što nije sadržajno jednostavan kao i ostali kodovi, tj. s obzirom na činjenicu da je tematski multiplikovan. Prikaz distribucije svih referentnih kodova u okviru ovog koda dajemo u grafikonu 7.

Grafikon 7: Distribucija učestalosti svih kodova za kod “Diskriminacija”

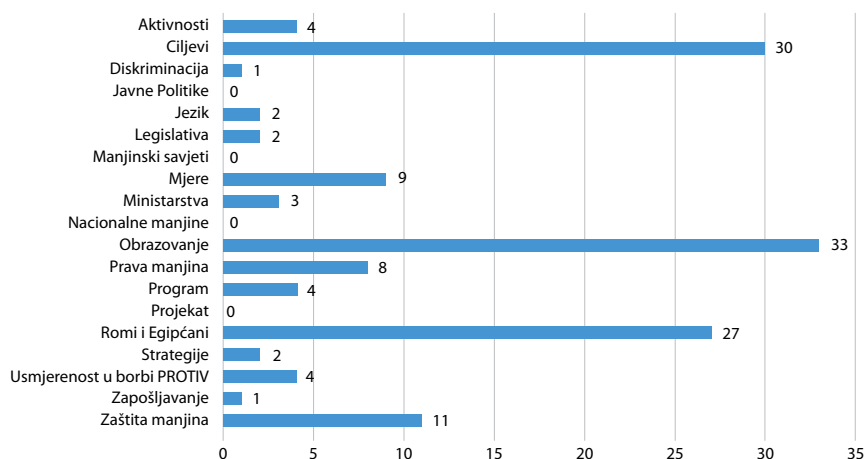

Kada je ciljevima riječ, najviše je bilo riječi u analiziranim sadržajima o specifičnim ciljevima koji su usmjereni na Rome i Egipćane. Najvećim dijelom se ovi ciljevi odnose na pospješivanje zapošljavanja manjina, a u tom kontekstu prikazane su mjere koje se sprovode. Ciljevi su, nadalje, uglavnom usmjereni na obrazovanje naročito na inkluzivno obrazovanje, a u ovom kontekstu se govori o pravima manjina, i njihovoj zaštiti. Ciljevi su eksplicitno navedeni u strateškim dokumentima, a nerijetko su sastavni dio određenih programa, te se veoma često navode aktivnosti koje su sprovedene ili se trebaju sprovesti, kako bi se ciljevi o kojima je riječ ostvarili.

Djeca

U narativima o manjinama i diskriminaciji često su predmet “djeca” i dječija prava. Shodno tome smo formirali poseban kod koji sačinjavaju ovi narativi. Najprije, u grafikonu 8 dajemo prikaz najfrekventnijih kodova koji su povezani sa kodom “djeca”.

Grafikon 8: Distribucija učestalosti svih kodova za kod “Djeca”

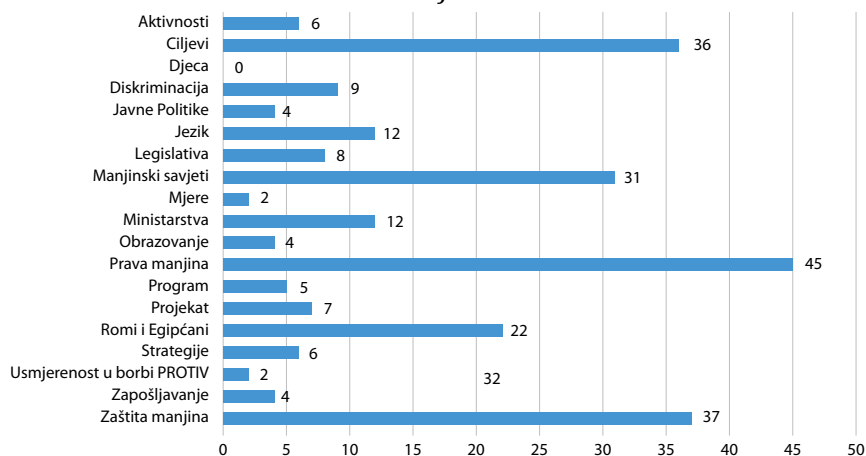

Kada je djeci i njihovoj zaštiti riječ, najčešće se u okviru ovih sadržaja govori o ciljevima koji se trebaju ostvariti, a koji su usmjereni na najmlađu populaciju. U okviru ovih ciljeva, i ovo je intuitivno, o djeci se najčešće govori u kontekstu pospješivanja procesa obrazovanja. Kao etnička grupa, u okviru ovog koda najviše se govori o Romima i Egipćanima, što je razumljivo jer su gore spomenuti ciljevi uglavnom usmjereni na proces inkluzije u obrazovni sistem djece koja pripadaju ovoj etničkoj skupini, kao i smanjenje stepena napuštanja procesa obrazovanja.

Nacionalne manjine

Jedan od značajnih kodova okuplja sadržaje koji tretiraju nacionalne manjine generalno, te smo na ovaj način i nominovali ovaj kod. Distribucija svih ostalih kodova za kod “nacionalne manjine” data je u grafikonu 9.

Grafikon 9: Distribucija učestalosti svih kodova za kod “Nacionalne manjine”

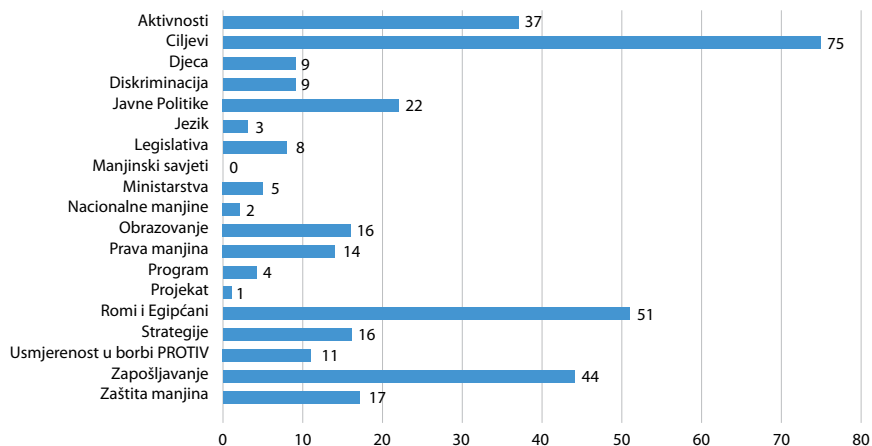

Kada je riječ o nacionalnim manjinama, najčešće se u dokumentima koje smo analizirali govori o njihovim pravima i zaštiti tih prava. U tom kontekstu se postavljaju određeni ciljevi, a ključnu ulogu u zaštiti prava manjina imaju nacionalni savjeti, sudeći po narativima. Kada je riječ o samim pravima, najčešće se govori uopšteno o njima, te se nabrajaju prava koja se moraju štititi. Interesantno je da ovaj kod nije naročito opterećen sadržajima koji tretiraju pitanja diskriminacije.

Mjere

Iako specifičan, u komunikacijskom smislu veoma važan kod koji smo identifikovali nazvali smo “mjere”. Riječ je o mjerama koje se sprovode ili koje su planirane, a koje su sastavni dio ostvarivanja prava manjina i zaštiti od diskriminacije. U grafikonu 10 dat je prikaz učestalosti svih referentnih kodova za ovaj kod.

Grafikon 10: Distribucija učestalosti svih kodova za kod “Mjere”

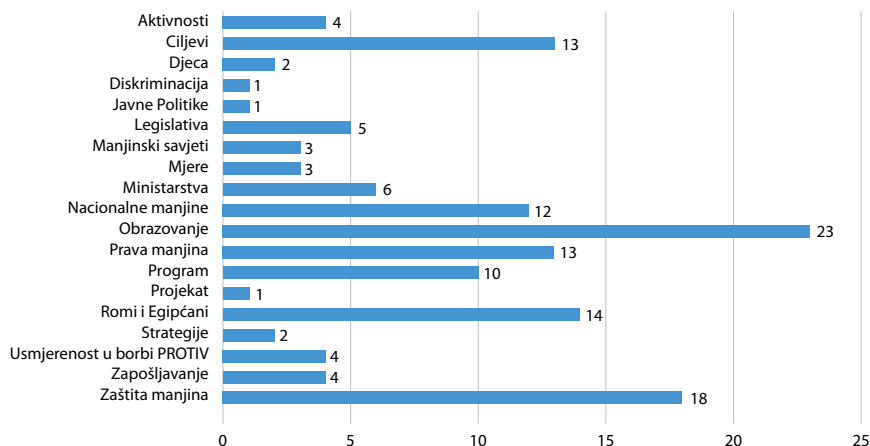

Sasvim intuitivno, u najvećem broju mjere su povezane sa ciljevima, i ovo je jako značajan nalaz s obzirom da sami ciljevi nemaju posebnu svrhu uoliko nisu praćeni konkretnim mjerama kojima se ti ciljevi imaju ostvariti. Takođe je dobro što su mjere često praćene narativima o aktivnostima koje se sprovode u cilju realizacije samih mjera. Nadalje, najviše se o mjerama govori kada je riječ o zaštiti prava Roma i Egipćana, a same mjere su najčešće usmjerene na zapošljavanje, i sastavni su dio javnih politika.

Jezik

U velikom dijelu sadržaja koji smo analizirali govori se o jeziku i pravima manjina koja se tiču upotrebe maternjeg jezika. Stoga smo formirali posebni kod koji smo nazvali “jezik”. U grafikonu 11 dajemo prikaz distribucije ostalih kodova za ovaj kod.

Grafikon 11: Distribucija učestalosti svih kodova za kod “Jezik”

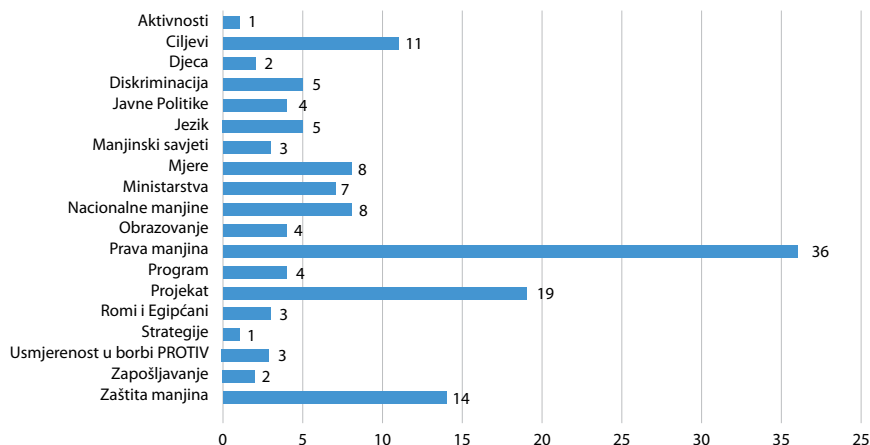

Pravo na upotrebu maternjeg jezika se najčešće u dokumentima pominje kada je riječ o procesu obrazovanja. Drugim riječima, ističe se da se ovo pravo prioritarno mora ostvariti kada je riječ o sistemu obrazovanja, posebno, kada je riječ o udžbenicima i ostalim nastavnim sredstvima. Dalje, kada je o jeziku riječ, u dokumentima se eksplicitno navodi da se ovdje radi o zaštiti prava manjina na upotrebu svog jezika. U ovom pogledu, sudeći po narativima, posebno su pogođeni Romi i Egipćani, a ovo pravo se nerijetko definiše kao cilj koji se ima ostvariti.

Legislativa

Značajan dio narativa posvećen je zakonskim rješenjima i normama koje se preduzimaju a koje se tiču nacionalnih manjina i zaštiti od diskriminacije. Stoga smo formirali kod koji smo imenovali “legislativa”. Distribucija svih kodova u okviru ovog koda prikazana je u grafikonu 12.

Grafikon 12: Distribucija učestalosti svih kodova za kod “Legislativa”

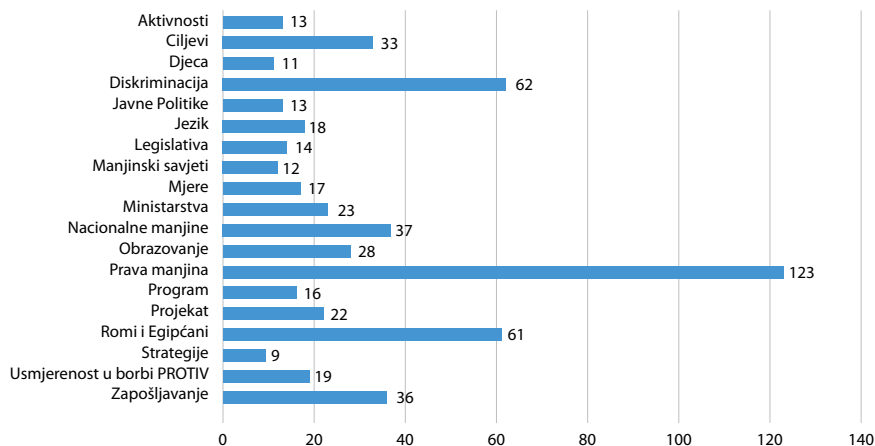

Zakonska rješenja o kojima se govori u analiziranim sadržajima se eksplicitno u najvećoj mjeri tiču generalno prava manjina. Dakle, nude se i donose zakonska rješenja u cilju zaštite tih prava. Nadalje, veoma često su zakonska rješenja o kojima je riječ sastavni dio određenih projekata u kojima imaju ulogu i institucije države, ali i nevladine organizacije. Konačno, ova zakonska rješenja imaju eksplicitno postavljene ciljeve koji se žele ostvariti.

Zaštita manjina

Kada je riječ o zaštiti manjina, inicijalno, ovo je bio sastavni dio koda “nacionalne manjine”, ali se pokazalo da sadržaji koji se specifično tiču zaštite imaju određene distinktivne karakteristike usljed kojih smo formirali poseban kod “zaštita manjina”. Distribucija ostalih kodova u okviru ovog koda prikazana je u grafikonu 13.

Grafikon 13: Distribucija učestalosti svih kodova za kod “Zaštita manjina”

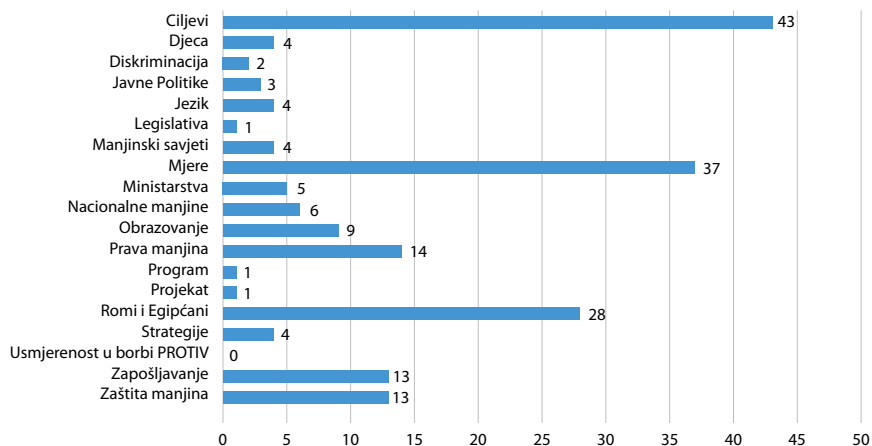

Najprije, sasvim intuitivno, najveći dio narativa koji se tiče zaštite manjina tiče se zaštite njihovih prava. No, ono što je specifično za ovaj kod jeste da je on prevashodno usmjeren na zaštitu prava Roma i Egipćana, te da je zaštita usmjerena na borbu protiv različitih oblika diskriminacije. Nadalje, zaštita prava manjina se postavlja često kao eksplicitan cilj, a dobro je što se zaštita odnosi gotovo proporcionalno na različite oblasti društvenog života, te da je sama zaštita sastavni dio mjera i aktivnosti koje trebaju preuzeti različiti subjekti i institucije.

Aktivnosti

Iako ne specifičan po sadržaju, u komunikacijskom smislu veoma značajan je kod koji smo imenovali “aktivnosti”. Ovaj kod zapravo obuhvata upravo one sadržaje koji se tiču konkretnih aktivnosti usmjerenih na nacionalne manjine i borbu protiv diskriminacije. Distribuciju svih referentnih kodova u okviru ovog koda prilažemo u grafikonu 14.

Grafikon 14: Distribucija učestalosti svih kodova za kod “Aktivnosti”

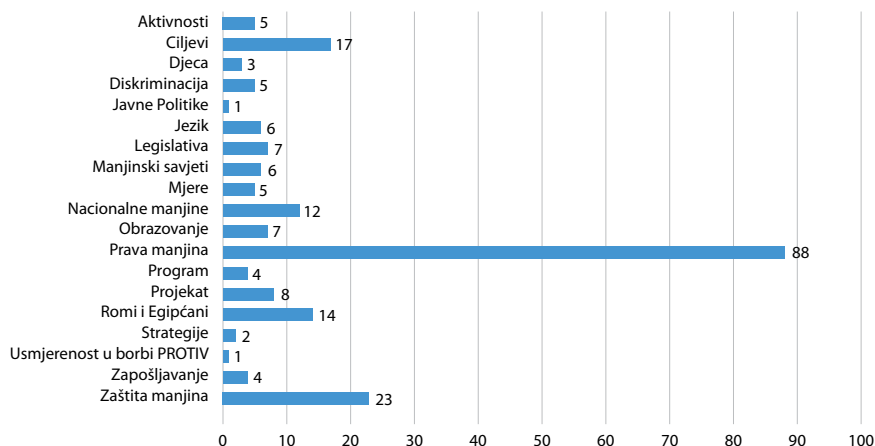

Najprije, ono što je veoma poželjno, o aktivnostima se veoma često govori kada je riječ o ostvarivanju određenih ciljeva. To znači, da su sami ciljevi praćeni konkretnim aktivnostima posredstvom kojih se ti ciljevi ostvaruju. Isto važi i kada je riječ o mjerama, dakle, aktivnosti su konkretne akcije kojima se realizuju određene mjere. Opet, kao po pravilu, najčešće su te aktivnosti usmjerene na Rome i Egipćane, a potom na pripadnike ostalih nacionalnih manjina. Na kraju, aktivnosti su uglavnom usmjerene na zaštitu manjina i zapošljavanje, a potom na proces obrazovanja.

Ministarstva

S obzirom da se ministarstva nerijetko pojavljuju u narativima, formiran je kod koji smo upravo ovako nazvali. Riječ je, dakle, o ministarstvima koja su usmjerena na nacionalne manjine i borbu protiv diskriminacije. Distribucija svih kodova u okviru ovog koda prikazana je u grafikonu 15.

Grafikon 15: Distribucija učestalosti svih kodova za kod "Ministarstva"

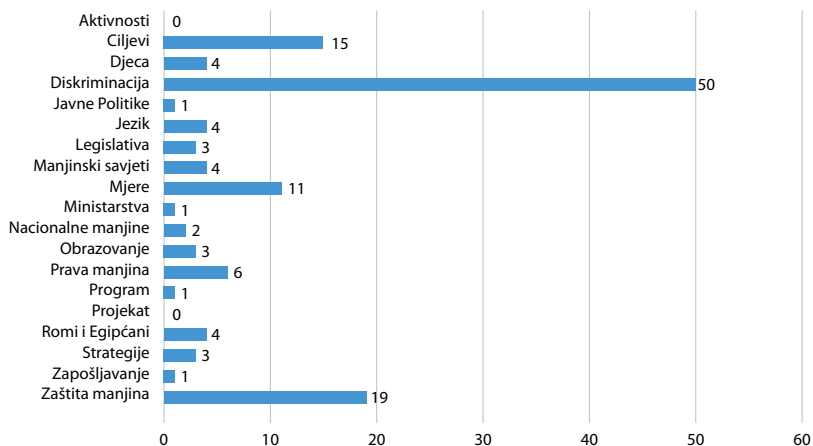

Najprije, iako se spominju i ostala ministarstva, dominantno se u okviru ovog koda govori o Ministarstvu za ljudska i manjinska prava. Ministarstva u svom radu se na osnovu analiziranih sadržaja, uglavnom bave različitim aspektima prava manjina u cilju zaštite tih prava. Narativi u okviru ovog koda prilično obiluju postavljanju i realizaciji ciljeva, a ciljevi se, kao po pravilu, dominantno odnose na Rome i Egipćane.

Usmjerenost u borbi PROTIV

Na osnovu analize sadržaja identifikovali smo jedan specifičan kod koji smo nazvali “Usmjerenost u borbi PROTIV”. Ovaj kod se pokazao veoma vitalnim u analizi i usmjeren je na one sadržaje gdje se eksplicitno govori o borbi protiv određenih pojava. U grafikonu 16 dat je prikaz distribucije svih referentnih kodova u okviru ovog koda.

Grafikon 16: Distribucija učestalosti svih kodova za kod “Usmjerenost u borbi PROTIV”

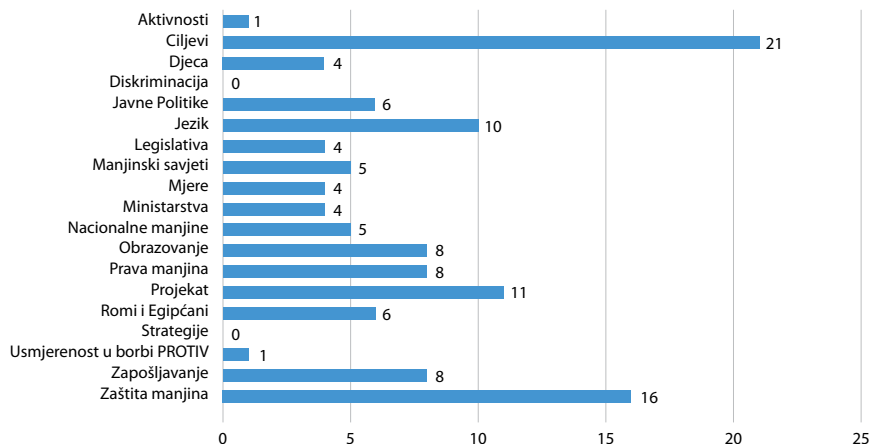

Analiza ukazuje da kada je riječ o borbi protiv neželjenih pojava, u sadržajima se najčešće govori o borbi protiv svih oblika diskriminacije. Dakle, u analiziranim dokumentima je upravo ova vrsta borbe najizraženija. Nadalje, borba protiv je usmjerena generalno na zaštitu manjina, a progresivan je nalaz da kada je riječ o ovoj borbi, ona je praćena identifikacijom ciljeva i mjera koje se preduzimaju ili se trebaju preduzeti.

Program

Realizacija politike zaštita prava manjina je u velikoj mjeri sastavni dio određenih programa. Stoga smo formirali kod “program”. Distribucija svih ostalih kodova u okviru ovog koda data je u grafikonu 17.

Grafikon 17: Distribucija učestalosti svih kodova za kod “Program”

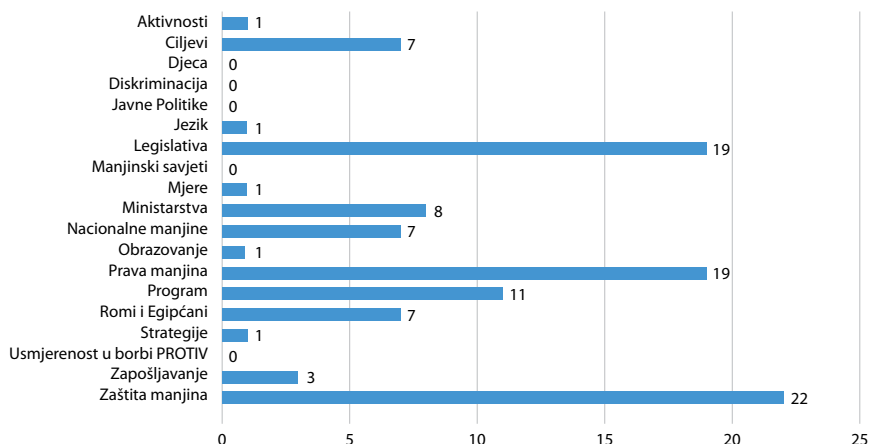

U okviru koda “program” najčešće se govori o ciljevima koji se imaju ostvariti realizacijom različitih programa. Ti programi su, nadalje, usmjereni na zaštitu manjina, i najčešće su sastavni dio određenih projekata. Tematski, programi u analiziranim sadržajima se u najvećoj mjeri odnose na jezik, zapošljavanje, i obrazovanje.

Projekat

Veliki broj aktivnosti koji se tiče prava manjina i borbe protiv diskriminacije sastavni je dio nekog projekta. Stoga smo formirali poseban kod koji smo nazvali “projekat”. U grafikonu 18 dat je prikaz svih kodova u okviru ovog koda.

Grafikon 18: Distribucija učestalosti svih kodova za kod “Projekat”

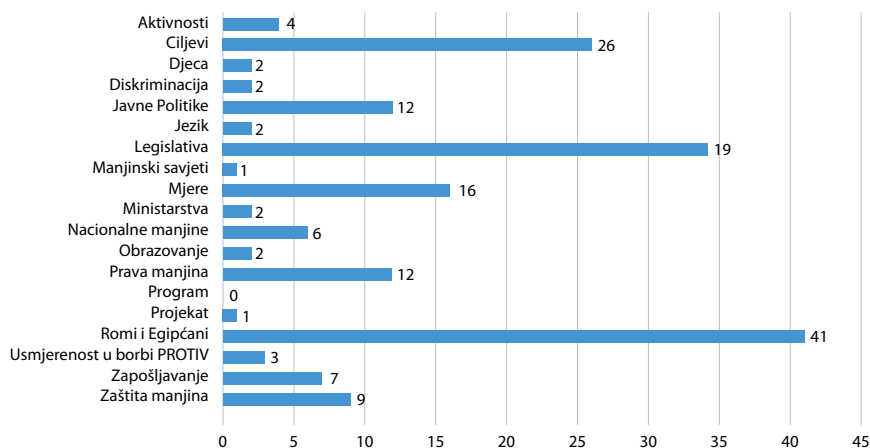

Nekoliko je dominantnih kolinearnih kodova koji su povezani sa narativima u analiziranim sadržajima koji se tiču projekata. Prvo, projekti se najčešće odnose na zaštitu manjina i njihovih prava. Potom, projekti su uglavnom usmjereni na unaprjeđenje zakonskih rješenja kada je riječ o zaštiti manjina. Treće, projekti se realizuju posredstvom određenih programa i realizuju ih dominantno ministarstva posredstvom definisanih ciljeva.

Strategije

Manjinska politika se veoma često sprovodi pisanjem i realizacijom određenih strategija. Usljed toga smo formirali poseban kod koji smo nazvali “Strategija” i koji obuhvata one sadržaje kada se govori o strateškim dokumentima i realizaciji strategija. U grafikonu 19 dajemo prikaz svih relevantnih kodova kada je riječ o ovom kodu.

Grafikon 19: Distribucija učestalosti svih kodova za kod “Strategije”

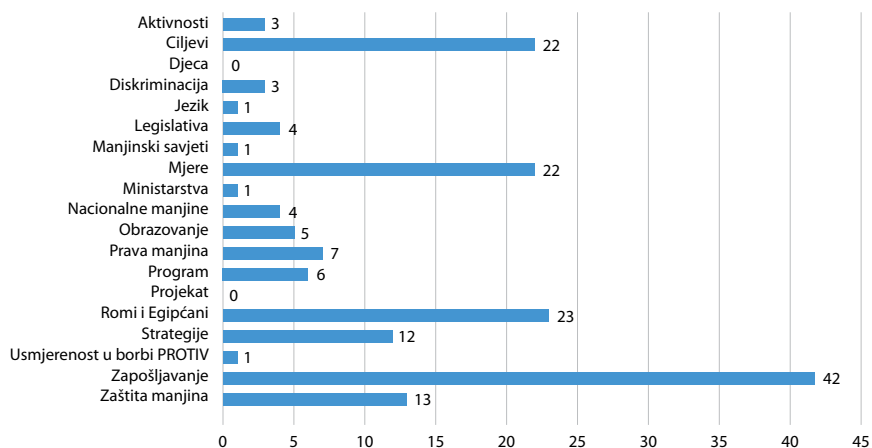

Kada je o strategijama riječ, u najvećoj mjeri se u sadržajima koje smo analizirali govori o Strategiji za inkluziju Roma i Egipćana. Osim toga, narativi o strategiji su praćeni ciljevima i mjerama, a sastavni su dio javnih politika, što je sasvim intuitivan nalaz.

Javne politike

Pretposljednji kod po učestalosti od svih značajnih koje smo identifikovali označili smo kao “javne politike”. Riječ je o kodu koji se upravo odnosi eksplicitno na realizaciji javnih politika kada je riječ o nacionalnim manjinama i borbi protiv diskriminacije. Distribucija svih referentnih kodova u okviru ovog koda prikazana je u grafikonu 20.

Grafikon 20: Distribucija učestalosti svih kodova za kod “Javne politike”

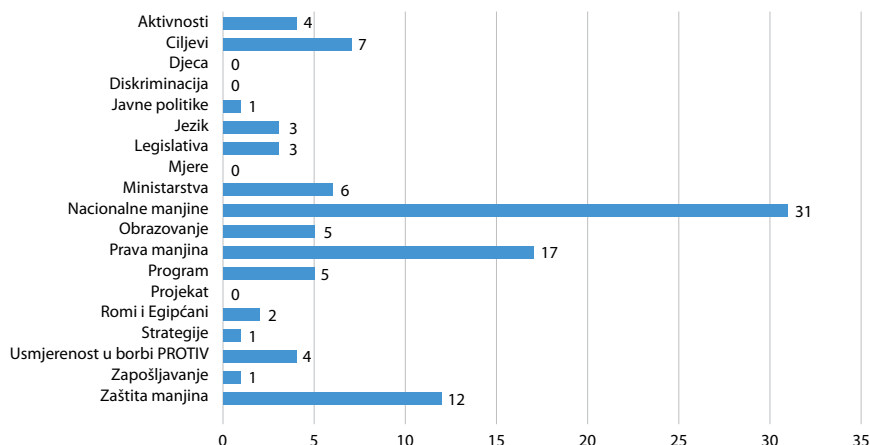

Javne politike u analiziranim sadržajima se uglavnom odnose na problem zapošljavanja pripadnika nacionalnih manjina, naročito Roma i Egipćana. S obzirom da je riječ o javnim politikama, razuman je nalaz da ove politike operišu određenim ciljevima, ali je značajno i to što su ovi narativi praćeni i konkretnim mjerama koje se ili bi trebalo da se preduzimaju. Javne politike su nerijetko operacionalizovane u strateškim dokumentima, i tiču se zaštite manjina.

Manjinski savjeti

Na kraju, iako ne naročito autentičan, ipak kao poseban smo morali, usljed frekventnosti, da definišemo kod koji smo označili kao “manjinski savjeti”. Ovaj kod, naprosto, okuplja one sadržaje koji se odnose na rad manjinskih savjeta. Distribuciju svih kodova unutar ovog koda predstavljamo u grafikonu 21.

Grafikon 21: Distribucija učestalosti svih kodova za kod “manjinski savjeti”

Najprije, i sasvim razumljivo, kod “manjinski savjeti” je povezan sa kodom nacionalne manjine, jer je, naprosto riječ o savjetima manjina. Nadalje, manjinski savjeti se dominantno u sadržajima bave pravima i zaštitom manjina. Što je takođe sasvim intuitivan nalaz. Konačno, savjeti imaju određene ciljeve, realizuju određene programe, sarađuju sa ministarstvima i uglavnom su orijentisani na obrazovanje kao oblast, značajno manje na druge oblasti. No, ono što je interesantno za rad savjeta nije u onome što je dominantno, već u onome što je nedostatno. Tako smo identifikovali da savjeti nemaju naročito izražene aktivnosti, a niti u jednom narativu u radu savjeta nismo identifikovali projekte i mjere koje oni preduzimaju u svom radu. Takođe, interesantno je da niti u jednom narativu nismo identifikovali da se savjeti bave problemima diskriminacije nacionalnih manjina. Drugim riječima, očito je da se aktivnosti savjeta, makar na osnovu sadržaja dokumenata, s pravom mogu staviti pod kritičku lupu.

Analiza povezanosti između komunikacijskih kodova

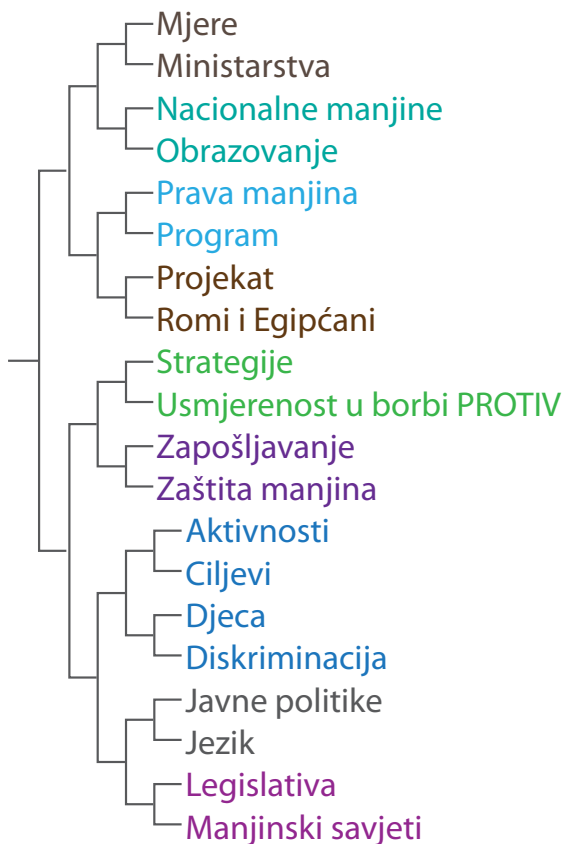
Analiza sadržaja dokumenata koji tretiraju pitanja nacionalnih manjina i diskriminacije ukazuju na značajne veze koje postoje između različitih elemenata sadržaja. U prethodnom dijelu teksta djelimično smo te veze identifikovali i opservirali, a na ovom mjestu dajemo prikaz koji je u većoj mjeri sintetičkog karaktera. Najprije, u tabeli 1 dajemo tabelarni prikaz bivarijantne povezanosti svih referentnih fokusiranih kodova koje smo identifikovali.

Tabela 1: Povezanost komunikacijskih kodova

	Zaštita manjina	Zapošljavanje	Usmjerenost u borbi PROTIV	Strategije	Romi i Egipćani	Projekat	Program	Prava manjina	Obrazovanje	Nacionalne manjine	Ministarstva	Mjere	Manjinski savjeti	Legislativa	Jezik	Javne politike	Diskriminacija	Djeca	Ciljevi	Aktivnosti
Zaštita manjina	161	36	19	9	61	22	16	123	28	37	23	17	12	14	18	13	62	11	33	13
Zapošljavanje	36	241	1	7	95	3	8	6	32	4	4	44	1	2	4	42	17	1	62	13
Usmjerenost u borbi PROTIV	19	1	124	3	4	0	1	6	3	2	1	11	4	3	4	1	50	4	15	0
Strategije	9	7	3	105	41	1	0	12	2	6	2	16	1	1	2	12	2	2	26	4
Romi i Egipćani	61	95	4	41	535	7	6	53	67	22	14	51	2	3	14	23	18	27	111	28
Projekat	22	3	0	1	7	113	11	19	1	7	8	1	0	19	1	0	0	0	7	1
Program	16	8	1	0	6	11	115	8	8	5	4	4	5	4	10	6	0	4	21	1
Prava manjina	123	6	6	12	53	19	8	448	19	45	88	14	17	36	13	7	20	8	57	14
Obrazovanje	28	32	3	2	67	1	8	19	260	4	7	16	5	4	23	5	12	33	47	9
Nacionalne manjine	37	4	2	6	22	7	5	45	4	177	12	2	31	8	12	4	9	0	36	6
Ministarstva	23	4	1	2	14	8	4	88	7	12	135	5	6	7	6	1	5	3	17	5
Mjere	17	44	11	16	51	1	4	14	16	2	5	172	0	8	3	22	9	9	75	37
Manjinski savjeti	12	1	4	1	2	0	5	17	5	31	6	0	90	3	3	1	0	0	7	4
Legislativa	14	2	3	1	3	19	4	36	4	8	7	8	3	163	5	4	5	2	11	1
Jezik	18	4	4	2	14	1	10	13	23	12	6	3	3	5	169	1	1	2	13	4
Javne politike	13	42	1	12	23	0	6	7	5	4	1	22	1	4	1	90	3	0	22	3
Diskriminacija	62	17	50	2	18	0	0	20	12	9	5	9	0	5	1	3	196	1	15	2
Djeca	11	1	4	2	27	0	4	8	33	0	3	9	0	2	2	0	1	180	30	4
Ciljevi	33	62	15	26	111	7	21	57	47	36	17	75	7	11	13	22	15	30	182	43
Aktivnosti	13	13	0	4	28	1	1	14	9	6	5	37	4	1	4	3	2	4	43	150

U grafikonu 22 dajemo prikaz klaster analize svih kodova. Cilj ove analize jeste da ukaže način na koji su kodovi međusobno povezani i grupisani. Značenjski, grupisanje ukazuje na način na koji se u dokumentima predstavljaju problemi manjina i diskriminacije.

Grafikon 22: Klaster analiza kodova

Analiza ukazuje da postoje 5 dominantnih klastera (grupisanih kodova). Prvi klaster sačinjavaju kodovi: mjere, ministarstva, nacionalne manjine i obrazovanje. Ovaj klaster označava da se problemima obrazovanja kada je riječ o manjinama dominantno bave nadležna ministarstva primjenom konkretnih mjera. Drugi klaster obuhvata sledeće kodove: prava manjina, program, projekat i Romi i Egipćani. Drugim riječima,

ovaj klaster je posvećen Romima i Egipćanima sa naglaskom da se ovom etničkom grupom dominantno bavimo kada je riječ o pravima manjina, a da se sami problemi rješavaju programima i projektima. Treći klaster obuhvata kodove: strategije, usmjerenost na borbu PROTIV, zapošljavanje i zaštita manjina. Dakle, riječ je o tome da su strateški dokumenti uglavnom orijentisani na borbu protiv nepoželjnih pojava, te da se dominantno odnose na zapošljavanje pripadnika manjina i generalno na zaštitu njihovih prava. Sledeći klaster okuplja kodove: aktivnosti, ciljevi, djeca i diskriminacija. Ovaj kod je, prema tome, dominantno i usmjeren na aktivnosti i mjere zaštite djece koja pripadaju etničkim manjinama od diskriminacije. Posljednji klaster okuplja sledeće kodove: javne politike, jezik, legislativa i manjinski savjeti. Ovaj klaster zapravo, govori o tome da su manjinski savjeti jedan od ključnih tijela za realizaciju javnih politika, posebno legislativnih kada je riječ o zaštiti prava na korišćenje maternjeg jezika.

Konsekventno, grupisanjem ovih klastera identifikujemo dva velika klastera. Prvi klaster je usmjeren na Rome i Egipćane, posebno kada je riječ o njihovom obrazovanju, te mjerama, programima i projektima koje realizuju ministarstva u cilju zaštite ove manjine. Drugi klaster usmjeren je na borbu protiv diskriminacije, posebno djece, i orijentisan je na strateški pristup kada je riječ o ostvarivanju prava manjina, posebno kada je riječ o zapošljavanju, a ovo se ostvaruje promjenama u legislativi koje su sastavni dio ciljeva i aktivnosti javnih politika.

ZAKLJUČAK

Moderno, demokratsko i prosperitetno multikulturalno društvo podrazumijeva suživot svih etničkih zajednica koje ga sačinjavaju, kulturu dijaloga i tolerancije na različitosti, kao i duboko (međusobno) povjerenje i optimizam u zajedničku budućnost. Neophodno je da sloboda jednih ne ukida slobodu drugih i drugačijih.

Prema Ustavu, Crna Gora predstavlja građansku, ekološku državu socijalne pravde čije je društvo satkano od mnogo različitih etničkih grupa, koje karakteriše različita kultura kao i različite svakodnevne navike, umjetničko nasljeđe i naučno-obrazovna dostignuća; društvo, u kojem ni jedna etnička grupa ne čini većinu stanovništva; društvo koje, i pored svoje burne prošlosti i svih faktora koji su se dešavali u novijem periodu, kao i pored svih razlika koje postoje između etničkih grupa, ipak karakteriše opšta klima međuetničke tolerancije. U normativno-političkom smislu, Crna Gora se ubraja u one zemlje koje ulažu napore za stvaranje kvalitetnog normativno-pravnog okvira za provođenje politike multikulturalizma. Pravni okvir za zaštitu manjina koje žive u Crnoj Gori se sastoji od međunarodnih sporazuma i različitih zvaničnih dokumenata usvojenih unutar pravnog sistema zemlje. Najznačajniji međunarodni dokumenti su:

- *Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju; Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena; Deklaracija o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih i jezičkih manjina; Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije; Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima.*
- *Evropska konvencija o ljudskim pravima; Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima; Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina.*
- *Haške preporuke o pravu nacionalnih manjina na obrazovanje; Preporuke iz Lunda o djelotvornom učešću nacionalnih manjina u javnom životu; Preporuke iz Osla o pravu nacionalnih manjina na upotrebu vlastitog jezika.*
- *Povelja Evropske unije o temeljnim pravima.*

Ključni akti koji se bave pravima manjina i promovisanjem multikulturalizma u okviru unutrašnjeg crnogorskog pravnog sistema su Ustav Crne Gore kao i Zakon o manjinskim pravima i slobodama, Zakon o zabrani diskriminacije, Zakon o izboru odbornika i poslanika i Opšti zakon o vaspitanju i obrazovanju.

Član 80. Ustava Crne Gore pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica garantuje zaštitu od svih vidova nasilne asimilacije.

Prema Članu 79. „pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica jemče se prava i slobode koja mogu koristiti pojedinačno i u zajednici sa drugima:

- 1) na izražavanje, čuvanje, razvijanje i javno ispoljavanje nacionalne, etničke, kulturne i vjerske posebnosti;
- 2) na izbor, upotrebu i javno isticanje nacionalnih simbola i obilježavanje nacionalnih praznika;
- 3) na upotrebu svog jezika i pisma u privatnoj, javnoj i službenoj upotrebi;
- 4) na školovanje na svom jeziku i pismu u državnim ustanovama i da nastavni programi obuhvataju i istoriju i kulturu pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;
- 5) da u sredinama sa značajnim učešćem u stanovništvu organi lokalne samouprave, državni i sudski organi vode postupak i na jeziku manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;
- 6) da osnivaju prosvjetna, kulturna i vjerska udruženja uz materijalnu pomoć države;
- 7) da sopstveno ime i prezime upisuju i koriste na svom jeziku i pismu u službenim ispravama;
- 8) da u sredinama sa značajnim učešćem u stanovništvu tradicionalni lokalni nazivi, imena ulica i naselja, kao i topografske oznake budu ispisani i na jeziku manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;
- 9) na autentičnu zastupljenost u Skupštini Crne Gore i skupštinama

jedinica lokalne samouprave u kojima čine značajan dio stanovništva, shodno principu afirmativne akcije;

- 10) na srazmjernu zastupljenost u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave;
- 11) na informisanje na svom jeziku;
- 12) da uspostavljaju i održavaju kontakte sa građanima i udruženjima van Crne Gore sa kojima imaju zajedničko nacionalno i etničko porijeklo, kulturno- istorijsko nasljeđe, kao i vjerska ubjeđenja;
- 13) na osnivanje savjeta za zaštitu i unaprjeđenje posebnih prava. Institucije i državne agencije zadužene za implementaciju mjera povezanih sa pravima manjina i multikulturalizmom na nacionalnom nivou su: Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore, Fond za manjine, kao i Zaštitnik ljudskih prava i sloboda (odn. Ombudsman). Do sada su osnovani sledeći nacionalni savjeti: Albanski nacionalni savjet, Bošnjački savjet, Hrvatsko nacionalno vijeće, Savjet muslimanskog naroda; Nacionalni savjet Roma i Egipćana, te Srpski nacionalni savjet.

*Kada govorimo o manjima, u javnom diskursu se najčešće pominju sljedeće podgrupe manjina:

- Rodne manjine
- Nacionalne manjine: Albanci, Bošnjaci (često svrstani u istu grupu sa Muslimanima po nacionalnosti), Hrvati, Romi (često grupisani zajedno sa Aškalijama i Egipćanima), i Srbi.
- Jezičke manjine: korisnici albanskog, bosanskog, hrvatskog, romskog ili srpskog jezika.
- Vjerske manjine: hrišćani katolici, jevreji, muslimani.
- Seksualne manjine: LGBT (eng. *Lesbian – Gay – Bisexual – Transgender*) populacija.

U diferenciranom društvu, kakvo postoji u Crnoj Gori, diskriminacija je jedan od najvećih problema. Postojanje velikog broja društvenih grupa, sa svojim različitostima u vjerskom, etničkom, rodnom, političkom, seksualno-

orijentacijskom i svakom drugom smislu, potencijalno proizvodi opasnost od konflikta, a najveći je problem diskriminacija onih koji su u manjini od strane većine. Ovakve diskriminatorske prakse mogu čitav politički poredak i društveni konsenzus dovesti u stanje nestabilnosti, dok konflikti dugog trajanja mogu dovesti do različitih oblika dezintegracije društva. Stoga je borba protiv diskriminacije važan zadatak svih demokratski odgovornih društvenih aktera.

Neodvojivi dio borbe protiv diskriminacije čini i kontinuirano praćenje poznavanja fenomena i pravnog pojma diskriminacije, percepcije stepena diskriminacije prema osnovama, područjima i pojedinim ranjivim grupama, kao i praćenje povjerenja građana u organe zadužene za borbu protiv diskriminacije i procjene njihovog stvarnog uticaja u stvaranju ravnopravnog društva.

Po ocjenama o napretku Crne Gore u procesu priključenja EU, svi ključni uslovi i standardi se pravovremeno ispunjavaju (Izveštaj Evropske Komisije za 2017). Savjet Evrope i Organizacija za evropsku bezbjednost prepoznaju napredak Crne Gore u oblasti zaštite manjinskih prava. Svi relevantni indikatori takođe pokazuju da je poboljšao položaj manjinskih naroda (i kada je riječ o kvantitativnim pokazateljima, i kad je riječ o implementaciji mjera nadležnih institucija koje su usmjerene u tom pravcu).

Takođe, primijećeni su i naponi Crne Gore usmjereni na jačanje međukulturnih odnosa i socijalne kohezije. Prema ocjenama relevantnih institucija, finansiranje kulturnih projekata i konsultativnih mehanizama manjinskih zajednica (zajedno sa različitim državnim izvorima finansiranja otvorenim za nacionalne manjine) nalazi se na visokom nivou; postoji dobar pravni okvir, uključujući i instituciju Ombudsmana, kao i zakonodavstvo o diskriminaciji i jezičkim pravima.

Međutim, ostaje još mnogo toga da se uradi, posebno zbog toga što je Crna Gora multietničko i multireligijsko društvo. Po nekim ocjenama, postoji opasnost da se naglasak stavi na razlike između religijskih i manjinskih grupa, koje često odražavaju šire geopolitičke i istorijske okolnosti, a ne zajedničku osnovu. Drugim riječima, postoji opasnost da neriješeni problemi između religijskih grupa budu sve izraženiji, a da slučajevi neslaganja među vjerskim grupama postanu sve značajniji.

Kad je riječ o primjeni Okvirne konvencije, Savjetodavni odbor primjećuje opšti napredak u zakonodavnom institucionalizovanom okviru, zatim

u finansiranju koje je dostupno manjinama, kao i u procesu prijave za finansiranje. Primijećen je i pomak u prikupljanju podataka svih lica kojima je neophodno regulisanje statusa raseljenih lica.

Ocjene koje stižu iz Ministarstva za ljudska i manjinska prava, kao i drugih subjekata EU i aktivista civilnog društva, su ipak malo drugačije. Oni primjećuju postojanje određenih poteškoća u ostvarivanju zagwarantovanih prava, kao i normativno-pravne nedostatke koji postoje u modelu politike multikulturalizma. Tu se, prije svega misli na odsustvo zakonskih rješenja koja predviđaju primjenu mjera afirmativne akcije koja bi trebalo da omoguće političku predstavljenost romske manjinske zajednice (koja je jedna od brojčano najmanjih), a koja se istovremeno nalazi u najnepovoljnijem društveno-ekonomskom i političkom položaju.

Prema ocjenama koje su dali sami građani Crne Gore (prema podacima istraživanja, tokom prethodnih godina) možemo zaključiti da su uglavnom zadovoljni postignutim rezultatima, ali da još mnogo toga treba uraditi kako bi sva njihova prava, zagwarantovana Ustavom i zakonima bila ostvarena. Kad je riječ o pravima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, možemo reći da je upravo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava prva institucionalna adresa kojoj bi se obratili, ocjenjujući njihov rad kao dobar (Bošnjaci i Muslimani su najbolje ocenili rad ministarstva. Ocjena je solidna i kada je riječ o većinskim Crnogorcima, ali nije zadovoljavajuća kada je riječ o ocjeni Albanaca. Konačno, veoma je nezadovoljavajuća kada je riječ o Srbima i posebno Romima (istraživanje koje je sproveo CEDEM 2018.)).

Dakle, sve u svemu, veoma je primjetan određeni napredak koji je postignut u prethodnih desetak godina zaslugom svih aktera u ovom procesu, ali nema sumnje da je potrebno dodatno raditi kako bi se smanjio stepen diskriminacije u društvu.

Prema podacima koji su nam bili dostupni, najviše posla treba uložiti u dva smjera. Prvi smjer, odnosno oblast je oblast zapošljavanja (građani jasno ukazuju da je u ovoj oblasti veoma prisutna diskriminacija). Drugi smjer, odnosno problem koji zahtijeva hitno rješavanje je problem diskriminacije političkih neistomišljenika, kao i ostvarivanje mogućnosti olakšanog predstavljanja svih etničkih grupa u tijelima koja donose najvažnije političke odluke (ovo se posebno odnosi na Rome, koji nemaju svog predstavnika u Parlamentu).

Ministarstvo za ljudska
i manjinska prava

Ministarstvo za ljudska
i manjinska prava

CENTAR ZA DEMOKRACIJU I LJUDSKA PRAVA

ALB

PËRMBAJTJA META-ANALIZË E DOKUMENTAVE TE CILAT I PËRKASIN PAKICAVE KOMBËTARE DHE DISKRIMINIMIT

Podgorica, april 2020.

© Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM)

Botues:

Centar za demokratiju i ljudska prava – CEDEM (www.cedem.me)

Per botuësin:

Milena Bešić

Autor:

prof. dr Miloš Bešić

Përkthim:

Griselda Pejoviq

Dizajn,grafika dhe shtampim:

Marko Mihailoviq, M studio doo, Podgorica

Tirazh:

50 kopje

Ministarstvo za ljudska
i manjinska prava

Analiza është përgatitur në kuadër të projektit **“Forcimi i sistemit për një shoqëri me të drejta të barabarta”** të cilin Qendra për Demokraci dhe të Drejtat e Njeriut - CEDEM realizon me mbështetjen e **Ministrit të Drejtave të Njeriut dhe Pakicave**. Analiza pasqyron pikëpamjet dhe mendimet e Qendrës për Demokraci dhe të Drejtat e Njeriut dhe autorin e analizës, dhe jo domosdoshmërisht pikëpamjet e donatorëve.

Përmbajtje

Hyrja.....	39
Fjala për metodën	40
Romët dhe egjiptianët	41
Të Drejtat e Pakicave	44
Arsimi	45
Punësimi	46
Diskriminimi	47
Qëllimet	48
Fëmijët	49
Pakicat Kombëtare.....	50
Masat	51
Gjuha.....	52
Legjislacioni.....	53
Mbrojtja e pakicave	54
Aktivitetet	55
Ministritë.....	56
Orientimi në luftën KUNDËR	57
Programi	58
Projekti.....	59
Strategji	60
Politikat publike	61
Këshillat e pakicave.....	62
Analiza e lidhjes midis kodeve të komunikimit	63
PËRMBLEDHJA.....	66

Hyrja

Një shoqëri multikulturore moderne, demokratike dhe e prosperuar nënkupton bashkëjetesën e të gjitha bashkësive etnike të cilat e përbejnë, dialogu i kulturuar dhe toleranca e shumëllojshme, si dhe besimi i thellë (i ndërsjelltë) dhe optimizmi për një të ardhme të përbashkët. Është e nevojshme që liria e një komuniteti të mos heq lirinë e të tjerëve dhe atyre të ndryshmëve.

Sipas Kushtetutës, Mali i Zi paraqet një shtet civil, ekologjik i drejtësisë sociale, shoqëria e të cilit është e përbërë nga shumë grupe të ndryshme etnike, të karakterizuara nga kultura të ndryshme, si dhe zakone të ndryshme të përditshme, trashëgimi artistike si dhe nga arritjet shkencore -edukative; një shoqëri në të cilën asnjë grup etnik nuk përbën shumicën e popullatës; një shoqëri e cila, pavarësisht të kaluarës së saj të trazuar dhe të gjithë faktorëve që kanë ndodhur kohët e fundit, si dhe të gjitha dallimet që ekzistojnë midis grupeve etnike, karakterizohet ende nga një klimë e përgjithshme e tolerancës ndëretnike. Në kuptimin normativo-politik, Mali i Zi është një nga ato vende që po bën përpjekje për të krijuar një kornizë cilësore normative-juridike për zbatimin e politikës së multikulturalizmit.

Qëllimi i këtij raporti është të paraqesë narracionet kryesore në dokumentat e publikuara në Mal të Zi që adresojnë çështjet e pakicave kombëtare dhe diskriminimit.

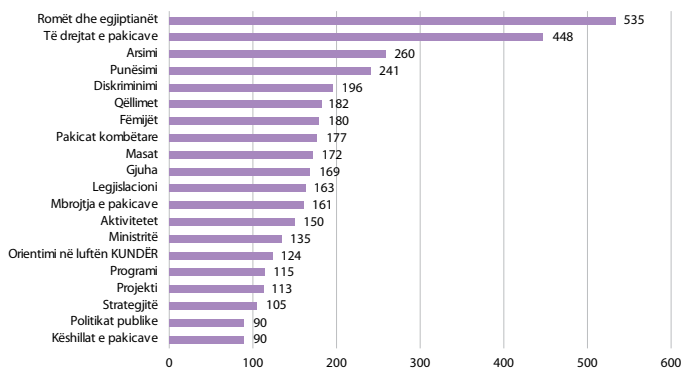
Raporti është përgatitur në kuadër të projektit **“Forcimi i sistemit për një shoqëri me të drejta të barabarta”** të cilin Qendra për Demokraci dhe të Drejta të Njeriut - CEDEM po e realizon me mbështetjen e **Ministrit të Drejtave të Njeriut dhe të Pakicave**. Analiza pasqyron pikëpamjet dhe mendimet e Qendrës për Demokraci dhe të Drejtat e Njeriut dhe autorit të Analizës, dhe jo domosdoshmërisht pikëpamjet e donatorëve.

Fjala për metodën

Qëllimi i këtij raporti është të paraqesë narrativat kryesore të dokumentave të cilat janë të publikuara në Mal të Zi, që adresojnë çështjet e pakicave kombëtare dhe diskriminimit. Metodologjikisht, ne kemi operuar **me përmbajtjen e analizës cilësore të dokumentave**. Zgjedhja e dokumenteve u bë në mënyrë shteruese me metodën e marrjes së **mostrave “topa dëbore”**. Thjesht, ne kemi identifikuar dhe përdorur si material empirik, të gjitha dokumentat përkatëse të botuara në pesë vitet e fundit që janë tematikisht të rëndësishme për detyrën tonë. Si rrjedhim, si material empirik, kemi përdorur **54 dokumenta** të publikuara për pakicat kombëtare dhe çështjen e diskriminimit.¹ Shtrirja totale e këtij materiali është mbi 1200 faqe, me formate të ndryshme.

Analiza narrative mbi çështjet politike të pakicave dhe veçanërisht diskriminimit është e sistemuar me procedurën e kodimit të hapur dhe të përqendruar në bazë të **teorisë e bazuar në fakte** (Grounded theory Approach). Analizat u kryen në **programin Nvivo**. Si qasje, ne kemi përdorur procedurat e **kodimit të hapjes dhe të përqendrimit**. Kjo qasje bazohet fuqimisht në një **qasje induktive**, që do të thotë se ne kemi identifikuar kodet fillestare (të hapura) bazuar në përmbajtjen e vetë dokumentave. Pastaj, duke bashkuar dhe zvogëluar një numër të madh të kodeve fillestare, kemi identifikuar kodet kryesore të përqendruara, të cilat si pasojë i kemi analizuar. Pas procedurës së hapur të kodimit, ne kemi identifikuar 20 kode dinamike të përqendruara, të treguara nga hierarkia e frekuencës në grafikun nr. 1

Grafiku nr.1: Frekuenca e kodeve

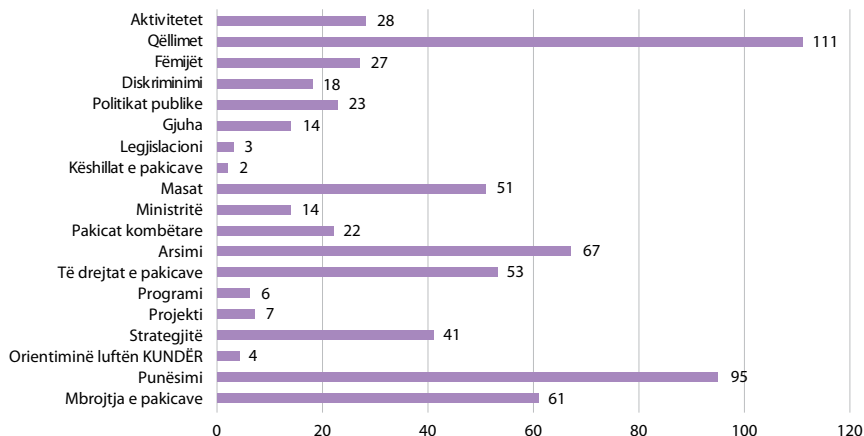

Në faqet e ardhëshme do të analizojmë secilin prej kodeve kryesore. E më pas ndiqet nga analiza domethënëse kumulative.

Romët dhe egjiptianët

Ky është kodi që është më i frekuentuari. Me fjalë të tjera, dokumentat e analizuara kryesisht flasin për romët dhe egjiptianët. Grafiku nr. 2 tregon lidhjen e këtij kodi me kodet e tjera referente të fokusuara.

Grafiku nr.2: Shpërndarja e frekuencës të të gjitha kodeve për kodin "Romë dhe egjiptianë"

Kur bëhet fjalë për qëllimet, brënda këtij kodi, ne së pari flasim për qëllimet e përgjithshme të përfshirjes së romëve dhe egjiptianëve. Pastaj, kur bëhet fjalë për specifikat e qëllimeve, rrëfimet më të shpeshta kanë të bëjnë me edukimin dhe punësimin, e pasuar nga qëllimet që lidhen me kujdesin shëndetësor, luftën kundër dhunës në familje, strehimin dhe parandalimin e martesave të detyruara, si dhe nga qëllimet që synojnë luftimin kundër diskriminimit ndaj romëve dhe egjiptianëve, dhe në fund, qëllimeve që synojnë barazinë gjinore.

Kur bëhet fjalë për punësimin brënda këtij kodi, shpeshherë nëpër dokumenta paraqiten të dhëna për papunësinë e anëtarëve të këtij komuniteti etnik. Më pas, në dokumenta flitet për masat aktive politike që synojnë punësimin e romëve dhe egjiptianëve, si dhe masat e ndryshme të institucioneve kompetente shtetërore që synojnë punësimin. Kur bëhet fjalë për masat konkrete, më së shpeshti, flitet për formimin profesional dhe arsimin e romëve dhe egjiptianëve, në mënyrë që ata të gjejnë vendin e tyre në tregun e punës.

E treta, sipas narrativës se frekuencës në kornizat e kodit rom dhe egjiptian, ka të bëjë me edukimin e anëtarëve të këtij komuniteti etnik. Ky kod më së shpeshti i referohet përfshirjes së sa më shumë fëmijëve romë në procesin arsimor, si dhe masave dhe aktivitetet e tyre që duhet të merren, ose që po merren, në mënyrë që të parandalojnë braktisjen e shkollës nga fëmijët romë. Gjithashtu, sipas këtyre rrëfimeve, kryesisht insistohet për rëndësinë e arsimit të romëve dhe egjiptianëve, për përfshirjen e tyre të përgjithshme, si dhe faktin që me përmirësimin e arsimit, rrisin mundësitë e tyre të punësimit. Shpesh flitet për të dhëna që tregojnë shkallën e përfshirjes / përjashtimit të fëmijëve romë nga procesi arsimor, si dhe të dhëna sasiore që tregojnë një nivel të ulët arsimimi të romëve dhe egjiptianëve në krahasim me popullatën shumicë. Për më tepër, thuhet se duhet të ngrihet ndërgjegjësimi dhe motivimi midis romëve dhe egjiptianëve kur bëhet fjalë për rëndësinë e arsimit.

Pjesa më e madhe e narracionit brenda kodit të cilin e kemi emëruar romë dhe egjiptianë ka të bëjë me mbrojtjen e tyre në përgjithësi. Pjesa më e madhe e këtyre narrativave insistojnë në privimin dhe nevojën e tyre për të marrë masa për t'i mbrojtur ato. Kur bëhet fjalë për vetë aspektet e mbrojtjes, më së shpeshti ka të bëjë me mbrojtjen nga varfëria ekstreme, mbrojtja nga përjashtimi shoqëror dhe kujdesi shëndetësor. Ata gjithashtu flasin për mbrojtjen e tyre nga diskriminimi nga shumica e popullatës, si dhe mbrojtjen nga dhuna e kryer në nivele të ndryshme kundër romëve dhe egjiptianëve. Më në fund, masat të cilat kanë dhënë rezultate i përkasin asistentëve romë në arsim dhe shëndetësi.

Narracioni tjetër sipas shpeshtisë dhe rendesise për sa i përket romëve dhe egjiptianëve, është ai që merret me çështjet e të drejtave të pakicave të tyre. Përsëri, kryesore brenda këtij tregimi është teza, se përfshirja e romëve duhet të rritet në të gjitha nivelet. Po ashtu flitet për legjislacion dhe përpjekjet e të gjitha institucioneve përkatëse për të rritur respektimin e të drejtave të pakicave. Sidoqoftë, theksohet se kornizat institucionale nuk zgjidhin problemin dhe se duhet të punohet më shumë në jetën reale në mënyrë që të respektohen të drejtat e romëve dhe egjiptianëve.

Kodi që ne e notifikuam si romë dhe egjiptianë është pasuruar ndjeshëm me përmbajtje që lidhen me strategjinë dhe qasjet strategjike që syn-

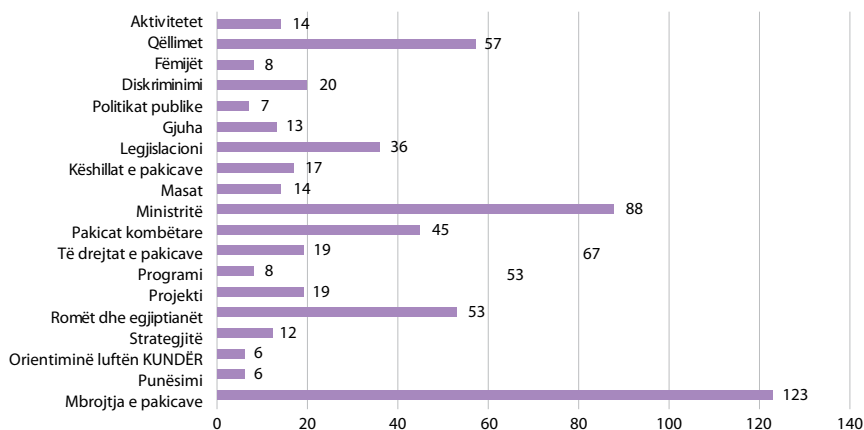
ojnë përmirësimin e pozitës së anëtarëve të këtij komuniteti etnik. Ana pozitive, që narrativat për këtë çështje shpesh flasin për planet e veprimit dhe realizimin e qëllimeve strategjike, dhe jo vetëm për masat e parashikuara nga strategjia.

Përmbajtja e mbetur e kodit rom dhe egjiptian është ose më pak i shpeshtë, ose përkon pothuajse plotësisht me gjetjet që kemi paraqitur në analizën e deritanishme.

Të Drejtat e Pakicave

Kodi i dytë i frekuencës që identifikuam quhej “të drejtat e pakicave”. Ky kod përfshin të gjitha narrativat që merren pikërisht me çështjet e mbrojtjes së minoriteteve. Shpërndarja e të gjithë kodeve të tjerë relevantë brenda këtij kodi tregohet në grafikun 3.

Grafiku nr.3: Shpërndrja e frekuencës të të gjitha kodeve për kodin “Të drejtat e pakicave”

Pjesa më e madhe e narracioneve në lidhje me të drejtat e minoriteteve, në të vërtetë, i përkasin mbrojtjes së minoriteteve. Në vetë narrativën flitet hspesh në përgjithësi për mbrojtjen e të drejtave të minoriteteve, si dhe për Konventat në të cilat duhet të insistohet në mënyrë që të respektohen ato të drejta. Po ashtu flitet për mbështetje institucionale dhe financiare që po ndërmerren për të mbrojtur të drejtat e pakicave.

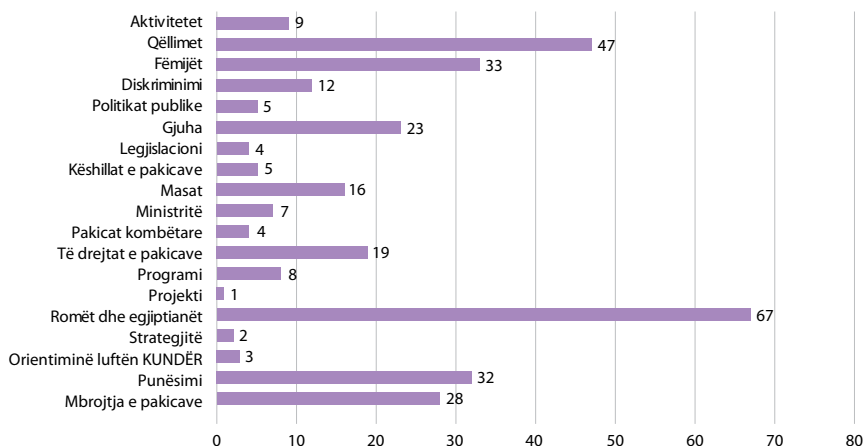
I dyti sipas shpeshtisë narrative në lidhje me të drejtat e minoriteteve përfshin fragmente nga dokumente që tregojnë vendin, rolin dhe aktivitetet e Ministrisë, të cilat përqendrohen në të drejtat e pakicave. Konstatim është pozitiv atherë kur bëhet fjalë për rolin e Ministrisë, në rrëfimet nuk flitet vetëm për mbrojtjen në përgjithësi të të drejtave të pakicave , por jepen edhe masat, strategjitë dhe rezultatet që Ministria ka arritur me qëllim mbrojtjen e të drejtave të pakicave.

Për më tepër, një narracion shumë domethënës brenda kodit “të drejtat e pakicave” ka të bëjë me objektivat e përcaktuara në këtë drejtim. Numërimi i objektive behet sipas hierarkisë së zakonshme, dhe kryesisht është i përqendruar në realizimin e të drejtave të pakicave në të gjitha fushat e jetës shoqërore. Gjithashtu, shpesh diskutohet për masat dhe institucionet që synojnë të drejtat e pakicave.

Arsimi

Kodin e radhës për sa i përket frekuencës dhe rëndësisë e emëruam “arsim” dhe ky kod përfshin ato përmbajtje që kanë të bëjnë me aspekte të ndryshme të arsimit të pakicave. Shpërndarja e të gjitha kodeve të tjerë brenda këtij kodit është treguar në grafikun nr. 4.

Grafiku nr.4: Shpërndarja e frekuencës të të gjitha kodeve për kodin “Arsimi”

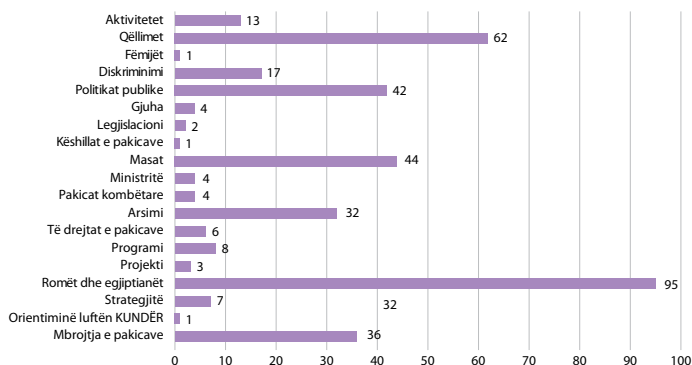

Pjesa më e madhe e narracionit ka për qëllim përmirësimin e arsimit të romëve dhe egjiptianëve, dhe për këtë aspekt ne kemi folur tashmë për një kod dedikuar anëtarëve të këtyre komuniteteve etnike. Pastaj, kur bëhet fjalë për arsimin, shumë shpesh flasim për qëllimet që duhet të arrihen, dhe pastaj, intuitivisht, bëhet fjalë për fëmijët që janë të përfshirë ose të cilët duhet të përfshihen në procesin arsimor. Gjithashtu, brenda kodit të arsimit, thekson rëndësinë që ka për punësimin e minoriteteve, veçanërisht të atyre pakicave që diskriminohen ose përjashtohen nga shoqëria. Edukimi si temë është shumë i lidhur me të gjitha çështjet që i përkasin mbrojtjes së të drejtave të minoriteteve, dhe pikërisht këtu, në të vërtetë insiston në rëndësinë e arsimit, dhe se si të ushtrohet kjo e drejtë. Më në fund, kur bëhet fjalë për rëndësinë e arsimit, këto narracione flasin posaçërisht për të drejtat e pakicave kur bëhet fjalë për përdorimin e gjuhës amëtare.

Punësimi

Brenda analizës së dokumenteve që merren me çështjet të pakicave dhe diskriminimit, një kod shumë i rëndësishëm dhe i shpeshtë është «punësimi». Me fjalë të tjera, kur bëhet fjalë për diskriminimin dhe të drejtat e pakicave, flitet shumë shpesh për problemet e punësimit dhe papunësisë. Në grafikun nr. 5, ne bashkëngjijim një përmbledhje të kodeve kryesore të ndërhyrjes brenda kodit “punësimi”.

Grafiku nr.5: Shpërndarja e frekuencës e të gjitha kodeve për kodin “Punësimi”

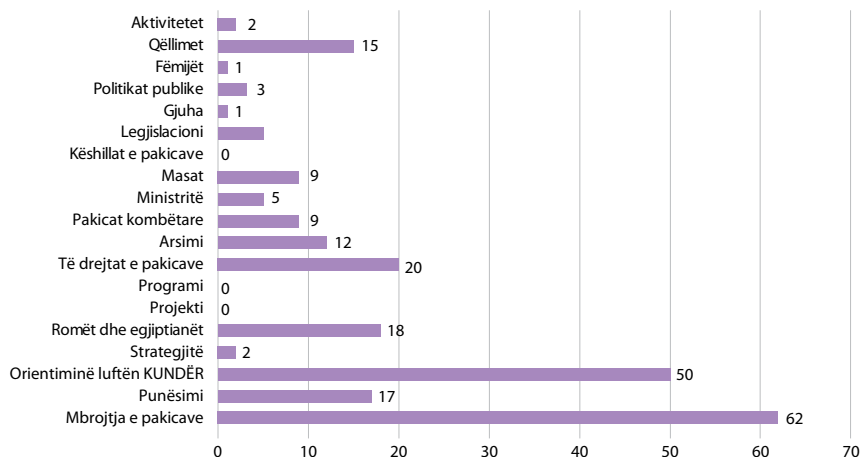

Kur bëhet fjalë për punësimin, nëpër dokumentat i kushtojnë më shumë vëmendje punësimit të romëve dhe egjiptianëve. Në këtë drejtim, është paraqitur një sasi e madhe e të dhënave që tregojnë privimin e këtyre grupeve etnike, por edhe një numër instrumentash dhe masash, si dhe të aktiviteteve të institucioneve që synojnë uljen e papunësisë së romëve dhe egjiptianëve. Prandaj, është e rëndësishme që brenda problemit të punësimit, shumë shpesh tregon për qëllimet qoftë edhe nëse bëhet fjalë për vet punësimin si qëllim, ose kur bëhet fjalë për qëllimet e tjera që arrihen përmes një niveli më të lartë të punësimit të romëve dhe pakicave të tjera etnike, si psh. lufta kundër varfërisë dhe privimit social. Gjithashtu është e rëndësishme që narrativat në dokumenta janë shumë të pasura nga masa konkrete që janë duke u zbatuar ose planifikuar të zbatohen për të zvogëluar shkallën e papunësisë së pakicave. E gjitha intuitive, punësimi është pozicionuar si një dimension i rëndësishëm i politikave publike, të cilat synojnë mbrojtjen e minoriteteve dhe të drejtat e tyre duke rritur masën e punësimit. Dy kode të tjera të rëndësishme brenda kodit të punësimit dhe ato janë një tregues i rëndësishëm i edukimit të minoriteteve, veçanërisht romëve, në mënyrë që të rritet punësimi, dhe problemi i diskriminimit ndaj pakicave kur bëhet fjalë për politikën dhe praktikën e punësimit.

Diskriminimi

Një kod shumë i rëndësishëm dhe i shpeshtë brenda përmbajtjes së analizuar të dokumenteve është edhe kodi që ne thjesht e shënuam si “diskriminimi”. Një përmbledhje e shpërndarjes së kodeve të tjerë të referencës brenda këtij kodi është dhënë në grafikun nr. 6.

Grafiku nr.6: Shpërndarja e frekuencës të të gjitha kodeve për kodin “Diskriminimi”

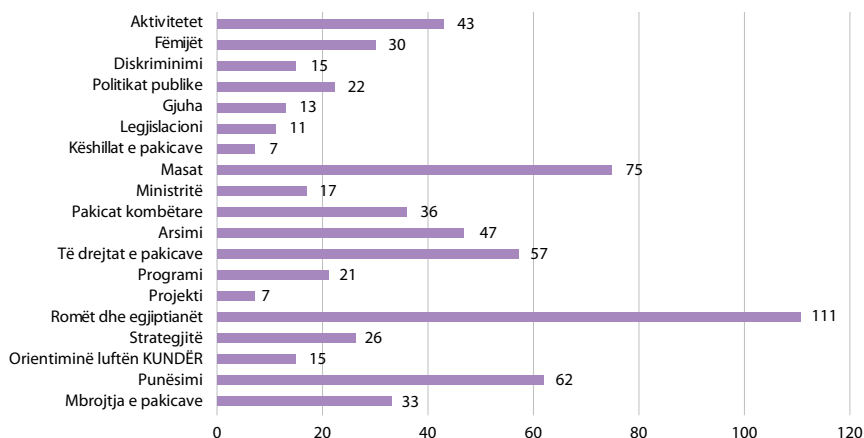

Kur bëhet fjalë për diskriminimin, në analizimin e përmbajtjeve diskutohet më se shpeshti, problemi në kontekstin e mbrojtjes së pakicave. Një narracion shumë i zakonshëm në këtë drejtim është ai që është ndjekur në luftën kundër diskriminimit, veçanërisht lufta kundër marginalizimit. Kur bëhet fjalë për diskriminimin, dalin në pah aspektet më në zë, përveç atyre etnike dhe fetare, shumë shpesh në narracionet flitet për diskriminim politik, i cili shpesh mbivendoset me diskriminimin etnik. Kur bëhet fjalë për grupet etnike të prekura nga diskriminimi, më të zakonshmit janë romët dhe egjiptianët. Më në fund, ajo që është e rëndësishme për këtë kod, shumë shpesh flitet për luftën kundër diskriminimit si një qëllim i cili duhet të realizohet, si dhe rënditen projektet, programet dhe institucionet që duhet të angazhohen në drejtimin e uljes së diskriminimit.

Qëllimet

Kodi “qëllimet” është shumë indikativ, edhe pse është specifik për shkak të faktit se nuk është aq i thjeshtë në përmbajtje sa kodet e tjera, d.m.th. duke pas parasysh faktin se është i shumëzuar tematikisht. Një përmblendje e shpërndarjes së të gjitha kodeve të referencës brenda këtij kodi është dhënë në grafikun nr. 7.

Grafiku nr.7: Shpërndarja e frekuencës e të gjitha kodeve për kodin “Diskriminimi”

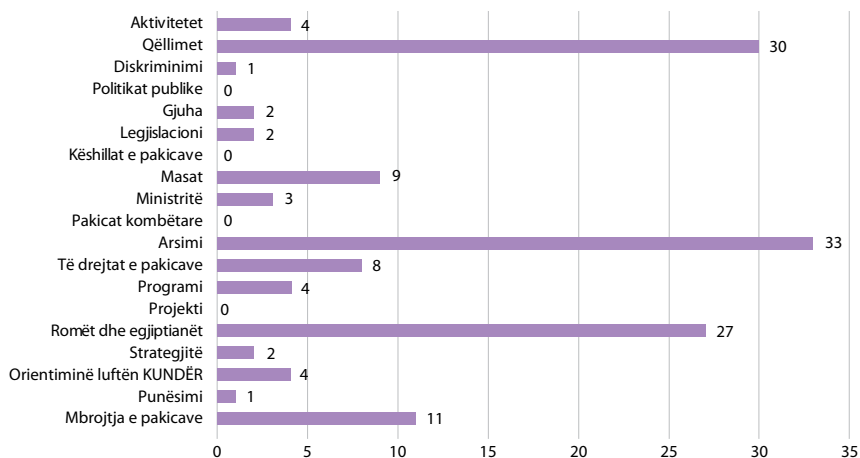

Kur bëhet fjalë për qëllimet, më shumë bëhej fjalë për analizën e përmbajtjes rreth qëllimeve specifike drejtuar nga romët dhe egjiptianët. Në pjesën më të madhe, këto synime kanë të bëjnë me promovimin e punësimit të minoriteteve, dhe në këtë kontekst, janë paraqitur masat që janë duke u zbatuar. Për më tepër, qëllimet janë përqëndruar kryesisht në arsim, veçanërisht në arsimin gjithëpërfshirës, dhe në këtë kontekst po flasim për të drejtat e pakicave, dhe mbrojtjen e tyre. Objektivat shprehen në mënyrë të qartë në dokumentat strategjike, dhe shpesh janë pjesë përbërëse e programeve të caktuara, dhe shumë shpesh deklarojnë aktivitete që janë zbatuar ose duhet të zbatohen, për të arritur objektivat në fjalë.

Fëmijët

Narrativat për pakicat dhe diskriminimin, shpesh kanë subjekt “fëmijët” dhe të drejtat e fëmijëve. Në përputhje me rrethanat, ne kemi formuar një kod të veçantë, i cili përbëhet nga këto narracione. Së pari, grafiku 8 tregon kodet më të shpeshta që lidhen me kodin “fëmijë”.

Grafiku nr.8: Shpërndarja e frekuencës e të gjitha kodeve për kodin “Fëmijët”

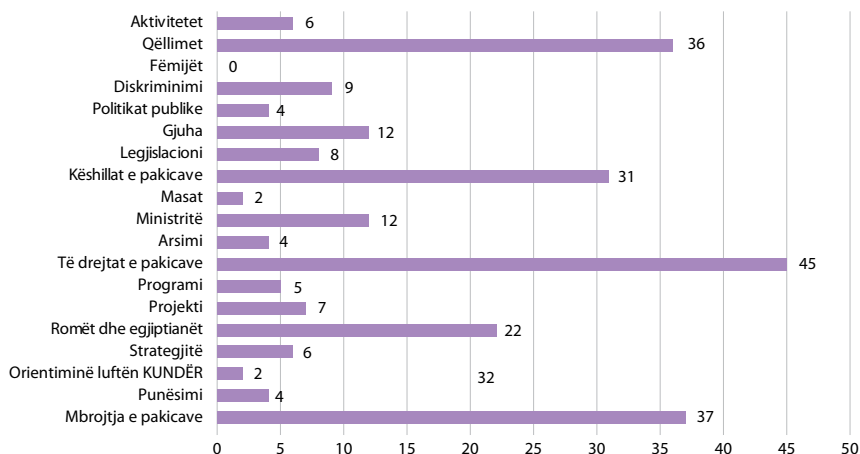

Kur bëhet fjalë për fëmijët dhe mbrotjtjen e tyre, më së shpeshti brënda këtyre përmbajtjeve flet për qëllimet që duhen arritur, të cilat synojnë popullatën më të re. Brenda këtyre qëllimeve, dhe kjo është intuitive, për fëmijët më shpesh flitet në kontekstin e përmirësimit të procesit arsimor. Si një grup etnik, ky kod flet kryesisht për romët dhe egjiptianët, gjë që është e kuptueshme sepse qëllimet e lartpërmendura kanë për qëllim kryesisht procesin e përfshirjes në sistemin arsimor të fëmijëve që i përkasin këtij grupi etnik, si dhe zvogëlimin e shkallës së braktisjes së procesit arsimor.

Pakicat Kombëtare

Një nga kodet e rëndësishme i cili përmbledh përmbajtjen, trajton pakicat kombëtare në përgjithësi, e kemi emëruar dhe nominuar në këtë mënyrë. Shpërndarja e të gjitha kodeve të tjera për kodin “pakica kombëtare” është dhënë në grafikun nr. 9.

Grafiku nr.9: Shpërndarja e frekuencës të të gjitha kodeve për kodin “Pakica Kombëtare”

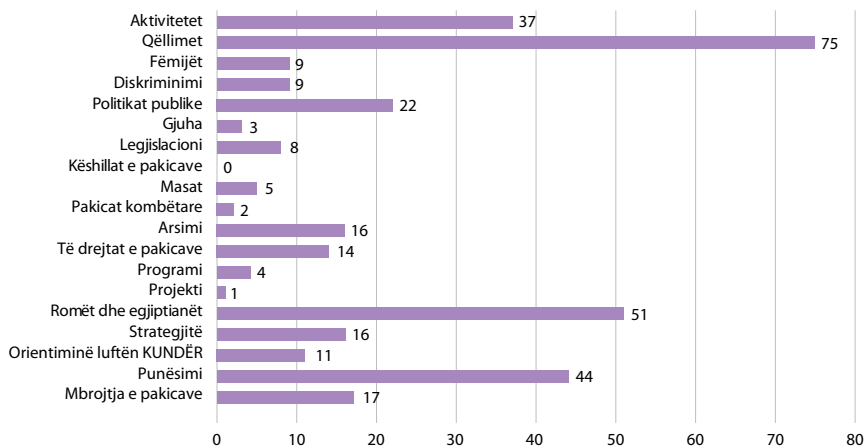

Kur bëhet fjalë për pakicat kombëtare, dokumentat që kemi analizuar më së shpeshti flasin për të drejtat e tyre dhe mbrojtjen e këtyre të drejtave. Në këtë kontekst, përcaktohen qëllime të caktuara, dhe Këshillat Kombëtarë luajnë një rol kryesor në mbrojtjen e të drejtave të pakicave duke gjykuar narrativat. Kur bëhet fjalë për vetë të drejtat, ato më së shpeshti diskutohen në përgjithësi, si dhe listohen të drejtat që duhen mbrojtur. Interesante është që ky kod nuk është veçanërisht i ngarkuar me përmbajtje që trajton çështjet e diskriminimit.

Masat

Edhe pse specifik, për sa i përket komunikimit, një kod shumë i rëndësishëm që ne identifikuam, ne e quajtmë “masat”. Bëhet fjalë për masat që janë duke u zbatuar ose planifikuar, të cilat janë pjesë përbërëse e ushtrimit të të drejtave të pakicave dhe mbrojtjes nga diskriminimi. Grafiku nr. 10 tregon frekuencën e të gjitha kodeve të referencës për këtë kod.

Grafiku nr.10: Shpërndarja e frekuencës të të gjitha kodeve për kodin “Masat”

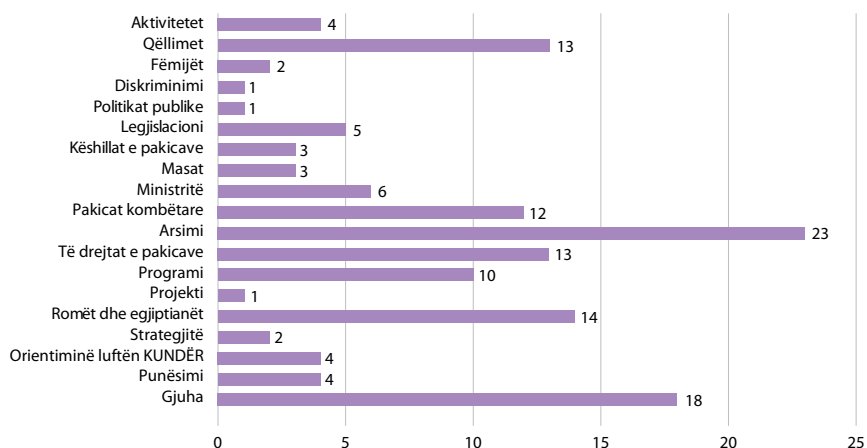

Mjaft intuitivisht, pjesa më e madhe e masave lidhen me qëllimet, dhe ky është një konstatim shumë domethënës duke pasur parasysh që vetë qëllimet nuk kanë qëllim të veçantë për atë që nuk shoqërohen me masa specifike me të cilat duhet të arrihen këto qëllime. Gjithashtu, është pozitive që masat shpesh shoqërohen me narracione në lidhje me aktivitetet që kryhen me qëllim të zbatimit të vetë masave. Për më tepër, masat më të përfolura janë kur bëhet fjalë për mbrojtjen e të drejtave të romëve dhe egjiptianëve, dhe vetë masat janë të përqendruara më së shpeshti në punësim dhe janë pjesë integrale e politikave publike.

Gjuha

Pjesa më e madhe e përmbajtjes që kemi analizuar flet për gjuhën dhe të drejtat e pakicave në lidhje me përdorimin e gjuhës amtare. Kështu që ne formuam një kod të veçantë që e quajtmë “gjuhë”. Në grafikun nr. 11 tregohet shpërndarjen e kodeve të tjerë për këtë kod.

Grafiku nr. 11: Shpërndarja e frekuencës të të gjitha kodeve për kodin “Gjuha”

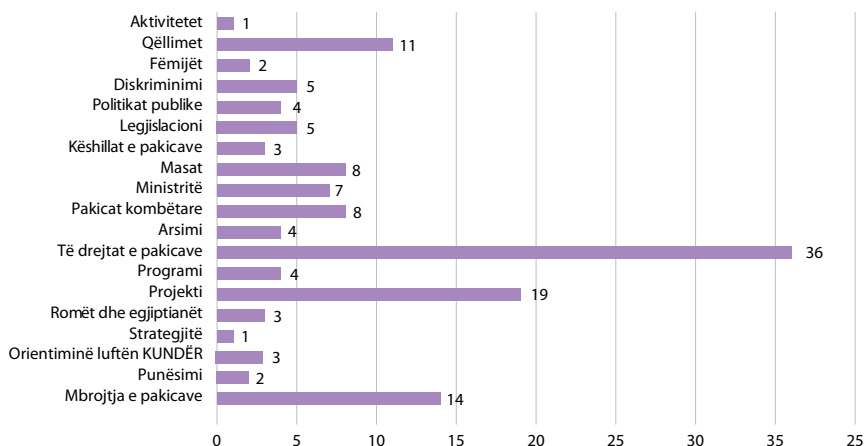

E drejta për të përdorur gjuhën amtare më së shpeshti përmendet në dokumentat, kur bëhet fjalë për procesin arsimor. Me fjalë të tjera, theksohet se kjo e drejtë duhet të ushtrohet si çështje parësore kur bëhet fjalë për sistemin arsimor, veçanërisht kur bëhet fjalë për librat shkollorë dhe për mjete të tjera mësimore. Për më tepër, kur bëhet fjalë për gjuhën, në dokumenta tregohet qartë se kjo ka të bëjë me mbrojtjen e të drejtave të pakicave për të përdorur gjuhën e tyre. Në këtë drejtim, duke gjykuar nga narrativat, romët dhe egjiptianët janë veçanërisht të prekur, dhe kjo e drejtë shpesh përcaktohet si qëllimi që duhet të realizohet.

Legjislacioni

Një pjesë e rëndësishme e narracionit u kushtohet zgjidhjeve dhe normave ligjore që janë ndërmarrë në lidhje me pakicat kombëtare dhe mbrojtjen nga diskriminimi. Prandaj, ne formuam një kod që e quajtmë “legjislacioni”. Shpërndarja e të gjitha kodeve brenda këtij kodi është treguar në grafikun nr. 12.

Grafiku nr.12: Shpërndarja e frekuencës të të gjitha kodeve për kodin “Legjislacioni”

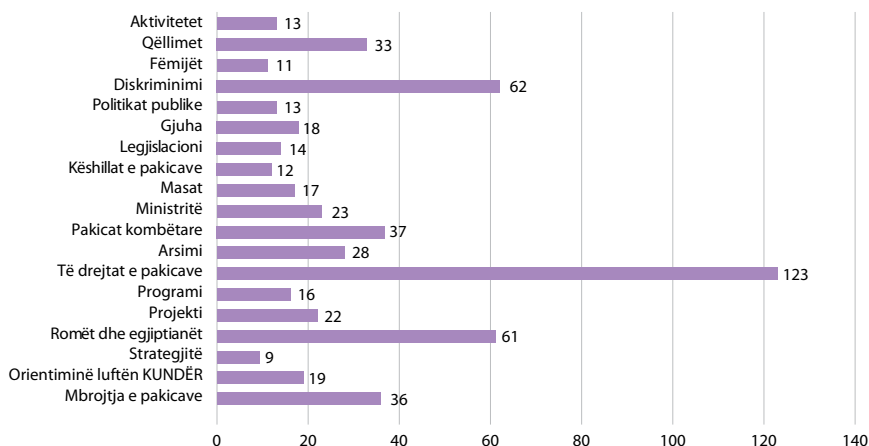

Zgjidhjet ligjore për të cilat diskutohet në përmbajtjet e analizuar qartësisht kanë të bëjnë më së shumti me të drejtat e pakicave në përgjithësi. Prandaj, zgjidhjet ligjore ofrohen dhe miratohen me qëllim të mbrojtjes së këtyre të drejtave. Për më tepër, shpesh herë, zgjidhjet ligjore në fjalë janë pjesë përbërëse e projekteve të caktuara në të cilat një institucion shtetëror dhe organizatat joqeveritare kanë një rol. Më në fund, këto zgjidhje ligjore kanë vendosur në mënyrë të qartë qëllimet që duhen arritur.

Mbrojtja e pakicave

Kur bëhet fjalë për mbrojtjen e minoriteteve, fillimisht, kjo ishte një pjesë integrale e kodit të “pakicës kombëtare”, por doli që përmbajtja që lidhet posaçërisht me mbrojtjen, ka karakteristika të caktuara dalluese për shkak të të cilave ne formuam një kod të veçantë “mbrojtje e pakicave”. Shpërndarja e kodeve të tjerë brenda këtij kod është treguar në grafikun nr. 13.

Grafiku nr. 13: Shpërndarja e frekuencës të të gjitha kodeve për kodin “Mbrojtja e pakicave”

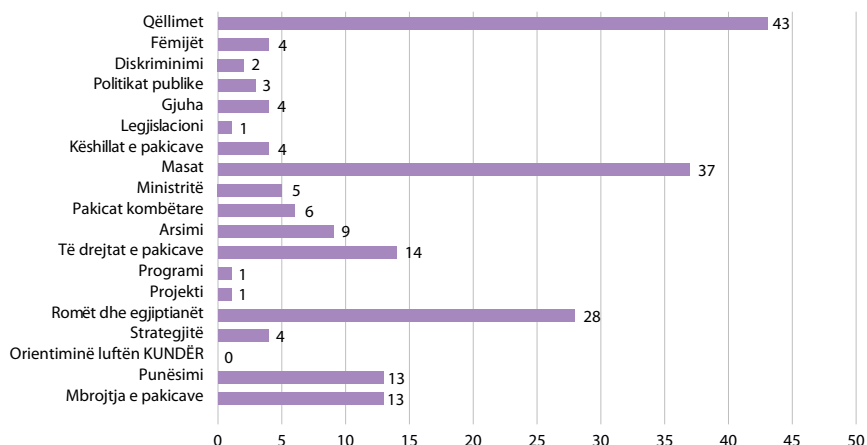

Së pari, mjaft intuitivisht, pjesa më e madhe e narracioneve të cilat i përkasin mbrojtjes së minoriteteve kanë të bëjnë me mbrojtjen e të drejtave të tyre. Sidoqoftë, ajo që është specifike për këtë kod është se kryesisht synohet të mbrojë të drejtat e romëve dhe egjiptianëve, dhe se mbrojtja ka për qëllim luftimin e formave të ndryshme të diskriminimit. Për më tepër, mbrojtja e të drejtave të minoriteteve është vendosur shpesh si një qëllim i qartë, dhe është mirë që mbrojtja i referohet pothuajse proporcionalisht fushave të ndryshme të jetës shoqërore, dhe që vetë mbrojtja është pjesë integrale e masave dhe veprimtarive që duhen ndërmarrë nga subjekte dhe institucione të ndryshme.

Aktivitetet

Edhe pse jo specifik për sa i përket përmbajtjes, në kontekstin e komunikimit, kodi që ne e quajtëm “aktivitetet” është shumë i rëndësishëm. Në fakt, ky kod përfshin pikërisht ato përmbajtje që kanë të bëjnë me aktivitete specifike që synojnë pakicat kombëtare dhe luftën kundër diskriminimit. Shpërndarja e të gjitha kodeve të referencës brenda këtij kodi është bashkangjitur në grafikun nr. 14.

Grafiku nr. 14: Shpërndarja e frekuencës së të gjitha kodeve për kodin “Aktiviteti”

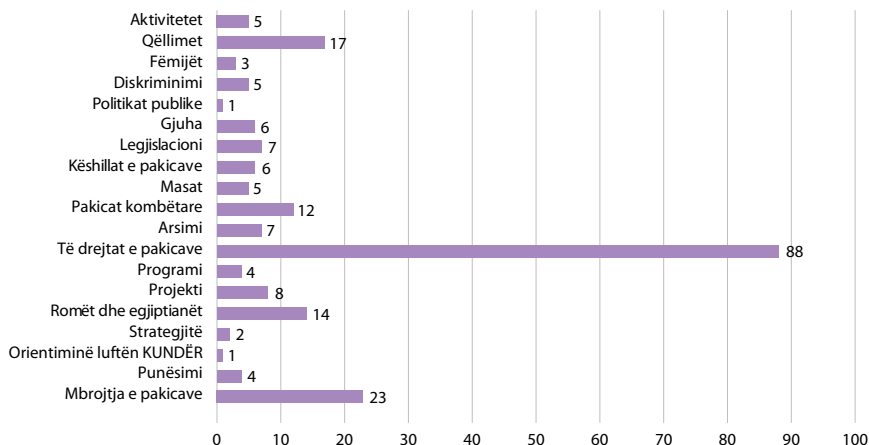

Para së gjithash, ajo çka është shumë e dëshirueshme për aktivitetet, shumë shpesh flitet kur bëhet fjalë për arritjen e qëllimeve të caktuara. Kjo do të thotë që vetë qëllimet shoqërohen me aktivitete specifike përmes të cilave arrihen këto qëllime. E njëjta gjë vlen edhe kur bëhet fjalë për masat, prandaj, aktivitetet janë veprime konkrete me të cilat zbatohen masa të caktuara. Përsëri, sipas rregullit, këto aktivitete më së shpeshti synohen për romët dhe egjiptianët, dhe pastaj për anëtarët e pakicave të tjera kombëtare. Më në fund, aktivitetet janë përqendruar kryesisht në mbrojtjen e minoriteteve dhe punësimin, dhe më pas në procesin arsimor.

Ministritë

Meqenëse ministritë shpesh paraqiten në narracione, u formua një kod, që është pikërisht ai që ne e quajtmë. Prandaj, këto janë ministri që përqendrohen në pakicat kombëtare dhe luftën kundër diskriminimit. Shpërndarja e të gjitha kodeve brenda këtij kodi është treguar në grafikun nr. 15.

Grafiku nr. 15: Shpërndarja e frekuencës të të gjitha kodeve për kodin «Ministritë»

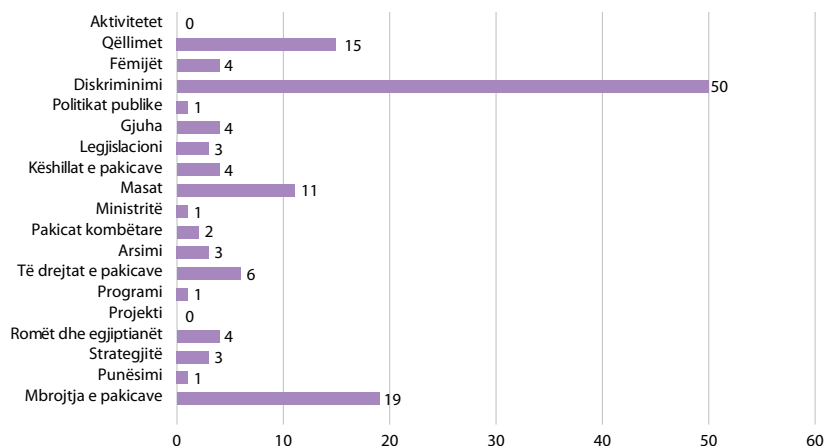

Së pari, megjithëse përmenden edhe ministri të tjera, ky kod kryesisht i referohet Ministrisë së të Drejtave të Njeriut dhe të Pakicave. Në punën e tyre, ministritë, bazuar në përmbajtjen e analizuar, merren kryesisht me aspekte të ndryshme të të drejtave të pakicave me qëllimin për të mbrojtur ato të drejta. Narrativat brenda këtij kodi janë mjaft të bollshëm në përcaktimin dhe realizimin e qëllimeve, dhe qëllimet, si rregull, lidhen kryesisht me romët dhe egjiptianët.

Orientimi në luftën KUNDËR

Bazuar në analizën e përmbajtjes, ne identifikuam një kod specifik të cilin e quajtëm “Orientimi në luftën KUNDËR”. Ky kod doli të jetë shumë jetik në analizë dhe është i përqendruar në ato përmbajtje ku diskutohet në mënyrë të qartë lufta kundër fenomeneve të caktuara. Grafiku nr. 16 tregon shpërndarjen e të gjitha kodeve të referencës brenda këtij kodi.

Grafiku nr.16: Shpërndarja e frekuencës së të gjitha kodeve për kodin “Orientimi në luftën KUNDËR”

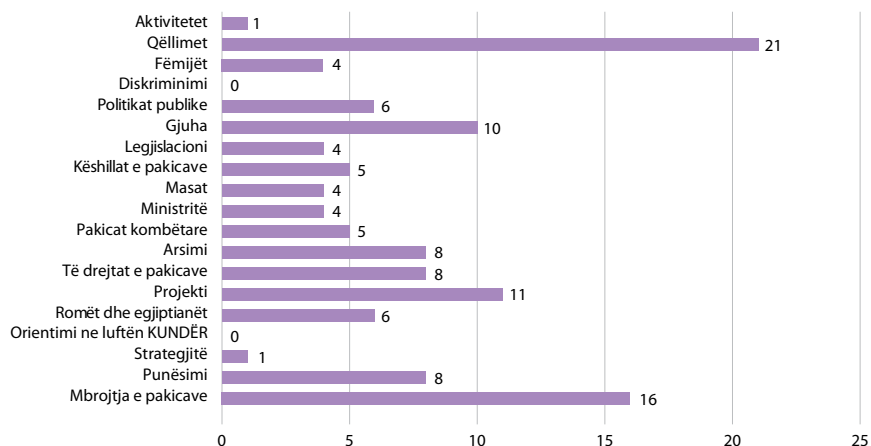

Analiza tregon se kur bëhet fjalë për luftën kundër efekteve anësore, përmbajtja më së shpeshti flet për luftën kundër të gjitha formave të diskriminimit. Pra, në dokumentat e analizuara, kjo lloj luftë është më e theksuar. Për më tepër, lufta kundër është përqendruar në përgjithësi në mbrojtjen e pakicave dhe progresiv është rezultati, kur bëhet fjalë për këtë luftë, ajo shoqërohet me identifikimin e qëllimeve dhe masave që janë marrë ose duhet të merren.

Programi

Zbatimi i politikës për mbrojtjen e pakicave është kryesisht pjesë integrale e programeve të caktuara. Kështu që formuam kodin “programi”. Shpërndarja e të gjithë kodeve të tjerë brenda këtij kodi është dhënë në grafikun nr. 17

Grafiku nr.17: Shpërndarja e frekuencës të të gjitha kodeve për kodin «Programi»

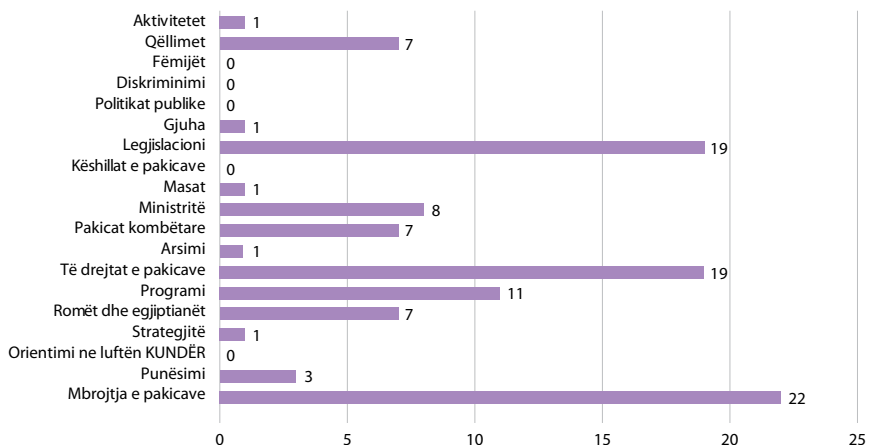

Brenda kodit “program”, më shpesh diskutohet për qëllimet që duhet të arrihen me realizimin e programeve të ndryshme. Për më tepër, këto programe kanë për qëllim mbrojtjen e minoriteteve, dhe më së shpeshti janë pjesë përbërëse e projekteve të caktuara. Tematikisht, programet në përmbajtjen e analizuar kanë të bëjnë kryesisht me gjuhën, punësimin dhe arsimin.

Projekti

Një numër i madh i aktiviteteve që lidhen me të drejtat e minoriteteve dhe luftën kundër diskriminimit janë pjesë përbërëse e një projekti. Kështu që krijuam një kod të veçantë që e quajtmë “projekti”. Grafiku nr. 18 tregon të gjitha kodet brenda këtij kodi.

Grafiku 18: Shpërndarja e frekuencës së të gjitha kodeve për kodin “Projekti”

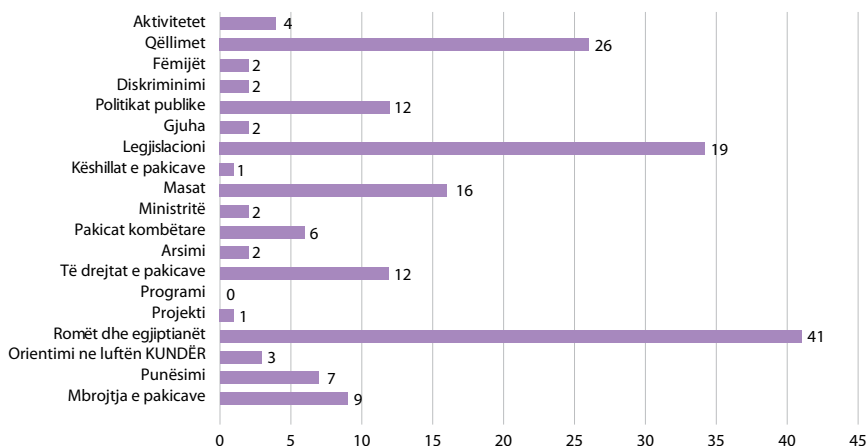

Ekzistojnë disa kode mbizotëruese kolinare që lidhen me narracionet në përmbajtjen e analizuar në lidhje me projektin. Së pari, projektet më së shpeshti kanë të bëjnë me mbrojtjen e pakicave dhe të drejtat e tyre. Pastaj, projektet kanë për qëllim kryesisht përmirësimin e zgjidhjeve ligjore kur bëhet fjalë për mbrojtjen e pakicave. Së treti, projektet zbatohen përmes programeve të caktuara dhe zbatohen kryesisht nga ministritë përmes qëllimeve të përcaktuara.

Strategji

Politika e pakicave shpeshherë zbatohet duke shkruar dhe zbatuar strategji të caktuara. Si rezultat, ne kemi formuar një kod të posaçëm të cilin e quajtëm “Strategjia” dhe i cili përfshin ato përmbajtje kur bëhet fjalë për dokumentat strategjike dhe zbatimin e strategjive. Grafiku nr. 19 tregon të gjitha kodet përkatëse për këtë kod.

Grafiku nr. 19: Shpërndarja e frekuencës së të gjitha kodeve për kodin “Strategji”

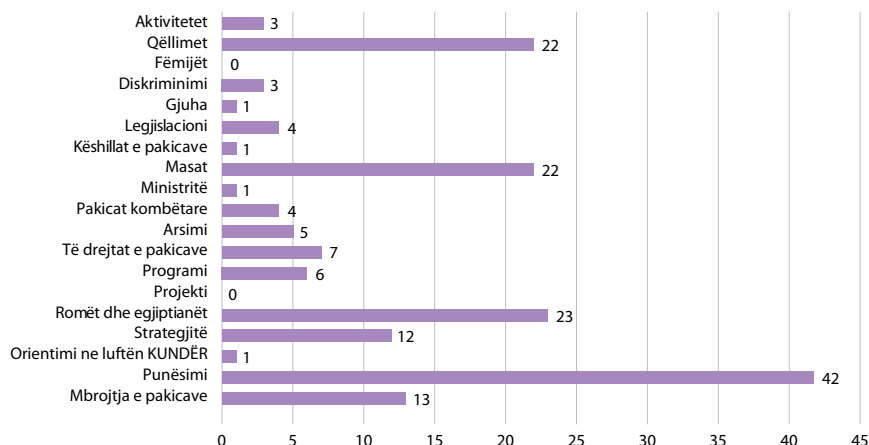

Kur bëhet fjalë për strategjitë, më së shumti në përmbajtjen që kemi analizuar flitet rreth Strategjisë së përfshirjes së romëve dhe egjiptianëve. Për më tepër, narrativat për strategjinë shoqërohen me qëllime dhe masa, dhe janë pjesë integrale e politikave publike, që është një konstatim mjaft intuitiv.

Politikat publike

Kodi i parafundit sipas frekuencës nga të gjithë atyre që janë domethënëse të cilat i identifikuaam dhe i emëruam si “politikat publike”. Ky është një kod që i referohet në mënyrë të qartë zbatimit të politikave publike kur bëhet fjalë për pakicat kombëtare dhe luftën kundër diskriminimit. Shpërndarja e të gjitha kodeve të referencës brenda këtij kodi është treguar në grafikun nr. 20.

Grafiku nr.20: Shpërndarja e frekuencës së të gjitha kodeve për kodin “Politikat Publike”

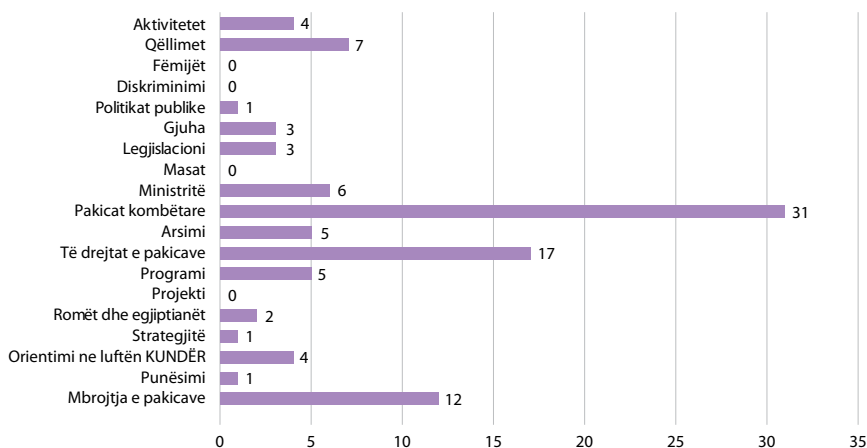

Politikat publike në përmbajtjet e analizuar, kryesisht i referohen problemit të punësimit të anëtarëve të pakicave kombëtare, veçanërisht romëve dhe egjiptianëve. Duke pasur parasysh që këto janë politika publike, është një konstatim i arsyeshëm që këto politika funksionojnë me qëllime të caktuara, por është gjithashtu e rëndësishme që këto narracione të shoqërohen me masa konkrete që janë ose duhet të ndërmerren. Politikat publike jo shpesh operacionalizohen në dokumentat strategjike dhe i përkasin mbrojtjes së pakicave.

Këshillat e pakicave

Në fund, edhe pse nuk është veçanërisht autentik, gjithsesi si të veçantë, duhej të përcaktonim kodin që shënuam si “këshillat e pakicave”, për shkak të frekuencës. Ky kod thjesht mbledh ato përmbajtje që kanë të bëjnë me punën e këshillave të pakicave. Shpërndarja e të gjitha kodeve brenda këtij kodit është paraqitur në grafikun nr. 21.

Grafiku nr.21: Shpërndarja e frekuencës Të të gjitha kodeve për kodin “Këshillat e pakicave”

Para së gjithash, dhe krejtësisht e kuptueshme, kodi “Këshillat e pakicave” ka të bëjë me kodin e pakicave kombëtare, sepse thjesht është çështje e këshillave të pakicave. Për më tepër, Këshillat e pakicave dominojnë në përmbajtjen që kryesisht merren me të drejtat dhe mbrojtjen e pakicave i cili gjithashtu është një konstatim shumë intuitiv. Më në fund, Këshillat kanë qëllime të caktuara, zbatojnë programe të caktuara, bashkëpunojnë me ministrinë dhe kryesisht janë të orientuara drejt arsimit si fushë, dukshëm më pak drejt fushave të tjera. Por ajo që është interesante për punën e Këshillit nuk është në atë që është mbizotëruese, por në atë që është e pamjaftueshme. Kështu, ne kemi identifikuar se Këshillat nuk kanë aktivitete veçanërisht të specifikuara, dhe në asnjë nga narrativat në punën e këshillave nuk kemi identifikuar projekte dhe masa që ata ndërmarrin në punën e tyre. Gjithashtu, interesante është që në asnjë prej narrativave nuk kemi identifikuar që Këshillat merren me problemet e diskriminimit ndaj pakicave kombëtare. Me fjalë të tjera, është e qartë se aktivitetet e Këshillit, të paktën në bazë të përmbajtjes së dokumentave, me të drejtë mund të vihen nën një kontroll kritik.

Analiza e lidhjes midis kodeve të komunikimit

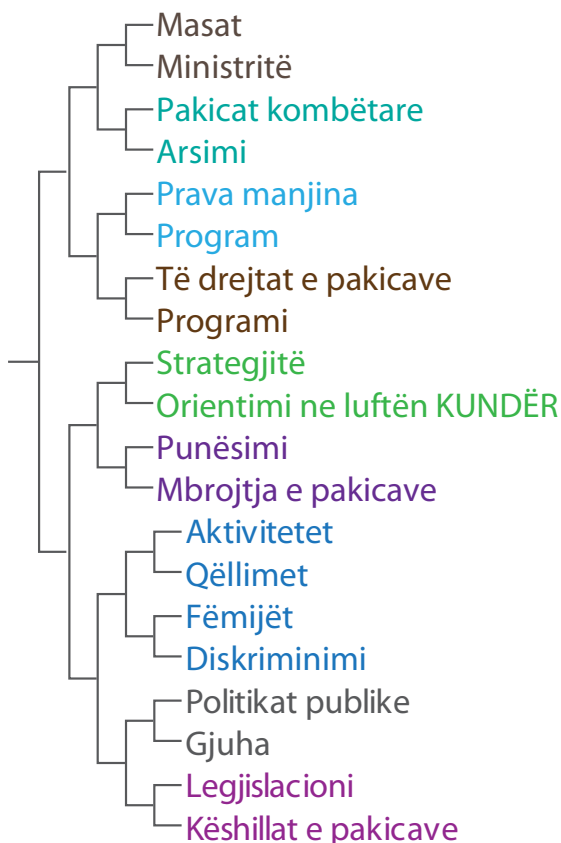
Analiza e përmbytjes së dokumentave që merren me çështjet e pakicave kombëtare dhe diskriminimit tregojnë lidhje të rëndësishme që ekzistojnë midis elementeve të ndryshëm të përmbytjes. Në pjesën e mëparshme të tekstit, ne kemi identifikuar dhe vërejtur pjesërisht këto lidhje, dhe këtu japim një përmbledhje që është më shumë me karakter sintetik. Së pari, tabela nr.1 ofron një paraqitje tabelare të korrelacionit bivariat lidhur me të gjitha kodet referente të fokusuara, të cilat i identifikuam.

Tabela nr.1: Marrëdhënia e kodeve të komunikimit

	Mbrojtja e Pakcave	Punësimi	Orientimi në luftën KUNDER	Strategji	Romët dhe egjiptianët	Projekti	Programi		Asimki	Pakicat Kombëtare	Ministritë	Masat	Këshillat e Pakcave	Legjislacioni	Gjuha	Politikat publike	Diskriminimi	Fëmijët	Qëllimet	Aktivitetet
Mbrojtja e Pakcave	161	36	19	9	61	22	16	123	28	37	23	17	12	14	18	13	62	11	33	13
Punësimi	36	241	1	7	95	3	8	6	32	4	4	44	1	2	4	42	17	1	62	13
Orientimi në luftën KUNDER	19	1	124	3	4	0	1	6	3	2	1	11	4	3	4	1	50	4	15	0
Strategjitë	9	7	3	105	41	1	0	12	2	6	2	16	1	1	2	12	2	2	26	4
Romët dhe egjiptianët	61	95	4	41	535	7	6	53	67	22	14	51	2	3	14	23	18	27	111	28
Projekti	22	3	0	1	7	113	11	19	1	7	8	1	0	19	1	0	0	0	7	1
Programi	16	8	1	0	6	11	115	8	8	5	4	4	5	4	10	6	0	4	21	1
Të drejtat e pakicave	123	6	6	12	53	19	8	448	19	45	88	14	17	36	13	7	20	8	57	14
Arsimi	28	32	3	2	67	1	8	19	260	4	7	16	5	4	23	5	12	33	47	9
Pakicat Kombëtare	37	4	2	6	22	7	5	45	4	177	12	2	31	8	12	4	9	0	36	6
Ministritë	23	4	1	2	14	8	4	88	7	12	135	5	6	7	6	1	5	3	17	5
Masat	17	44	11	16	51	1	4	14	16	2	5	172	0	8	3	22	9	9	75	37
Këshillat e Pakcave	12	1	4	1	2	0	5	17	5	31	6	0	90	3	3	1	0	0	7	4
Legjislacioni	14	2	3	1	3	19	4	36	4	8	7	8	3	163	5	4	5	2	11	1
Gjuha	18	4	4	2	14	1	10	13	23	12	6	3	3	5	169	1	1	2	13	4
Politikat publike	13	42	1	12	23	0	6	7	5	4	1	22	1	4	1	90	3	0	22	3
Diskriminimi	62	17	50	2	18	0	0	20	12	9	5	9	0	5	1	3	196	1	15	2
Fëmijët	11	1	4	2	27	0	4	8	33	0	3	9	0	2	2	0	1	180	30	4
Qëllimet	33	62	15	26	111	7	21	57	47	36	17	75	7	11	13	22	15	30	182	43
Aktivitetet	13	13	0	4	28	1	1	14	9	6	5	37	4	1	4	3	2	4	43	150

Grafiku 22 tregon një analizë grupuese për të gjitha kodet. Qëllimi i kësaj analize është të tregojë mënyrën në të cilën kodet janë të ndërlidhura dhe të grupuara. Në mënyrë të konsiderueshme, grupimi tregon mënyrën në të cilën paraqiten problemet e pakicave dhe diskriminimit në dokumenta.

Grafiku nr.22: Analiza e kodeve të grupuara

Analiza tregon se ekzistojnë 5 grupe mbizotëruese (kode të grupuara). Grupi i parë përbëhet nga kodet: masat, ministritë, pakicat kombëtare dhe arsimi. Ky grup tregon që problemet e arsimit kur bëhet fjalë për pakicat trajtohen kryesisht nga ministritë kompetente duke zbatuar masa konkrete. Grupi i dytë përfshin këto kode: të drejtat e pakicave, programi, projekti dhe romët dhe egjiptianët. Me fjalë të tjera, ky grup

është i dedikuar romëve dhe egjiptianëve, duke theksuar faktin se kryesisht merren me këtë grup etnik kur bëhet fjalë për të drejtat e pakicave, dhe se vetë problemet zgjidhen me programe dhe projekte. Grupi i tretë përfshin kodet: strategji, orientimi në luftën KUNDER, punësimi dhe mbrojtjen e pakicave Prandaj, çështja është se dokumentet strategjike janë të orientuara kryesisht në luftën kundër fenomeneve të padëshirueshme, dhe se ato kryesisht i referohen punësimit të anëtarëve të pakicave dhe, në përgjithësi, mbrojtjes së të drejtave të tyre. Grupi i mëposhtëm sjell së bashku kodet: aktivitetet, qëllimet, fëmijët dhe diskriminimin. Prandaj, ky kod është përqendruar kryesisht në aktivitete dhe masa për të mbrojtur fëmijët që i përkasin pakicave etnike nga diskriminimi. Grupi i fundit bashkon kodet e mëposhtme: politikat publike, gjuha, legjislacioni dhe Këshillat e pakicave. Ky grup, në të vërtetë, tregon se këshillat e pakicave janë një nga organet kryesore për zbatimin e politikave publike, veçanërisht ato legjislative kur bëhet fjalë për mbrojtjen e të drejtës së përdorimit të gjuhës amtare.

Si pasojë, duke grupuar këto grupime, ne identifikojmë dy grupime të mëdha. Grupi i parë ka për qëllim romët dhe egjiptianët, veçanërisht kur bëhet fjalë për arsimimin e tyre, masat, programet dhe projektet e zbatuara nga ministritë për të mbrojtur këtë pakicë. Grupi i dytë ka për qëllim luftimin e diskriminimit, veçanërisht ndaj fëmijëve dhe është i orientuar drejt një qasje strategjike kur bëhet fjalë për ushtrimin e të drejtave të pakicave, veçanërisht kur bëhet fjalë për punësimin, e cila sjell ndryshime në legjislacion që është pjesë përbërëse e synimeve dhe veprimtarive të politikave publike.

PËRMBLEDHJA

Një shoqëri multikulturore moderne, demokratike dhe e prosperuar nënkupton bashkëjetesën e të gjitha bashkësive etnike që e përbëjnë atë, kulturë dialogu dhe toleranca në diversitet, si dhe besim të thellë (të ndërsjelltë) dhe optimizëm për një të ardhme të përbashkët. Është e nevojshme që liria e një komuniteti të mos heq lirinë e të tjerëve dhe atyre të ndryshmeve.

Sipas Kushtetutës, Mali i Zi është një shtet civil, ekologjik i drejtësisë sociale, shoqëria e të cilit është e përbërë nga shumë grupe të ndryshme etnike, të karakterizuara nga kultura të ndryshme, si dhe zakone të ndryshme të përditshme, trashëgimi artistike dhe arritje shkencore dhe arsimore; një shoqëri në të cilën asnjë grup etnik nuk përbën shumicën e popullatës; një shoqëri e cila, përkundër të kaluarës së saj të trazuar dhe të gjithë faktorëve që kanë ndodhur në kohët e fundit, si dhe të gjitha dallimet që ekzistojnë midis grupeve etnike, karakterizohet ende nga një klimë e përgjithshme e tolerancës ndëretnike. Në kuptimin normativo-politik, Mali i Zi është një nga ato vende që po bën përpjekje për të krijuar një kornizë cilësore normative-juridike për zbatimin e politikës së multikulturalizmit. Kuadri ligjor për mbrojtjen e minoriteteve që jetojnë në Mal të Zi përbëhet nga marrëveshje ndërkombëtare dhe dokumenta të ndryshme zyrtare të miratuara brenda sistemit juridik të vendit. Dokumentet më të rëndësishme ndërkombëtare janë:

- *Konventa kundër Diskriminimit në Arsim; Konventa për Eliminimin e të gjitha formave të Diskriminimit ndaj Grave; Deklaratë për të Drejtat e Personave që i përkasin Pakicave Kombëtare ose Etnike, Fetare dhe Gjuhësore; Konventa Ndërkombëtare për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Racor; Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike.*
- *Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut; Karta Evropiane për Gjuhët Rajonale ose të Pakicave; Konventa Kuadër për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare.*
- *Rekomandimet e Hagës për të Drejtën e Pakicave Kombëtare në Arsim; Rekomandime të Lundit për Pjesëmarrjen Efektive të Pakicave Kombëtare në Jetën Publike; Rekomandime të Oslos për të Drejtën e Pakicave Kombëtare për të përdorur gjuhën e tyre.*
- *Karta e të Drejtave Themelore të Bashkimit Evropian.*

Aktet kryesore që merren me të drejtat e pakicave dhe promovimin e multikulturalizmit brenda sistemit të brendshëm juridik malazez, është Kushtetuta e Malit të Zi, si dhe Ligji për të Drejtat dhe Liritë e Pakicave, Ligji për Ndalimin e Diskriminimit, Ligji për Zgjedhjen e Këshilltarëve dhe Deputetëve dhe Ligji i Përgjithshëm për Arsimin.

Neni 80 i Kushtetutës së Malit të Zi garanton mbrojtjen e anëtarëve të popujve të pakicave dhe komuniteteve të tjera të pakicave kombëtare nga të gjitha format e asimilimit të dhunshëm.

Sipas nenit 79, “anëtarëve të popujve të pakicave dhe komuniteteve të tjera të pakicave u garantohen të drejtat dhe liritë që ata mund t’i gëzojnë në mënyrë individuale dhe në bashkësi me të tjerët:

- 1) të shprehë, ruajë, zhvillojë dhe manifestojë publikisht veçantitë kombëtare, etnike, kulturore dhe fetare;
- 2) në zgjedhje, përdorimin dhe shfaqjen publike të simboleve kombëtare dhe festimi i festave kombëtare;
- 3) të përdorin gjuhën dhe shkrimin e tyre në përdorim privat, publik dhe zyrtar;
- 4) të arsimohen në gjuhën dhe shkrimin e tyre në institucionet shtetërore dhe që kurrikulat përfshijnë historinë dhe kulturën e anëtarëve të popujve të pakicave dhe komuniteteve të tjera të pakicave kombëtare;
- 5) në zonat me pjesëmarrje të konsiderueshme të popullsisë, organet e vetëqeverisjes vendore, organet shtetërore dhe gjyqësore zhvillojnë procedura në gjuhën e popujve të pakicave dhe komuniteteve të tjera të pakicave kombëtare;
- 6) krijimi i shoqatave arsimore, kulturore dhe fetare me ndihmën materiale të shtetit;
- 7) të shkruajnë dhe përdorin emrin dhe mbiemrin e tyre në gjuhën dhe shkrimin e tyre në dokumentet zyrtare;
- 8) që në zonat me pjesëmarrje të konsiderueshme të popullsisë, emrat tradicionale vendore, emrat e rrugëve dhe vendbanimeve, si dhe shënimet topografike të shkruhen në gjuhën e popujve të pakicave dhe komuniteteve të tjera të pakicave kombëtare;

- 9) përfaqësim autentik në Parlamentin e Malit të Zi dhe Asamblетë e njëjësive të vetëqeverisjes vendore në të cilat ato përbëjnë një pjesë të konsiderueshme të popullsisë, në përputhje me parimin e veprimit afirmativ;
- 10) përfaqësim proporcional në shërbimet publike, në autoritetet shtetërore dhe organet e vetëqeverisjes lokale;
- 11) të informohen në gjuhën e tyre;
- 12) për të krijuar dhe mbajtur kontakte me qytetarë dhe me shoqata jashtë Malit të Zi, me të cilat ata kanë një origjinë të përbashkët kombëtare dhe etnike, trashëgimi kulturore dhe historike, si dhe besime fetare.
- 13) Krijimi i një Këshilli për Mbrojtjen dhe Promovimin e të Drejtave të Veçanta. Institucionet dhe agjensitë shtetërore përgjegjëse për zbatimin e masave që lidhen me të drejtat e pakicave dhe multikulturalizmit në nivelin kombëtar janë: Ministria e të Drejtave të Njeriut dhe të Pakicave, Komisioni për të Drejtat dhe Liritë e Njeriut të Parlamentit të Malit të Zi, Fondi për Minoritetet, dhe Mbrojtësi i të Drejtave dhe Lirive të Njeriut. Deri më tani janë krijuar Këshillat kombëtarë të mëposhtëm: Këshilli Kombëtar Shqiptar, Këshilli Boshnjak, Këshilli Kombëtar Kroat, Këshilli i Popullit Mysliman; Këshilli Kombëtar i Romëve dhe Egjiptianëve dhe Këshilli Kombëtar Serb.

* Kur flasim për pakicat, më shpesh përmenden në ligjërimin publik nën grupet e mëposhtme të pakicave:

- Pakicat gjinore
- Pakicat Kombëtare: shqiptarët, boshnjakët (shpesh i klasifikuar në të njëjtin grup me myslimanët sipas kombësisë), kroatët, romët (shpesh të grupuar së bashku me Ashkali dhe egjiptianët), dhe serbët.
- Pakicat gjuhësore: përdorues të gjuhës shqipe, boshnjakishtes, kroatishtes, rumanishtes ose serbishtes.
- Pakicat fetare: katolikë të krishterë, hebrenj, muslimanë.
- Pakicat seksuale: Popullsia LGBT (*Lezbike - Gay - Biseksuale - Transgjimore*).

Në një shoqëri të diferencuar, siç është ajo në Malin e Zi, diskriminimi është një nga problemet më të mëdha. Ekzistenca e një numri të madh të grupeve shoqërore, me dallimet e tyre në fe, etni, gjini, politikë, orientim seksual dhe çdo kuptim tjetër, potencialisht prodhon një rrezik konflikti, dhe problemi më i madh është diskriminimi ndaj atyre që janë në pakicë nga mazhoranca. Praktika të tilla diskriminuese mund të çojnë të gjithë rendin politik dhe konsensusin shoqëror në një gjendje paqëndrueshmërie, ndërsa konfliktet afatgjata mund të çojnë në forma të ndryshme të shpërbërjes së shoqërisë. Prandaj, lufta kundër diskriminimit është një detyrë e rëndësishme e të gjithë aktorëve socialë me përgjegjësi demokratike.

Një pjesë integrale e luftës kundër diskriminimit është monitorimi i vazhdueshëm i njohurive për fenomenin dhe konceptin juridik të diskriminimit, perceptimi i shkallës së diskriminimit sipas bazave, zonave dhe grupeve individuale të cënueshme, si dhe monitorimi i besimit të qytetarëve në organet kundër diskriminimit dhe vlerësimi i ndikimit të tyre real në krijimin e një shoqërie të barabartë.

Sipas vlerësimeve të përparimit të Malit të Zi në procesin e pranimit në BE, të gjitha kushtet dhe standardet kryesore janë përmbushur në kohën e duhur (Raporti i Komisionit Evropian për 2017). Këshilli i Evropës dhe Organizata për Siguri dhe Siguri të Evropës njohin përparimin e Malit të Zi në mbrojtjen e të drejtave të pakicave. Të gjithë treguesit përkatës tregojnë gjithashtu se pozicioni i popujve të pakicave është përmirësuar (për sa i përket treguesve sasiorë, ashtu edhe kur bëhet fjalë për zbatimin e masave të institucioneve kompetente që drejtohen në atë drejtim).

U vërejtën gjithashtu përpjekjet e Malit të Zi për të forcuar marrëdhëniet ndërkulturore dhe kohezionin social. Sipas vlerësimeve të institucioneve përkatëse, financimi i projekteve kulturore dhe mekanizmave konsultues të komuniteteve pakicë (së bashku me burimet e ndryshme shtetërore të financimit të hapur për pakicat kombëtare) është në një nivel të lartë; ekziston një kuadër i mirë ligjore, duke përfshirë institucionin e Avokatit të Popullit, si dhe legjislacionin për diskriminimin dhe të drejtat e gjuhës.

Sidoqoftë, mbetet shumë për tu bërë, veçanërisht pasi Mali i Zi është një shoqëri multi-etnike dhe multi-fetare. Sipas disa vlerësimeve, ekziston rreziku që theksi të vihet në ndryshimet midis grupeve fetare dhe pakicave, të cilat shpesh pasqyrojnë rrethana më të gjera gjeopolitike dhe historike sesa një terren i përbashkët. Me fjalë të tjera, ekziston rreziku që

problemet e pazgjidhura midis grupeve fetare të bëhen më të theksuara, dhe që rastet e mosmarrëveshjeve ndërmjet grupeve fetare do të bëhen më domethënëse.

Në lidhje me zbatimin e Konventës Kuadër, Komiteti Këshillëdhënës shënon përparimin e përgjithshëm në kornizën e institucionalizuar legislative, pastaj në financimin në dispozicion të pakicave, si dhe në procesin e aplikimit për financim. Është bërë gjithashtu një zhvendosje në mbledhjen e të dhënave për të gjithë personat që kanë nevojë për rregullimin e statusit të personave të zhvendosur.

Vlerësimet që vijnë nga Ministria e të Drejtave të Njeriut dhe të Pakicave, si dhe nga subjektet e tjera të Bashkimit Europian dhe aktivistët e shoqërisë civile, gjithsesi janë paksa ndryshme. Ata shënojnë ekzistencën e disa vështirësive në ushtrimin e të drejtave të garantuara, si dhe të metat normative-juridike që ekzistojnë në modelin e politikës së multikulturalizmit. Kjo kryesisht i referohet mungesës së zgjidhjeve ligjore që parashikojnë aplikimin e masave afirmative të veprimit që duhet të mundësojnë përfaqësimin politik të komunitetit pakicë rome (e cila është një nga numërat me të vegjël), dhe e cila në të njëjtën kohë në pozicionin më të pafavorshëm socio-ekonomik dhe politik.

Sipas vlerësimeve të dhëna nga vet qytetarët e Malit të Zi (sipas të dhënave të hulumtimit, në vitet e kaluara) mund të konkludojmë se ata në përgjithësi janë të kënaqur me rezultatet e arritura, por mbetet akoma shumë për tu bërë për të siguruar që të gjitha të drejtat e tyre të garantuara me Kushtetutë dhe ligje janë realizuar. Kur bëhet fjalë për të drejtat e popujve të pakicave dhe komuniteteve të tjera të pakicave kombëtare, mund të themi se Ministria e të Drejtave të Njeriut dhe Pakicave është adresa e parë institucionale që i drejtohem, duke e vlerësuar punën e tyre si të mirë (boshnjakët dhe myslimanët vlerësuan si punën më të mirë atë të ministrisë. Vlerësimi është solid kur dhe kur bëhet fjalë për pjesën më të madhe të malazezëve, por nuk është e kënaqshme kur bëhet fjalë për vlerësimin e shqiptarëve. Përfundimisht, është shumë e pakënaqshme kur bëhet fjalë për serbët dhe veçanërisht romët (hulumtim i kryer nga CEDEM 2018).

Pra, në të gjitha, është shumë i dukshëm përparimi i arrirë në dhjetë vitet e kaluara falë të gjithë aktorëve në këtë proces, por nuk ka dyshim që është e nevojshme puna shtesë për të ulur nivelin e diskriminimit në shoqëri.

Sipas të dhënave të cilët ishin të disponueshme , më shumë punë duhet të investohet në dy drejtime. Drejtimi i parë, zona përkatëse është fusha e punësimit (qytetarët tregojnë qartë se diskriminimi është shumë i pranishëm në këtë fushë). Drejtimi i dytë, pra problemi që kërkon zgjidhje urgjente, është problemi i diskriminimit ndaj desidentëve politikë, si dhe mundësia e lehtësimit të përfaqësimit të të gjitha grupeve etnike në organet që marrin vendimet më të rëndësishme politike (kjo vlen veçanërisht për romët, të cilët nuk kanë një përfaqësues në Parlament).

Ministarstvo za ljudska
i manjinska prava

Ministarstvo za ljudska
i manjinska prava

CENTAR ZA DEMOKRACIJU I LJUDSKA PRAVA

ROM

META-ANALIZA SAINČARIPAKO E LILENGO PHANDLE KE NACIONALNO MINORITETO THAJ DISKRIMINACIA

Podgorica, aprilo 2020.

© **Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM)**

Editoro:

Centro baši demokratija thaj manušengere hakaja – CEDEM
(www.cedem.me)

Bašo editoro:

Milena Bešić

Autoro:

prof. dr Miloš Bešić

Dizajno, grafika thaj printipe:

Marko Mihailović, M studio doo, Podgorica

Gaćipe:

50 kotora

Analiza si ćerdi po ramo e projekteso „**Oснаžimo sistem za društvo jednakih prava**“ savo o Centro pale demokratia thaj manušeske hakaja - CEDEM realiziri-sarda po dendo dumo katar o **Ministeriumo e manušenge thaj minoritetenge hakaja**. Analiza refleksirinel e stavove thaj godidejipe e Centrose pale demokratia thaj manušeske hakaja thaj e autorese e Analizako, a na vi e stavove donatorese.

Sainčaripe

Angluno lav	77
Vorba katar i metoda.....	78
Roma thaj Egipcája	79
Minoritetenge hakaja.....	82
Edukacia	83
Bučikeripe.....	84
Diskriminacia	85
Resipa	86
Čhavore	87
Nacionalno minoritetija	88
Napi.....	89
Čhib	90
Legislativa	91
Arakhadipe e minoritetenge.....	92
Aktivitetija.....	93
Ministeriumora	94
Iripe ano maripe MAMUJ	95
Programo	96
Projekto.....	97
Strategie.....	98
Putarde politike	99
Minoritetenge konsilora	100
Analiza phandipasko maškar e komunikacijsko kodora	101
AGORUTNO LAV	104

Angluno lav

Moderno, demokratsko thaj prosperitetuino butkulturake amalipe isi dživdipe sarsave etnikane khedipa save ćeren ole, kultura ko dialogo thaj i tolerancia pe averčhandipe, sar vi but (maškarlende) paćajpe thaj optimizmo ande jekhutne anglalipe. Trubujipe si kaj o tromanipe jekhendar ni činavol o tromajipe averendar thaj averčhandipendar.

Po Konstitucionalo, Crna Gora si dizutnengi, ekološko phuv socijalno pravdako ki savi o amalipe isi ćerdino katar e but averčhandinitne etbnikane grupacie, save si karakteriřime averčhanduitni kultura sar vi averčhanduitne sarsavedivesutne navike, umjetničko nasljeđe thaj naučno-sikljovne resipe; amalikanipe, ande savi nijjekh etnikani grupa ni ćerol o baro kotor e dizutnengo; amalikanipe savo, vi kaj sasa la dumutani burno situacie thaj sa e faktora e neve vramako, sar vi sah e evrčhanduitnipe save egzistirin mařkar e etnikane grupaciengo, ipak karakteriřil oralno klima mařkaretnikane toleranciake. Ande normativno-politikano smislo, Crna Gora si sar kola phuva save ćeren kvalitetno normativno-juristikano ramo ki realizacia e politikako palo butkulturalizmo.

Resipe akale Raporteko isi te prezentirinel klidarne narative ande lila save si objavime ani Crna Gora, a save tretirinen e pućipa nacionalno minoritetnge thaj diskriminacia.

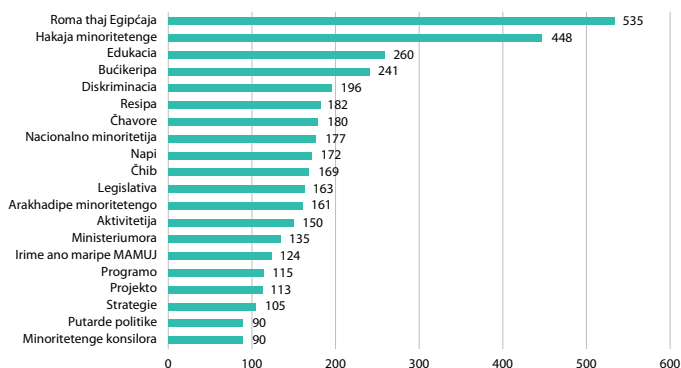
Raporto isi gatime ko ramo projekteko „**Zurava o sistema e amalipasko jekhjekhutne hakajenge**“ save o Centro pali demokratia thaj manuřengere hakaja - CEDEM realizirinel po dumo **Ministariumeko e manuřengere thaj minoritetenge hakajengo**. Analiza mothol e stavora thaj gndipe CEDEM-eko thaj autorešo e Analizako, a na vi e stavore donatorese.

Vorba katar i metoda

Resipe akale Raporteko isi te prezentirinel klidarne narative ande lila save si objavime ani Crna Gora, a save tretirinen e pućipa nacionalno minoritetnge thaj diskriminacia. Metodologkane, ćerdam operacia **kvalitativno analizasa sainćaripasko e lilengo**. Losardipe e lilengo ćerdino isi metodasa **“grudva ivesi” uzorkovanje**. Identifikuisardam, thaj sar empirisko materijali koristisardam, sah e relevantno lila objavime ande palune pandž berša a save ki tema odgovorin amare zadatkose. Posljedično, sar empirijsko materijali koristisardam **54 objavime lila** save sesalen ki tema nacionalnikane minoriteto thaj pućipe diskriminaciake.¹ Sainćardi ekstenzija akale materijalesi sasa upraćl e 1200 riga, averčhanduitne formatesi.

Analiza ko narativ e pućimatengo minoritetenge politikake thaj pala pe diskriminaciako ćerdi si procedurasa putarde thaj fokusirime kodiripaja pi osnova **teoriako utemeljime pe faktora** (Groundet Theory Approach). Analiza si ćerde ano **softver Nvivo**. Sar pristupo koristisardam postupkore **putarde thaj fokusirime kodiripasko**. Kava pristupo počmil po naglašeno **induktivističko pristupo**, so značil kaj identifikosardam inicijalno (putarde) kodora pi osnova e sainćaripasko lilengo. Napal phandlam thaj ki redukcija bare numereso inicijalno kodore identifikosardam klidarne fokusirime kodore, a save posljedično analizirisardam. Napal i procedura putarde kodiripasko arakhlam **20 dinamično fokusirime kodora** mothode pi hijerarhia ano grafikono 1.

Grafikono 1: Butvarutnipe klidarne kodorengo

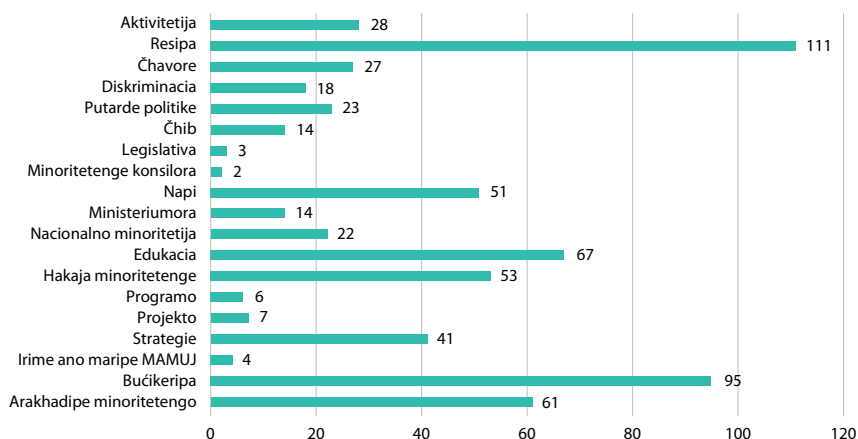
Pe riga kaj aven ka analizirisara sarsavo katar e klidarne kodora pojedinačno. A napal ka analizirisara kumulativno lengo značenje.

1 Dikhen i spisako lilengo telje

Roma thaj Egipćaja

Kava si kodo savo si majfrekvento. Aver laforenca, ane analizirime lilamajbut vačarolpe katar e Roma thaj Egipćaja. Ano grafikono 2 dindo si dikhipe phandlipesko kale kodeso e aver referentno fokusirime kodorenca.

Grafikono 2: Distribucia butvarutne sarsave kodorengo e kodese “Roma thaj Egipćaja”

Kana si o alav e resipengo, ko ramo akale kodeso, majanglal vačarolpe katar e oralne resipa inkluziske Romengo thaj Egipćaengo. Napal, kana si o alav ki specifikacia e resipaengo, majfekventno narativi si phandle ki edukacia thaj bučikeripe, a napal lende si e resipa save si phandle ko arakhadipe e sastipako, maripe mamuj e zoreso ani familia, rešipe e čherenge pućimatar thaj vi činadipe e čhavorikane thaj zorikane ženipako, sar vi e resipa save si irime po maripe mamuj e diskriminacia e Romenge thaj Egipćajenge, vi po agor, resipengo save si irime po jejekhutnipe e muršengo thej femnengo.

Kana i o alav ko bučikeripa ko ramo akale kodeso, butvar ane lila prezetirinenpe e podatkoru katar e bibučikripe peravnenge akale etnikane grupaciako. Napal ano lil vačarolpe katar e napi aktivno politikake e resesa e bučikeripako Romengo thaj Egipćajengo, sar vi averčhandunutne napi nadležno phuvake institucije irime po bučikeripe. Kana si o alav ke

konkretno napi, butvar vačarolpe katar o stručno osposobljavanje thaj edukacia e Romenge thaj Egipćajenge, sar bi te šajina von te arakhen piro than ano tržište e bućako.

Tito p obutvar narativo ano ramo Roma thaj Egipćaja, si phandlo ki edukacia peravnenge akale etnikane grupaciako. Butvar po rajmi akale kodeso vačarolpe katar o bare numereso čhavorengo ane proseso sikavmaso, sar vi napi thaj aktivitetija save trubun te lenpe, jase lindonpe, sar te činadol o muklipe ki sikavni e romane čhavorengo. Agja vi, ano rami akale narativeso insistirilpe po barodžanglipe edukaciasko e Romengo thaj Egipćajengo e lengere ukupno socialno inkluziako, sar vi o fakti kaj e baripaja lenge edukacijasko si te baron vi o šajipa lenge bućikeripasko. Butvar droma si lafi vi katar e podatkor save mothon po stepeno uključenosti/isključenosti romane čhavorengo katar o proceso edukaciako, sar vi kvantitativno podatkorongo save mothon po cekno stepeno edukaciako Romengo thaj Egipćajengo ano poređenje e bare kotoresko populacijake. Vadži, vačarolpe kaj maškar e Roma tjah Egipćaja trubul vazdol o svijest thaj barol i motivacia kana si o alav e baredžanglipasko e edukaciako.

Baro kotor e narativeko ano ramo e kodeso save akhardam Roma thaj Egipćaja isi generalno katar lengo arakhadipe. Majbaro kotor akale narativeko insistiril pe lengi deprivacia thaj trubujipe te lindonpe napi sar bi te arakhadonape. Kana si o alav ko arakhadimako aspekti, butvar si lafi katar o arakhadipe katar o ekstremno čoripe, arakhadipe katar o socialno isključi, thaj vi sastipako arakhadipe. Agja vi, si lafi katar lengo arakhadipe katar i diskriminacia katar e bare populaciaski rig, sar vi arakhadipe zorestar savo sprovodilpe pe but nivela pe Roma thaj Egipćaja. Agor, sar maj efektivno napi save dinde rezultatija di akana vačolpe kaj si e romane asistentija ane sikljovipe thaj sastipe.

Aver po frekventnost thaj barodžanglipe narativ savo phandol e Romenca thaj Egipćajenca isi kova savo lolpe pučimatenca lengere hakajengo sar minoritetija. Apalem, klidarni teza ano ramo kale narativeko si kaj te lačhardol inkluzia e Romengi pe sarsave nivelija. Agja vi, si lafi katar i legislativa thaj sarsave phuvake relevantno institucie save trubun te čeren bući te lačhardol o pačvalipe e minoritetengo hakajengo. Numaj, vačarolpe kaj o rami instituciengo ni rešin e problemija, thajk kaj trubul ano realno dživdipe te čerdol bući majbut kaj te lačhardolpe o dživdipe e Romengo thaj pačvalipe lenge hakajengo.

Butvar frekventno thaj baredžanglipe narativo Romengo thaj Egipcájengo si phandlo ko posebno napi save sprovodinpe, jase trubun te lindonpe po resipe te lačhardolpe lengi pozicia ano amalipe. Kana si o alav ke napi, osim kaj čholpe o zahtjevo kaj von trubun te aven aktivno, butvar si lafi katar e napi ano rami e sikljovmasko rthaj bućikeripasko. Posebno naglasilpe kaj e napi trubun te ven sistematski realizirinime, tjah savege trubulpe te uavolpe e love kaj bi te aven lačhe realizirinime.

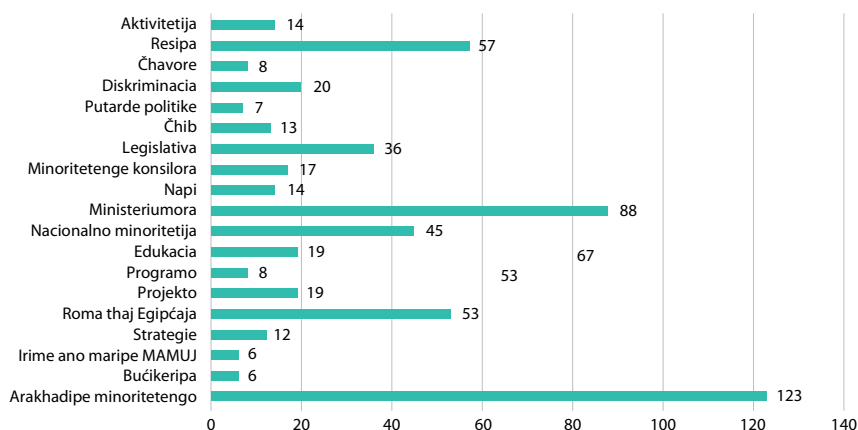
Kodo savo notifikovisardam sar Roma thaj Egipcája barodžangle si barvalo sanćirapaja e lilenge save si phandle ke Strategie thaj strateško dromenca irime po lačhardipe e poziciako e peravnenge akale etnikane grupaciako. Pozitivno rig si kaj ande narativora akale pučimata butvar si lafi katar e akciono planorendar thaj realizacia strateško resipaengo, a na samo katar e napi save i Strategia isila.

Aver sainćaripe e kodeso Roma thaj Egipcája isi majcara frekventno, jase gati kaj sah astardon e nalazenca save ikaldam ande analiza di akana.

Minoritetenge hakaja

Dujto kodo po butvar savo identifikosardam akhardam “Minoritetenge hakaja”. Akava kodo resol sa e narativora save trtirinen e pučipa arakhadipako e minoritetenge. Distribucija savore aver relevantno kodorengo ano rami kale kodeso mothodi si ano grafikono 3.

Grafikono 3: Distribucija butavrutne sarsave kodorengo e kodese “Minoritetenge hakaja”

Majbaro kotor narativeko save si phandle minoritetnge hakajenca si zapravo, arakhadipe e minoritetenge. Ande narativo e arakhadimaso khakajengo minoritetenge, butvar si lafi generalno e hakajendar save e minoritetija isilen, thaj e konvencijendar save trubulpe te insistirilpe sar bi te avena e minoritetenge hakaj pačvale. Agja vi, si lafi katar e institucionalno thaj finansijko dendo dumo savo lindol po res te arakhadon e hakaja minoritetenge.

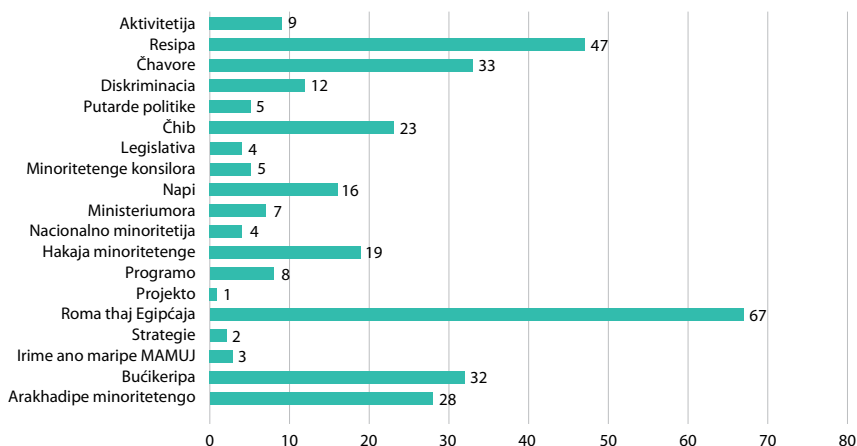
Dujto po frekventnost narativo savo phandol ke minoritetengo hakaja lindol e izvodora e lilengo save motnoh po than, uloga thaj djelouipe ministeriumengo, a save si irime pe hakaja e minoritetenge. Pozitivno si o nalazi kana si o lafi e ulogako e ministeriumengo, ande narativora ni vačarolpe samo uopšteno katar o arakhadipe e minoritetenge hakajengo, već navodinpe e napi, strategie thaj e rezultatija save e ministerumora astarde ano res te arakhadon e minoritetenge hakaja.

Anglal, butvar barodžanglo narativo ano ramo e kodeso “minoritetenge hakaja” phandle si ke resipa save mothodon an kava dikhipe. Džindipe e resipengo si pi obično hierarhia, a usmerime si pe resipe minoritetenge hakajengo ane sarsave thana amalipaske dživdipaja. Agja vi, butvar si lafi katar e napi thaj e institucie irime pe minoritetenge hakaja.

Edukacia

Angle kodo pi frekvencia thaj barodžanglipe akhardam “edukacia” thaj kale ddesa si astarde kola sadržajora save si phandle averčhanduitne aspektorenca edukacijase e minoritetenge. Distribucia sarsave kodorengo ano kava ramo mothodi siano grafikono 4.

Grafikono 4: Distribucia butavrutne sarsave kodorengo e kodese “Edukacia”

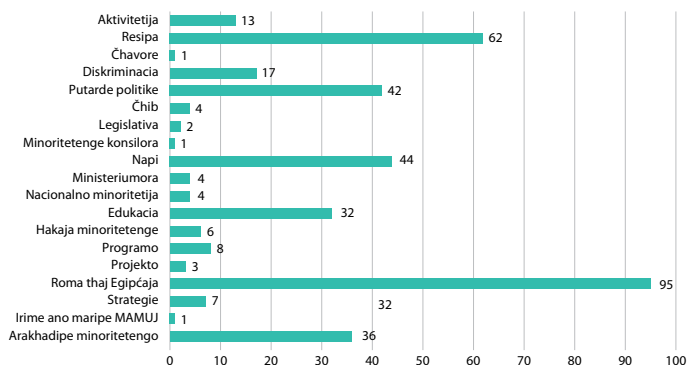

Majbaro kotor narativeso si irime po ačhardipe e edukaciako Romngo thaj Egipcājengo, thaj katar kava aspekto vačardam ano ramo e kodeso savo si posvetime peravnenge etniane grupaciengo. Napal, kana si o alav e edukaciako, butvar si lafi katar e resipa save trubun te resnpe, a napal, sosi ituitivno, lafi si katar e čhavire save si, jase trubun te aven uključime ano proceso edukaciako. Agja vi, ano ramo e kodeso edukaciako, isticilpe o barodžanglipe savo isile ko bučikeripe e minoritetenge, naročito kole minoritetenge save si diskriminisane thaj isključuime. Edukacia sar tema si butvar phandli sa e pučimatenca save si phandle e arakhadimasa e minoritetenge hakajengo, thaj kote insistirilpe p obarodžanglipe edukaciako savo voj isile, thaj sar akava hakaj te resolpe. Ko agor, kana si o alav e baredžanglipasko edukaciako, an akala narativora naročito si lafi e minoritetenge hakajengo kana si o lafi e dajakere čhibako ani upotreba.

Bučikeripe

Ano ramo analizako savi tretiril e pućimatar minoritetenge thaj diskriminaciako, butvar barodžanglo thaj frekvento kodo isi “bućikeripe”. Aver laforenca, kana si o alav e diskriminaciatar thaj hakaja minoritetendar butvar vaćarolpe katar e bućikeripa thaj e probleija bibućikeripasko. Ano grafikono 5 motha tumende klidarne interferentno kodore ano ramo kodeso “bućikeripe”.

Grafikono 5: Distribucija butavrutne sarsave kodorengo e kodese “Bućikeripe”

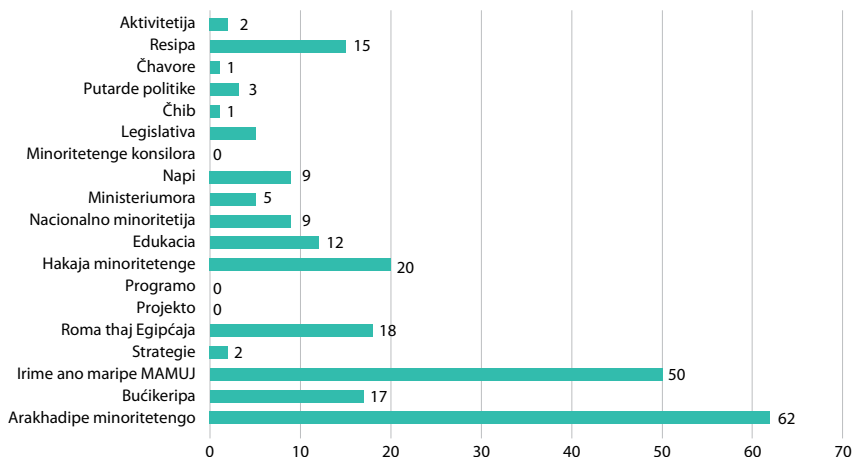

Kana si e bućikeripastar alav, ane lila si majbut pažnja posvetime bućikeripastar e Romenge thaj Egipcājenge. An kava dikhipe prezetirinelpi bari količina podatkovendi save motnon pi deprivacia akale etnikane grupaciake, ali vi but instrumentora thaj napi, thaj aktivitetija e instituciengo save si irime po ciknardipe e bibućikeripasko e Romengo thaj Egipcājengo. Golesi si but barodžanglipe po ramo e bućikeripasko te vaćarolpe katar e resipa, bilo te avol o alav katar o bućikeripe sar res, bilo et avol o alav katar aver resipa save resenpe pi baro stepeno bućikeripasko e Romengo thaj aver etnikane minoritetenge, sar kaj si npr. maripe mamuj ćororipasko thaj socialno deprivaciako. Agja vi, barodžanglipe si kaj ane narativora e lilenge isi barvalipe konkrento but napi save sprovodinde jase si ano plano te realizirinenpe ano res te ciknol i stopa bibućikeripasko e minoritetenge. But intuitivno, bućikeripe si ćhutino sar baridžangli dimenzija putarde politike, a save si baravipaja bućikeripske irime po arakhadipe minoritetenge thaj lenge hakajengo. Vi duj kodora ano ramo e bućikeripasko si butvar barodžangle, thaj kova si mothovipe po barodžanglipe savo isila i edukacia minoritetenge, posebno Romenge, ano res laćhardipako bućikeripasko, thaj problemi diskriminaciako minoritetengo kana si o alav e politikako tja e praksako dindipe bućikeripasko.

Diskriminacia

But barodžanglipe thaj frekventno kodo ano ramo e sainčaripasko lilengi analiza isi kodo savo akhardam sar “diskriminacia”. Mothodipe e distribuciako averende referentno kodorengo ano ramo kale kodeso dindo si ano grafikono 6.

Grafikono 6: Distribucia butavrutne sarsave kodorengo e kodeso “Diskriminacia”

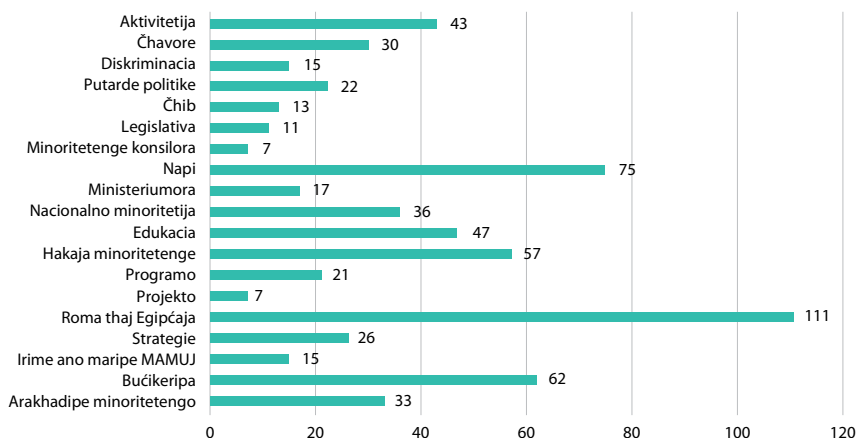

Kana si o alav katar i diskriminacia, ane analizirinime sainčaripe butvar si lafi katar kava problemi ano konteksti e arakhadipasko e minoritetengo. Butvarno narativno an kava dikhipe isi kova savo si ničime ano maripe mamuj i diskriminacia, naročito ano maripe mamuj i marginalizacia. Kana si o alav ke diskriminacia, si istaknime e aspektora na samo etnikane phaj religiozno, već butvar vi ande narativora si lafi katar e politikani diskriminacia, savi but droma si pe jekh niveli sar etnikani diskriminacia. Kana si o alav katar e etnikane grupacie save si diskriminišime, pobutvar si lafi katar e Roma thaj e Egipcāja. Po agor, kova so si butdžanglipe akale kodese, butvar si lafi katar o maripe mamuj i diskriminacia sar res savo trubul te resolpe, thaj si navedime e projektora, programora thaj institucie save trubun te angažirinenpe ano drom te ciknol i stepeno diskriminaciako.

Resipa

Kodo “resipa” isi butvar indikativno vikaj si specifično usljed o fakti kaj naj sadržajno jednostavno sar avera kodora, kv. po fakti kaj mothol kaj si tematsko buterplikovno. Dičhipe distribuciako savore referentno kodorengo ano ramo kale kodesoo didnino si ano grafikono 7.

Grafikono 7: Distribucija butavrutne sarsave kodorengo e kodese “Diskriminacia”

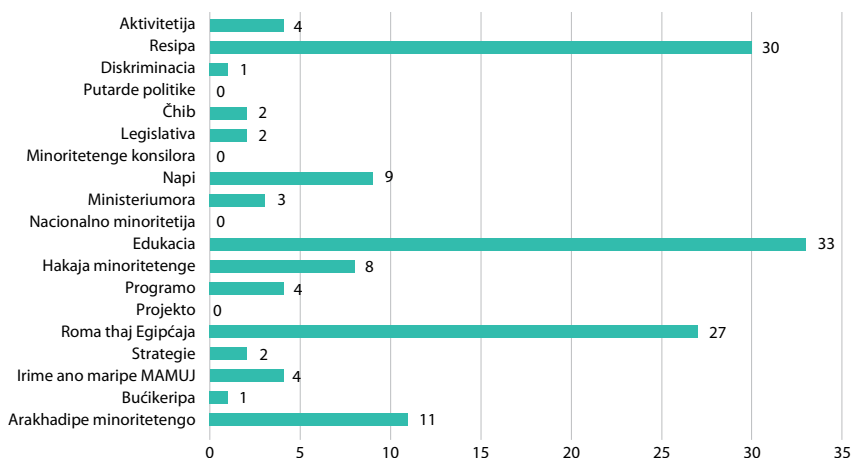

Kana si katar e resipa o alav, majbut sa lafi ane analizirinine sadržajora katar e specifično resipa save si irime pe Roma thaj Egipcāja. Bare kotoresa kala resipa odnosinpe pe lačhardipe bučikeripasko minoritetenge, a pe kova konteksto mothode si e napi save sprovodinpe. Resipa, angledur, uglavno irime pi edukacia naročito pi inkluzivno edukacia, a ande kava konteksto si lafi katar e minoritetenge hakaja, thaj lengoro arakhadipe. Resipa si eksPLICITNO navedime ane strateško lila, na butvar si kotor disave programengo, thaj butvar navodinpe e aktivitetija save si sprovedime jase trubun te sprovodinpe, sar bi te resenape sarsave resipa katar save sasa amen fali.

Čhavore

Ande narativora e minoritetenge thaj diskriminacia butvar si o predmeto e “čhavore” thaj čhavorikane hakaja. Shodno golese formirinisardam posebno kodo save čerenlje akala narativora. Majanglal, ano grafikono 8 dindam dikhipe majfrekventno kodorengo save si phandle e kodesa kaj akhardamle “čhavore”.

Grafikono 8: Distribucija butavrutne sarsave kodorengo e kodeso “Čhavore”

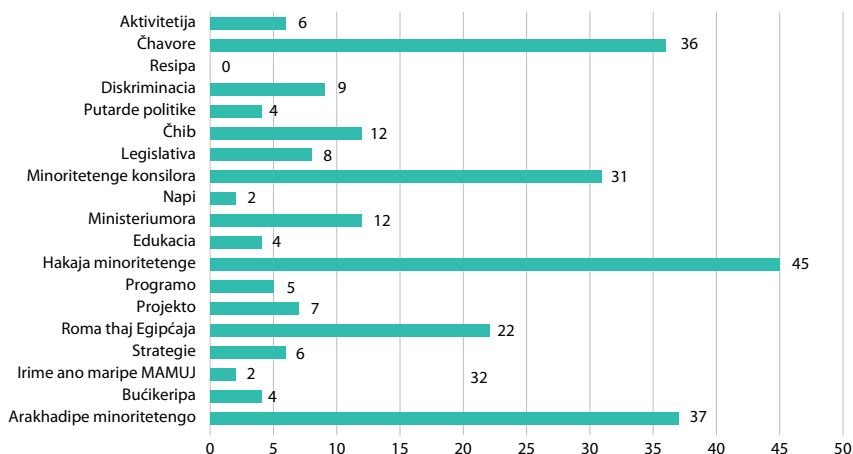

Kana si o lafi katar e čhavore thaj katar lengoro rakhadipe, butvar si lafi katar e narativora an kava ramo save si irime pi majcikni thaj majterni populacia a savi trubul te resolpe. Ano ramo kale resipengo, vi kava si intuitivno, katar e čhavore pobutvar si lafi ano konteksto kaj trubul te lačhardolpe lengiri edukacia. Sar etnikani grupa, ano ramo akale kodeso po butvar si lafi katar e Roma thaj Egipcāja, so si razumljivo sose upre resipa save mothodam si uglavnom irime pe proceso inkluzijak0o ano edukacijako proceso čhavorengo save peren akale etnikane grupacijake, sar vi ciknipe stepeneko ko muklipe e sikljovnako ko proceso edukaciako.

Nacionalno minoritetija

Jekh katar e bare džangle kodora čidol e sadržaje save trtirinen e nacionalno minoritetija generalno, thaj pe kava način amen nominirisardam akava kodo. Distribucija sarsave aver kodorengo e kodese “nacionalno minoritetija” dendi si ano grafikono 9.

Grafikono 9: Distribucija butavrutne sarsave kodorengo e kodese “Nacionalno minoritetija”

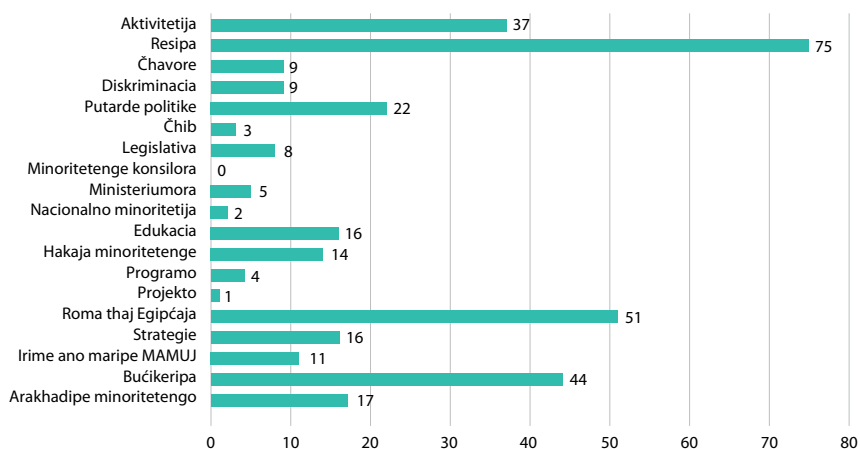

Kana si o lafi katar e nacionalno minoritetija, pobutvar ane lila save analizirisardam si lafi katar o arakhadipe lengere hakajengo. Ano kova kontaksto čhutinoj si disave resipa, a klidarni uloga po arakhadipe e hakajengo minoritetengi silen e konsilora minoritetenge, ako sam tuj dikha e naratvora. Kana si o lafi e hakajengo butvar si tuj vačarolpe generalno lendar, tha si navedime sa e hakaja save trubun te arakhadon. Interesantno si kaj akava kodo naj but opteretime sadržajenca save tretirinen e pućipa diskriminaciake.

Napi

Vikaj specifično, ande komunikacijsko than si butvar barodžangle kodo savo identifikosardam thaj akhardamle “napi”. O lafi si katar e napi save sprovodinpe jase si ano plano te sprovodinpe, a save si kotor katar o resipe e minoritetenge hakajengo thaj arakhadipe katar i diskriminacia. Ano grafikono 10 dindo si o dikhipebutvarne sarsave referentn kodorengo akale kodeso.

Grafikono 10: Distribucija butavrutne sarsave kodorengo e kodese “Napi”

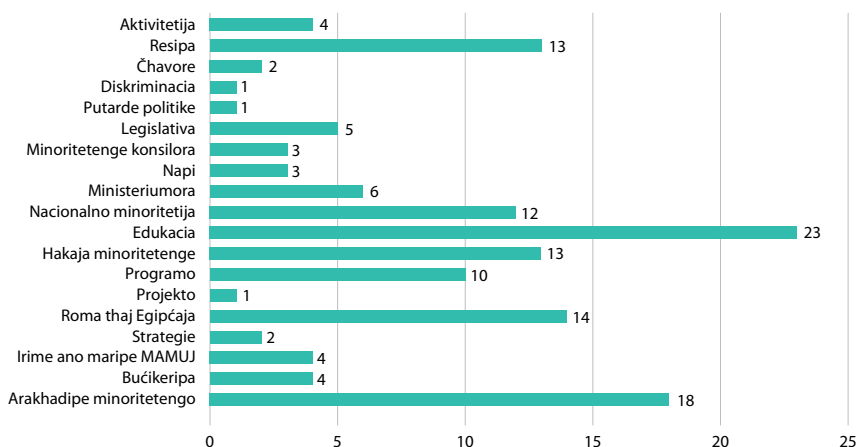

Sasvim intuitivno, ano baro numero e napi si phandle jekh jekhesta maškarpe e resipencar, thaj kava si but barodžanglo nalazi ako dikha o fakti kaj korkore e resipa najlen disavi svrha ako najlen konkretno napi save si ničime kaj te resenpe kola resipa. Agja vi, lačhe si kaj e napi si ničime e narativenca katar e aktivitetija save sprovodinpe po res te realizirinenpe e korkore napi. Angledure, majbut katar e napi si kana si lafi katar e arakhadipe e minoritetenge hakajengo e Romenge thaj Egipcājenge, a korkore napi si irime p obučikeripa, thaj si kotor e putarde politikenge.

Čhib

Ano baro kotor e sadržajeko savo analizirisardam si lafi katar i čhib thaj minoritetenge hakaja save si phandle ki upotreba dajakere čhibake. Golese formirisardam posebno kodo savo akhardam le “čhib”. Ano grafikono 11 dindam dikhipe distribuciako aver kodoreng e akale kodese.

Grafikono 11: Distribucia butavrutne sarsave kodorengo e kodese “Čhib”

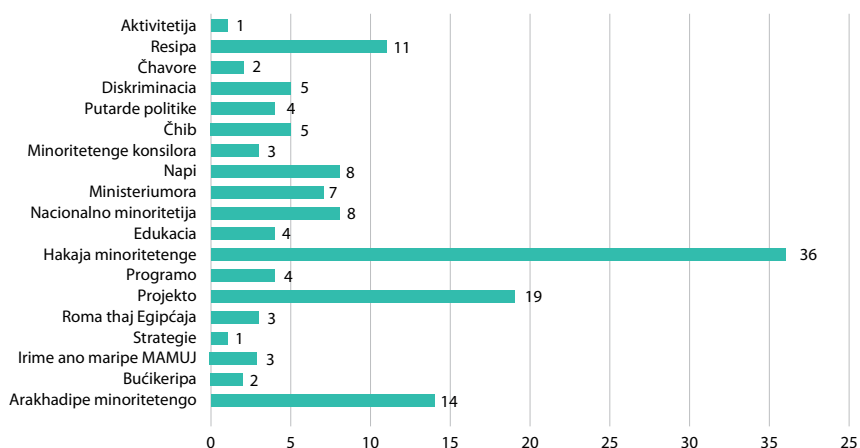

Hakaj pi upotreba dajakere čhibako si pobutvar ane lila upotrebime kana si o lafi katar o proces ki edukacia. Aver laforenca, phenolpe kaj akava hakaj prioritetno trubul resolpe kana si o lafi katar o sistemo ki edukacia, posebno, kana si o lafi ke lila e sikljovmase thaj aver sikavipase lila. Angle, kana si o lafi katar i čhib, ane sikljovmase lila si eksplicitno phendipe kaj kate čerdolpe katar o arakhadipe e minoritetenge hakajengo pi upotreba pire čhibake. Ane kava dikhipe, sudeći pe narativora, posebno si čalade e Roma thaj e Egipcāja, a kava hakaj bicara droma defirinilpe sar res savo trubul te resolpe.

Legislativa

Barodžangle kotor e narativeso si posvetime e zakonsko rešenjenge thaj e normenge save lindonpe a save si phandle ke nacionalno minoritetja thaj arakhadipe katar i diskriminacia. Golese formirisardam kodo savo akhardamle “legislativa”. Distribucija sarsave kodorengo ano ramo kale kodeso dendi si ani dikhipe ko grafikono 12.

Grafikono 12: Distribucija butavrutne sarsave kodorengo e kodese “Legislativa”

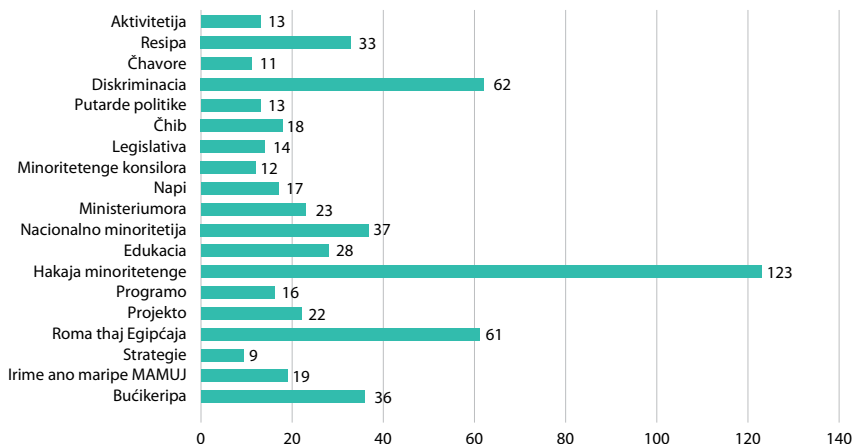

Zakonsko rešenjora katar save vačarolpe ane lila save si analizirime eksplicitno ane majbaro kotor si phandle generalno ke hakaja e minoritetenge. Dakle, dinenpe thaj anenpe zakonsko rešenjora ano res te arakhadon kola hakaja. Anglal, butvar zakonsko rešenjora savendar sasa lafi si kotor katar disave projektora ane save silen uloga vi institucie phuvake, ama vi e organizacie. Ko agor, kala zakonsko rešenjora silen eksplicitno čhutine resipa save mangljon te resenpe.

Arakhadipe e minoritetenge

Kana si o lafi e arakhadipasko e minoritetenge, akava sa kotor katar o kodo “nacionalno minoritetija”, ama ikislo po dikhipe o sadržaji savo sasa specifično thaj phandlo ke arakhadipe minoritetenge thaj sile disave distinktivno karakteristike usljed savendar formirisardam posebno kodo “arakhadipe e minoritetenge”. Distribucija aver kodoreng e ano rami kale kodese dendi si ko dkhipe ano grafikono 13.

Grafikono 13: Distribucija butavrutne sarsave kodoreng e kodese “Arakhadipe e minoritetenge”

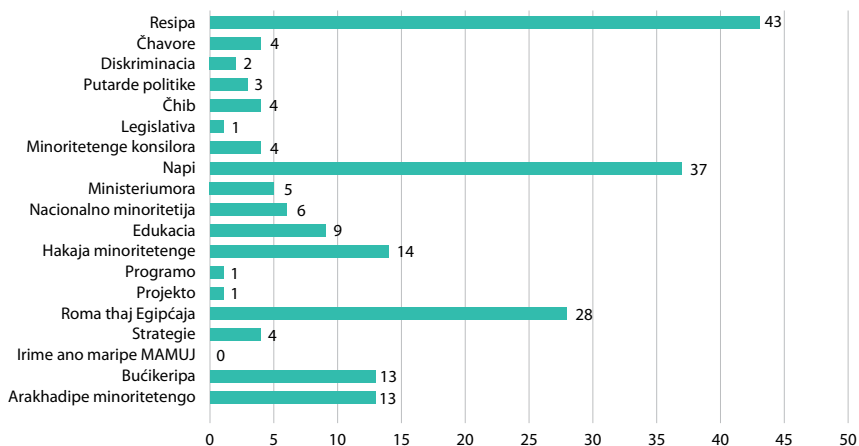

Majanglal, sasvim intuitivno, majbaro kotor ko narativ si phandlo ko arakhadipe minoritetengo. No, kocva so si specifično akale kodese si kaj vov si majangle irime ko arakhadipe e Rhakajengo e Romenge thaj Egipcājenge, thaj kaj o arakhadipe si irime po maripe mamuj e diferentno oblikora diskriminacijake. Angle, arakhadipe hakajengo e minoritetenge čholpe sar eksplicitno cilj, a lače si kaj o arakhadipe odnosilpe gati proporcionalno pe averčhandutne thana amalikane dživdipesko, thaj kaj i korkori arakhadipe si kotor napi thaj aktivitetija save trubun te katar e rig e averčhandutne subjektora thaj institucie.

Aktivitetija

Vikaj na gja specifično po sadržajo, ano komunikacijsko smisl butvar barodžanglo si o kodo save akhardam le “aktivitetija”. Kava kodo astarol kola sadržajora save si phandle ko konkretno aktivitetija irime pe nacionalno minoritetnge thaj maripe mamuj i diskriminacia. Distribucia savore referentn o kodorengo ano ramo kale kodeso dindam ko dikhipe ano grafikono 14.

Grafikono 14: Distribucija butavrutne sarsave kodorengo e kodese “Aktivitetija”

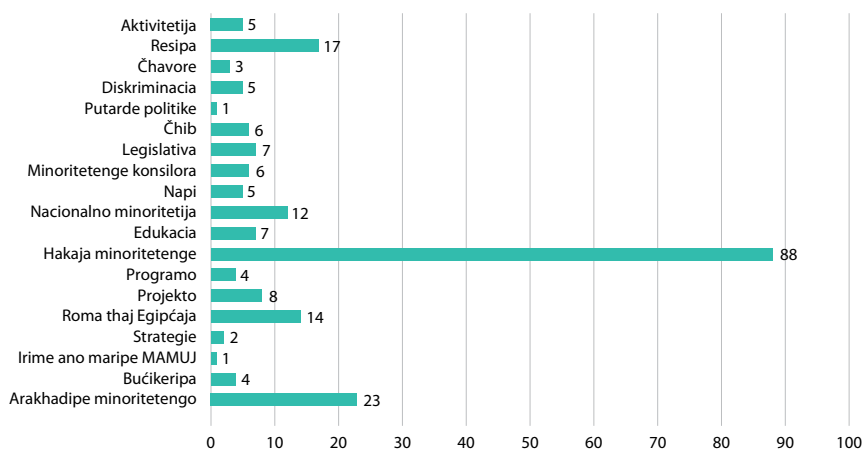

Majanglal, kova so si but poželjno, katar e aktivitetija butvar si lafi kana vačarolpe katar o disave resipa save resenpe. Kova značil, kaj korkore e resipa si ničime disave aktivitetenca savejnca kola resipa astardon thaj reson. Isto važil vi kana si o lafi ke napi, dakle, aktivitetija si konkretne akcije savenca realizirinenpe disave napi. Apalem, sar po pravilu, pobutvar si kola aktivitetijairime pe Roma thaj Egipcāja, a nalalende pe peravne aver nacionalno minoritetenge. Po agor, e aktivitetija si uglavnom irime pe arakhadipe minoritetenge thaj bučikeripe, a napal ano proces edukacijasko.

Ministeriumora

Ko fakti kaj e ministeriumora but droma pojavinpe ano narativora, formirisardam kodo savo akhardam le aja sar “ministeriumora”. O lafi si, dakle, katar e ministeriumora save si irime pe nacionalno minoritetenge thaj maripe mamuj i diskriminaca. Distribucia sarsave kodorengo ano rami kale kodeso dendo si ko dikhipe ano grafikono 15.

Grafikono 15: Distribucija butavrutne sarsave kodorengo e kodese “Ministeriumora”

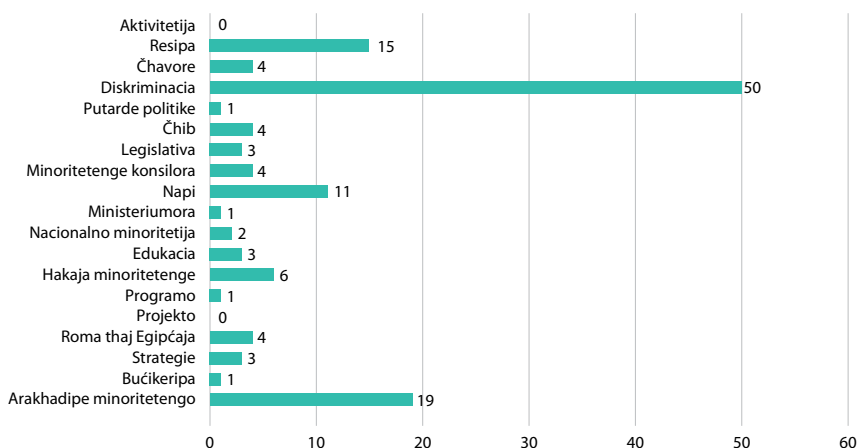

Majangle, vikaj lipardon vi aver ministeriumora, majbut an kava ramo e kodeso lipardol o Ministeriumo pala manušengere thaj minoritetenge hakaja. Ministeriumora ani piri buči pi analiza e lilengi, uglvanom lindonpe diferentno aspektenca hakajengo e minoritetenge po res te arakhen kola hakaja. Narativija ano ramo kale kodeso si but ano čhutipe thaj realizacia e resipengo, a e resipa, sar po pravilo, majbut odnosinpe pe Roma thaj e Egipcāja.

Iripe ano maripe MAMUJ

Pi osnova e analizako e lilengo arakhlam jek specifično kodo savo akhardam le “Iripe ano maripe MAMUJ”. Kava kodiikislo amenge but vitalno ani analiza thaj irime si pe sadržajora lilenge kaj eksplicitno si lafi katar o maripe mamuj disave pojavenge. Ano grafikono 16 dendo sa o dikhipe ki distribucia sare referentno kodorengo ano ramo kale kodeso.

Grafikono 16: Distribucia butavrutne sarsave kodorengo e kodese “Iripe ano maripe MAMUJ”

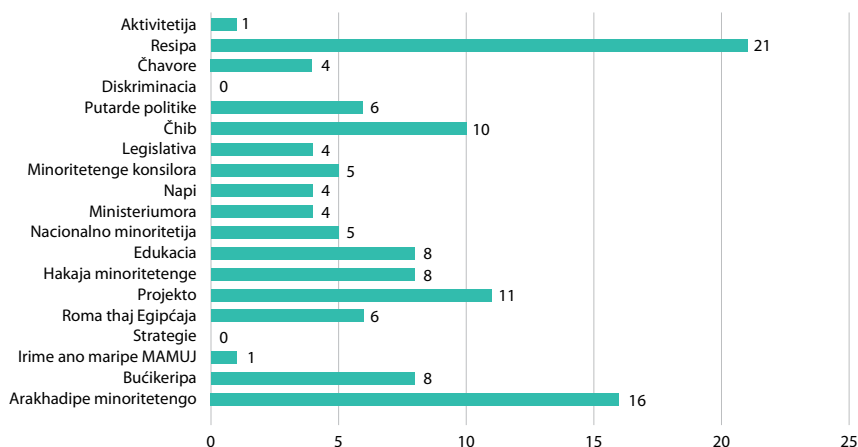

Analiza mothol kaj kana si o lafi ko maripe mamuj disave pojavengo, ano sadržaj butvar droma si lafi katar o maripe mamuj sarsave oblikora e diskriminaciako. Dakle, ane analizirime lila akaja maripe si majbut izražime. Angle, o maripe si irime generalno mamuj o phagipe e hakajengo minoritetenge, a lačo si o nalazi kaj kana si o alav ke kava maripe, si arakhade e resipa thaj e napi save si lende jase trubun te lindonpe.

Programo

Realizacia e politikenge palo arakhadipe hakajengo e minoritetenge si po baro kotor sar kotor disave programengo. Golese formirisardam kodo savo akhardam le “programo”. Distribucia sarsave aver kodorengo ano rami kale kodeso si dendo ko dikhipe ano grafikono 17.

Grafikono 17: Distribucija butavrutne sarsave kodorengo e kodeso “Programo”

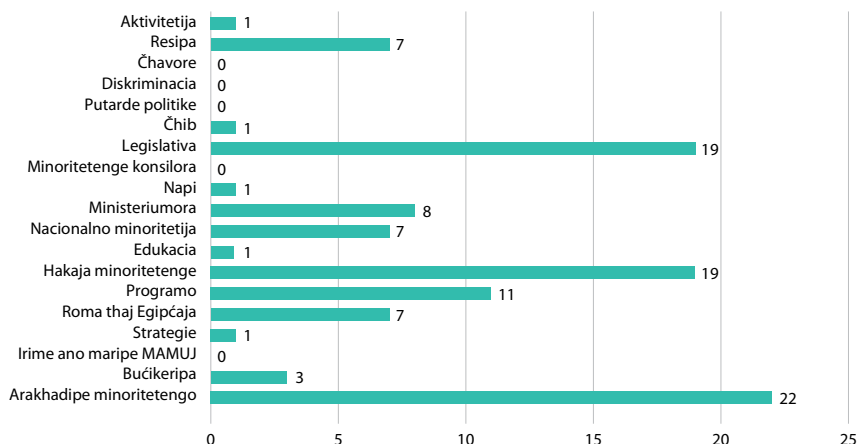

Ano ramo e kodeso “programo” butvar si o vačaripe katar e resipa save trubun te resnpe e realizacijasa but aver disave programenca. Kola programora, angle, irime si po arakhadipe minoritetenge, thaj pobutvar si kotor katar diosave projektora. Tematski, programora ane analizirime sadržajora ano majbaro napi si odnosipe ani čhib, bučikeripa, thaj edukacia.

Projekto

Baro numero e aktivitetengo savo si phandlo ke hakaja minoritetenge thaj maripe mamuj i diskriminacia si kotor katar disave projektora. Golese formirisardam posebno kodo save akhardam le “projekto”. Ano grafikono 18 dindo si dikhipe sarsave kodorengo ano ramo kale kodeso.

Grafikono 18: Distribucija butavrutne sarsave kodorengo e kodeso “Projekto”

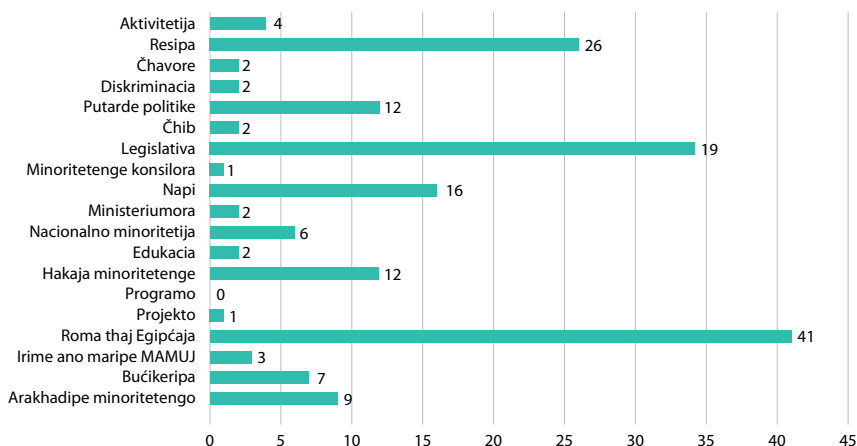

Jeknumero e dominatno kodorengo si phandle e narativenca ane analizirinine sadržajenca save si phandle projektenca. Anglal, e projektora pobutvar odnosinpe pe arakhadipe e minoritetenge thaj lengere hakaja. Napal, projektora si relizirinine upral disave programora thaj realizirinen len uglavnom e ministeriumora pe definisane resipenca.

Strategie

Minoritetengi politika si realizirinine pobutvar škiripaja thaj realizacijasa disave strategijenca. Golese forimirisardam posebno kodo savo akhardam le “Strategia” thaj savo astarol kola sadržajora kana vačarolpe katar e strateško dokumentija thaj realizacia e strategiengo. Ano grafikono 19 dindam o dikhipe savore aver relevantno kodorengo kana si o alav katar kava kodo.

Grafikono 19: Distribucia butavrutne sarsave kodorengo e kodeso “Strategie”

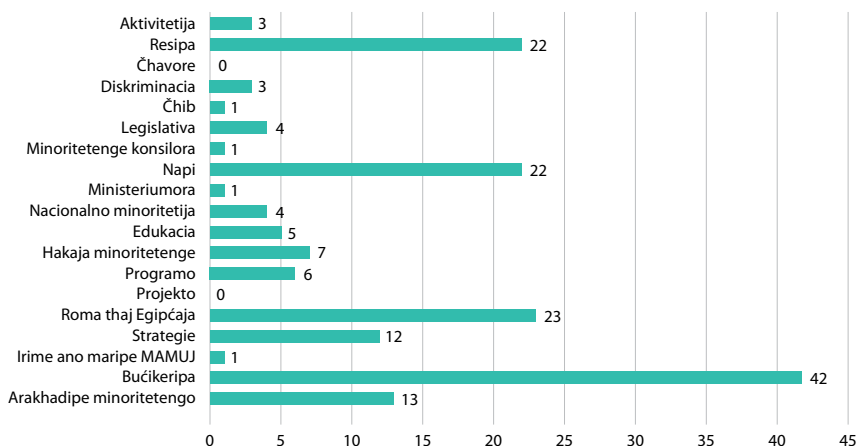

Kana si o lafi ke Strategie, ane majbari napi e sadržajese savo analizirisardam vačarolpe katar i Strategia pala inkluzia e Romengi thaj Egipcājengi. Osim kova, narativora e strategijače si ničime resipenca thaj napi, a isto agja si vi kotor ke putarde politike.

Putarde politike

Jekh anglal o paluno kodo po butavrutne katar e sarsave baredžangle save analizirisardam označime isi sar “putarde politike”. O alav si katar o kodo savo odnosilpe ekslicitno pi realizacia e putarde politikenge kana si o alav e nacionalno minoritetenge thaj maripe mamuj i diskriminacia. Distribucia sarsave referentno kodorengo ano ramo kale kodeso si mothodi ano grafikono 20.

Grafikono 20: Distribucia butavrutne sarsave kodorengo e kodese “Putarde politike”

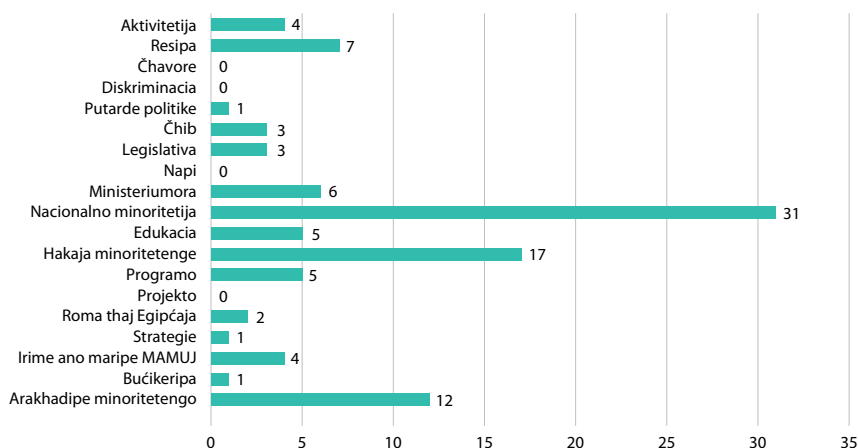

Putarde politike ande analizirine sadržajora odnosinpe ane problemija bučikeripasko peravnenge nacionalno minoritetenge, naročito e Romege thaj Egipcājenge. Ko fakti kaj si o alav e putarde politikende, kala politike si operacionime vi disave resipenca, ali barodžanglipe si kaj vi kala narativora si ničime konkretno napi save lindonpe ili trubun te realizirinenpe. Putarde politike si pobut droma operacionalizirime ane strateško lila, rhaj odnosinpe pe arakhadipe e minoritetenge.

Minoritetenge konsilora

Po agor, vi kaj naj agja but autentično, ipak sar posebno trubujam te definirisara o kodo savo akhardam le sar “minoritetenge konsilora”. Akava kodo, astarol sa kola sadržajora save si phandle po bućikeripe e minoritetenge konsilorenge. Distribucia sarsave kodorengo andral kava kodo prezentuirina ano grafikono 21.

Grafikono 21: Distribucia butavrutne sarsave kodorengo e kodeso “minorotetenge konsilora”

Majanglal thaj so si razumljivo, kodo “minoritetengo konsilora” isi phandlo e kodesa nacionalno minoriteteija golese kaj si o alav e konsilorenge e minorittenge. Angle, minoritetenge konsilora čeren bući hakajenca thaj arakhadimasa e minoritetenge. Ko agor, e konsilora isilen disave resipa, realizirinen disave programora, silen koperacija e ministeriumenca thaj uglavnom čeren bući ki edukacia. No, kova so si interesno ki bući kale konsilengo naj kova so si dominantno lengi bući, već kova so ni čeren but. Agja, arakhlam kaj e konsilora najlen naročito izražime e aktivitetija, a ano nijekh narativo ani konsilendi bući ni arakhlam projektora jase napi save von realizirinen ani piri bući. Agja vi, interesnatno si kaj ane nijekh narativo ni arakhlam kaj e konsilora čeren bući e problemenca diskriminaciake pale nacionalno minoritetenge. Aver laforenca, ko dikhipe si kaj e aktivitetija ekonsilese, makar ko sadržaji e lilengo, po čačipe šaj te čhonpe pi lupa e kritikaki.

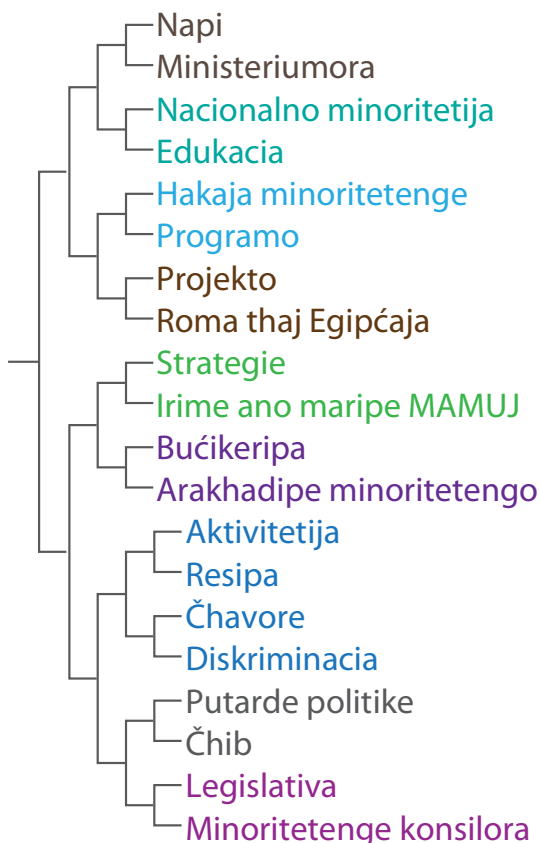
Analiza phandipasko maškar e komunikacijsko kodora

Analiza sadržaja lilengo save tretirinen e pućipa nacionalno minoritetenge thaj diskriminacia motjn pe baredžanle phanglipe save egzistirinen maškar diferentno elemntora sadržajese. Ano anglalunipe kotor e teksteko ko kotor kola phanglipe arakhlam thaj kerdam opservacia, a pe akava than dindam ikhipe savo si pe bari napi sintetičko karakteri. Majangle, ani tabela 1 dindam dikhipe ki tabela e bivarijante phandipasko sarsave referentno fokusirime kodorengo save arakhlam.

Tabela 1: Phandipe komunikacijsko kodorengo

	Arakhadipe minoritetengo	Bučkeripa	Irimo ano maripe MAMUJ	Strategie	Roma thaj Egipcāja	Projekto	Programo	Hakaja minoritetenge	Edukacia	Nacionalno minoritetija	Ministeriumora	Napi	Minoritetenge konslora	Legislativa	Čhib	Putarde politike	Diskriminacia	Čhavore	Resipa	Aktivitetija
Arakhadipe minoritetengo	161	36	19	9	61	22	16	123	28	37	23	17	12	14	18	13	62	11	33	13
Bučkeripa	36	241	1	7	95	3	8	6	32	4	4	44	1	2	4	42	17	1	62	13
Irimo ano maripe MAMUJ	19	1	124	3	4	0	1	6	3	2	1	11	4	3	4	1	50	4	15	0
Strategie	9	7	3	105	41	1	0	12	2	6	2	16	1	1	2	12	2	2	26	4
Roma thaj Egipcāja	61	95	4	41	535	7	6	53	67	22	14	51	2	3	14	23	18	27	111	28
Projekto	22	3	0	1	7	113	11	19	1	7	8	1	0	19	1	0	0	0	7	1
Programo	16	8	1	0	6	11	115	8	8	5	4	4	5	4	10	6	0	4	21	1
Hakaja minoritetenge	123	6	6	12	53	19	8	448	19	45	88	14	17	36	13	7	20	8	57	14
Edukacia	28	32	3	2	67	1	8	19	260	4	7	16	5	4	23	5	12	33	47	9
Nacionalno minoritetija	37	4	2	6	22	7	5	45	4	177	12	2	31	8	12	4	9	0	36	6
Ministeriumora	23	4	1	2	14	8	4	88	7	12	135	5	6	7	6	1	5	3	17	5
Napi	17	44	11	16	51	1	4	14	16	2	5	172	0	8	3	22	9	9	75	37
Minoritetenge konslora	12	1	4	1	2	0	5	17	5	31	6	0	90	3	3	1	0	0	7	4
Legislativa	14	2	3	1	3	19	4	36	4	8	7	8	3	163	5	4	5	2	11	1
Čhib	18	4	4	2	14	1	10	13	23	12	6	3	3	5	169	1	1	2	13	4
Putarde politike	13	42	1	12	23	0	6	7	5	4	1	22	1	4	1	90	3	0	22	3
Diskriminacia	62	17	50	2	18	0	0	20	12	9	5	9	0	5	1	3	196	1	15	2
Čhavore	11	1	4	2	27	0	4	8	33	0	3	9	0	2	2	0	1	180	30	4
Resipa	33	62	15	26	111	7	21	57	47	36	17	75	7	11	13	22	15	30	182	43
Aktivitetija	13	13	0	4	28	1	1	14	9	6	5	37	4	1	4	3	2	4	43	150

Grafikono 22: Klastero analizako kodorengo

102

Romende thaj Egipcájende e mothojmasa kaj akale etnikane grupacijasa dominantno keraja bući kana si o alav e e hakajenge minoritetenge, a korkore e problemija rešinke e projektenca thaj e programenca. Trito klastero astarol kodore: strategie, irime ano maripe MAMUJ, bućikeripe thaj arakhadipe minoritetenge. O lafi si kaj e strateško lila uglavnom orijentime po maripe mamuj e bimangl epojave, thaj kaj dominantno odnosinpe pe bućikeripe e minoritetenge thaj generalno po arakhadipe lengere hakajengo. Aver klastero astarol kodore: aktivitetija, resipa, čhavore, thaj diskriminacia. Akava kodi si dominantno irime pe aktivitetija thaj napi arakhidase e čhavorenge save peren etnikane minoritetenge katar i diskriminacia. Paluno klastero astarol alaka kodora: putarde politike, čhib, ligislativa, thaj minoritetenge konsilora. Akava klastero zapravol vaćarol katar kova kaj e minoritetenge konsilora jekh katar e klidarne trupora pala i realizacia putarde politikenge, posebno ki legislativa kana si o alav katar o arakhadipe hakajengo po korišćenje dajakere čhibako.

Konsekventno, kana grupisrdam kala klasterora arakhlam duj bare klasterora. Angluno klaster si irime pe Roma thaj Egipcája, posebno kana si o alav ki lengiri edukacia, thaj napi, projektengere, thaj programora save realizirinen e ministeriumora po res te arakhadon akala minoritetija. Dujto klastero irime si po maripe mamuj i diskriminacia, posebno čhavorengi, thaj orijetime si po strateško pristupo kana si o lafi e resipako e minoritetenge hakajengo, posebno kana si o lafi e bućikeripasko, a kava resolpe kana paruvdel ani legislativa save si sastavno kotor resipengo thaj ativitetengo putarde politikengo.

AGORUTNO LAV

Moderno, demokratsko thaj prosperitetuino butkulturake amalipe isi dživdipe sarsave etnikane khedipa save čeren ole, kultura ko dialogo thaj i tolerancia pe averčhandipe, sar vi but (maškarlende) paćajpe thaj optimizmo ande jekhutne anglalipe. Trubujipe si kaj o tromanipe jekhendar ni činavol o tromažipe averendar thaj averčhandipendar.

Po Konstitucionalo, Crna Gora si dizutnengi, ekološko phuv socijalno pravdako ki savi o amalipe isi čerdino katar e but averčhandinuitne etbnikane grupacie, save si karakterišime averčhanduitni kultura sar vi averčhanduitne sarsavedivesutne navike, umjetničko nasljeđe thaj naučno-sikljovne resipe; amalikanipe, ande savi nijekh etnikani grupa ni čerol o baro kotor e dizutnengo; amalikanipe savo, vi kaj sasa la dumutani burno situacie thaj sa e faktora e neve vramako, sar vi sah e evrčhanduitnipe save egzistirin maškar e etnikane grupaciengo, ipak karakterišil oralno klima maškaretnikane toleranciake. Ande normativno-politikano smislo, Crna Gora si sar kola phuva save čeren kvalitetno normativno-juristikano ramo ki realizacia e politikako palo butkulturalizmo. Juristikano rami pale arakhadipe e minoritetenge save dživdinen ani Crna Gora astarolpe katar e maškarthemutne činadino jekhipethaj averčhandune oficielno lila andine andral juristikano sistemo phuvako. Majbare džangle lila isi:

- *Konvencia mamuj i diskriminacia ani edukacia; Konvencia e ikaldimase sarsave oblikengo diskriminaciake e romnjengo; Deklaracia e hakajengo peravnenge nacionalno jase etnikane, religiozno jase čhibake minoritetenge; Maškarthemutni konvencia e ikaldimase sarsave oblikenge pala i rasna diskriminacia; Maškartehmutno pakto pala dizutnenge thaj politikane hakaja.*
- *Evropaki konvencia pala manušengere hakaja; Evropaki povelja pala regionalniiakne jase minoritetenge čhiba; Ramesi konvencia e arakhadimase nacionalno minoritetenge.*
- *Haške preporuke e hakajenge nacionalno minoritetenge pi edukacia; Preporuke katar Lunda palo djelotvorno lindipe kotor e nacionalno minoritetengo ano putardo dživdipe; Preporuke katar i Osla pala e hakaja nacionalno minoritetenge pi upotreba pire čhibako.*
- *Povelja Evropake unijakiri palo temeljno hakaja.*

Klidarno akti savo lindolpe minoritetenge hakajenca thaj promocijasa butkulturalizea ano ramo andralune crnogorake juristikane sistemesa si Crna Gorako Konstitucionalo sar vi o Zakono minoritetenge hakajengo thaj tromanipe, Zakono e bimukle diskriminaciako, Zakono e losardipako e odbornikengo thaj deputengo thaj Oralno zakono bajraripasko thaj edukaciasko.

Dženo 80. Konstitucionaleso Crna Gorako e peravnenge minoritetenge selengo thaj aver minoritnikane nacionalno khedipa garantirinel arakhadipe katar e sarsave vidora zoreski asimilacia.

Pe Dženo 79. „peravnenge minoritetenge selengo thaj aver minoritnikane nacionalno khedipa garantilpe hakaja thaj tromanipe save šajin te koristinpe pojedinačno thaj ano komuniteto averenca:

- 1) po vačaripe, arakhadipe, bajraripe thaj putardo ispoljavanje nacionalune, etnikane, kulturno thaj religiozno posebnosti;
- 2) po losardipe, upotreba thaj putardo isticanje nacionalune simbolengo thaj obilježavanje nacionalune praznikorenge;
- 3) pi upotreba pire čhibake thaj lilesi ane privatno, putardo thaj službeno upotreba;
- 4) pi edukacia pe piri čhib thaj lil ane phuvake ustanove thaj e sikljovne programora astaren i istoria thaj kultura peravnenge minoritetenge selengo thaj aver nacionalne minoritnikane khedipa;
- 5) ane thana baredžagle kotoresa e dizutnengo e organa lokalno samoupravake, phuvake thaj sudsko organora te vodine e postupkora pe čhib minoritetenge selengo thaj aver minoritnikane nacionalno khedipa;
- 6) te putaren sikljovmase, kulturake thaj religiozno khedipa e dumesa e phuvake;
- 7) te piro alav thaj bialav upisinin thaj koristin pe piri čhib thaj lil ane službeno isprave;
- 8) kaj ane thana baredžangle kotoresa e dizutnenge tradicionalno lokalno alava, alava e ulicengo thaj e mahalengo, sar vi topografske oznake aven uspisime pi čhib minoritetenge selengo tha aver nacionalno

minoritnikane khedipa;

- 9) pe autentično zastupljenost ani Sombešipe Crna Gorako thaj sombešipe ke jedinice lokalno samoupravake ande save éeren barodžanglo kotor dizutnengo, shodno principesko ki afirmativno akcija;
- 10) pi srazmjerno zastupljenost ane putarde službe, organora phuvake vlasti thaj lokalno samouprave;
- 11) pe informirinipe pe piri čhib;
- 12) te avolen kontaktora dizutnenca thaj khedipaja avral i Crna Gora savenca silen jekhjekhutno nacionalno thaj etnikano avipe, kulturno-istorijsko nasljeđe, thaj vi paćajmasko ubeđenje;
- 13) pe formirinipe e konsilese palo arakhadipe thaj lačhardipe posebno hakajenge. Institucije thaj phuvake agencie zadužime pali implementacia napi phanduitne hakajenca minoritetenge thaj butkulturalizmesa pe nacionalno niveli si: Ministeriumo pala manušengere thaj minoritnikane hakaja, Odboro pale manušengere hakaja thaj tromanipe Sombešipaske Crna Gorako, Fondo e minoritetenge, sar vi Arakhadutno manšengere hakajengo thaj tromanipe (odn. Ombudsman). Ėi akana si formirinime akala minoritetenge konsilora: Albansko nacionalno konsili, Bošnjakčo konsili, Hrvatsko nacionalno konsili, Konsili muslimajenge selengo; Nacionalno konsili Romengo thaj Egipcájengo, thaj Srpsko nacionalnikano konsili.

*Kana vaćara katar e minoritetija, ano putardo diskurso pobutvar si lafi katar e kala pod grupe e minoritetenge:

- Rodno minoritetija
- Nacionalno minoritetija: Albancora, Bošnjakora (pobutvar si čhutine ani isto grupa e Mulimajenca po nacionalnost), Hrvatora, Roma thaj Srbijancora.
- Čhibake minoritetija: korisnikora albansko, bosansko, hrvatsko, romane jase srbijansko čhibake.
- Religiozno minoritetija: kriščaja katolika, jevrejor, muslimaja.
- Seksualno minoritetija: LGBT (eng. *Lesbian – Gay – Bisexual – Transgender*) populacia.

Ande diferencirime amalipe, safar egzistirinel ani Crna Gora, diskriminacia si jekh katar e majbare problemora. O baro numero amalikane grupengo, pire avečhandipe ane religiozno, etnikane, rodno, politikane, seksualno-orijentacijsko thaj sarsave aver smislo, potencijalno proizvodinel opasnost katar konfliktore, a majbaro problemi si i diskriminacia kolengi save si ano minoriteto katar e rig kolendar e pobutendar. Kafar diskriminatorno praksa šajil sa o politikano poretko thaj amalikano kosenzus te anol ano stanje ko nestabilnost, di kaj e konfliktora lungone vaktese šajin te anen di ko averčhandutne oblikora dezintegraciako e amalipasko. Golese o maripe mamuj i diskriminacia si barodžanglipe zadatko sarsave demokratsko odgovorno akterenge ano amalipe.

Biodvojime kotor e maripasko mamuj diskriminaciako ćerol kontinuirano nićipe pindžardipaja fenomenesi thaj juristikane pojmesi diskriminaciako, percepcia stepenesi diskriminaciako prema osnove, thaj disave dukhavne grupe, sar vi nićipe e paćajmako dizutnengo ane organe phuvakosave si zaduzime e marimase mamuj i diskriminacia thaj o molipe lengere čačipesko uticaj ano ćerdipe ravnopravno amalipasko.

Po molipe anglalunipe Crna Gorako ano proceso te avol kotor ki EU, sarsave klidarne uslovora thaj standardija pherdon pravovremeno (Raporto Evropsko Komisijako ke 2017). Konsili Evropako thaj Organizacia pali evropaki bezbjednost pindžaren anglunipe Crna Gorako ande arakhadipe minoritetenge hakaja. Sarsave relevantno indikatora agja vi mothon kaj si lahardi i pozicia minoritetenge selenge (thaj kana si o lafi ke kvantitativno pokazatelja, vi kana si o lafi ki implementacia napi nadležno institucienge save si irime an kova drom).

Takođe, primjećeno si vi e bući savi ćerol i Crna Gora irime ko zurardipe maškarkulturake odnosa thaj socialno kohezija. Prema molipe relevantno institucienge, finansiripe kulturno projektengo thaj konsultativno mehanizmora minoritnikane khedipa (jekhutne averenca phuvake izvorenca finansiripaja putarde e nacionalune minoritetenge) isi po baro niveli; postojil lačo juristikano ramo, lenca vi i instituci e Ombudsmanesi, sar vi o zakonodavstvo e diskriminaciako thaj čhibane hakaja.

Numaj, ačhol vi but aver te ćerdolpe bući, posebno golese kaj i Crna Gora si multietničko thaj multireligijsko amalipe. Pe disave molipe, si opasnost kaj o naglasak te čholpe ane razlike maškar religijsko thaj minoritnikane grupe, save butvar mothon buvlje geopolitikane thaj istorisko okolnosti, a na jekjhjekhutni osnova. Aver laforenca, postojil opasnost kaj birešime

problema maškar religisko grupe aven majbut mothode, a golese maškar e grupe šaj aven majbare kola neslaganje.

Kana si o lafi ki primjena palo Ramesi konvencia, Godideutno odbori primjetiasrda anglunipe nde krisodeutno institucionalizime ramo, napal ano finansiripe savo si dostupno minoritetenge, sar vi ano proceso prijavako palo finansiripe. Primiječeno isi anglalunipe ano čidinipe e podatcorengo sarsave manušenge savenge trubulpe te lačhardol o statusi e raseljeno personengo.

Molipe savo resoll katar o Ministeriumo pala manušengere thaj minoritetenge hakaja sar vi aver subjektora thaj EU vi aktivstora ko civilno amalipe, si cara aver katar kala anglal kaj ipardam. Von primetisarde kaj postojin disave pharipe ano resipe zagarrantovano hakaja, sar vi normativno-juristikane nedostatke save postojin ano modeli politikake ko multikulturalizmo. Kote, anglal e sah, gndilpe ano odsustvo zakonenge rješenjengo save pindžaren i primjena napi afirmativno akcijake save bi trubuna te den šajipe politikaki prezentacija romane minoritnikane khedipa (savi si jekh katar e majcikne numeresa), a savi ko isto vrama nalazilpe ande majbipovoljno amalikano-ekonomsko thaj politikani pozicia.

Prema o molipe save dinde e dizutne Crna Gorake (prema podatkoru rodjaripasko, nxhle beršencar) šaji te zaključí kaj uglavnom si zadovoljno resle rezultatena, ama kaj trubul but bući vadži te ćerdolpekaj te aven paćvalipe e hakaja minoritetenge save si garantime Konstitucionalesa thaj zakonenca. Kana si o alav e hakajenge minoitetenge selengo tahaj aver minoritnikane nacionalno khedipa, šaji te phena kaj o Ministeriumo pale manušengere thaj minoritnikane hakaja anglun institucia save bi obratinape, dindo molipea kaj lengi bući si laćhi (Bošnjakora thaj e Muslimaja majlaćhe dinde mol pi bući e ministeriumesko. Molipe si solidno vi kana si o lafi e Crnogorcija, ama ninaj zadovoljavajuće kana si o lafi ko molipe e Albancengo. Ko agor, butvar si nezadovoljavajuće kana si o lafi katar e Srbijancora thaj posebno e Roma (rodjaripe savo o CEDEM ćerda 2018.)).

Dakle, sa so si, but si primjetime disavo anglalunipe savo si reslo ande palune deš berša ki zasluga savore akterengi an kava proceso, ali ninaj sumja kaj trubulpe but još te ćerdlope bući sar bi te ciknardolpe o stepeno e diskriminaciako ano amalipe.

Prema e podatkoru save sesa amenge dostupno, majbut bari bući trubul te ćerdolpe ande duj droma. Angluno drom, si oblast bućikeripasko

(dizutne jasno mothon kaj pe kaja oblast si bari prisutno diskriminacia). Dujto drom, odnosno problemi savo zahtevil hitno rješipe si problemo diskriminaciako politikane biistogndipasko, sar vi resipe šajipa lokhe prezentiripasko sarsave etnikane grupako ane trupora save anden majažno politikane decizie (kava posebno odnosilpe pe Roma, save ninajlen pire predstavnikore ano Parlamento).

Ministarstvo za ljudska
i manjinska prava